

โครงการศึกษาการปรับปรุงแหล่งน้ำและแหล่งอาหารเพื่อให้สามารถดึงดูดช้างป่าและสัตว์ป่า อื่น ๆ และลด
ปัญหาการออกนอกพื้นที่ป่าอนุรักษ์ ของช้างป่า และสัตว์ป่า บนฐานการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น

โดย

นางอรุณ แก้วสามัคคี หัวหน้าโครงการฯ และคณะ

รายงานฉบับสมบูรณ์

โครงการศึกษาการปรับปรุงแหล่งน้ำและแหล่งอาหารเพื่อให้สามารถดึงดูดช้างป่าและสัตว์ป่า อื่น ๆ และลด
ปัญหาการออกนอกพื้นที่ป่าอนุรักษ์ ของช้างป่า และสัตว์ป่า บนฐานการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น

คณะผู้วิจัย

นางอรุณ แก้วสามัคคี	หัวหน้าโครงการ
นายประกาย วิยะรัตน์	รองหัวหน้าโครงการ
นายกังวาล ศรีสวาท	รองหัวหน้าโครงการ
ว่าที่ ร.อ.จันดิษฐ์ ชินบุตร	นายอภิรักษ์ วิภาวิน
นางสาวรัชณี โชคเจริญ	นายดาวลอย สร้อยกระโทก
นายพนพล หิริรักษ์	นายพนภา นักร้อง
นายวันชัย ลาตซ้าย	นายสาลี คำเยาว์
นายณรงค์ชัย เขียวสมอ	นายศราวุฒิ คุยะนา
นายพรมหก ทศราช	นายพงษ์พัฒน์ นวบุตร
นายเสกสรร จันท์เชื้อ	นายสุวรรณ ยงกระสัน
นางสาวหทัยา ยงกระสัน	นางมะลิวัลย์ เพ็งชะตา
นางรุจิภาญจน์ ตรีตารักษ์	นางสาววิภาวี ทับพรมราช
นายธนวัฒน์ สยามมล	นางสาวพัชรี ญวนเมือง
นายอาทิตย์ เจริญรัมย์	นางสาววาสนา เจริญรัมย์
นายจตุรงค์ แผละออง	นายสวราชย์ หมั่นจิตร
นายชัยยง บัวบาน	ที่ปรึกษาโครงการฯ

สนับสนุนโดยสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม

คำนำ

ปัญหาช้างป่ากับพื้นที่เกษตรกรรมของชาวบ้านที่อยู่ตามแนวเขตพื้นที่อนุรักษ์เป็นปัญหาที่เกิดขึ้นในพื้นที่อนุรักษ์เกือบทุกแห่งทั่วประเทศ พื้นที่ อำเภอน้ำเขียว จังหวัดนครราชสีมา เป็นพื้นที่ที่อยู่ติดกับอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ ในพื้นที่มีการกระจายของช้างป่า และได้สร้างความเดือดร้อนให้แก่ชาวบ้าน ทำให้หลายหน่วยทั้งภาครัฐและเอกชนต่างหาแนวทาง วิธีการ และเทคนิคต่างๆ เพื่อแก้ไขปัญหาความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างป่า ในส่วนของชาวบ้านชาวบ้านได้ใช้วิธีต่างๆ เพื่อแก้ไขปัญหาและป้องกันช้างป่าออกมาทำลายพืชผลทางการเกษตรของตน อาทิเช่น การใช้ประทัด การใช้เสียง การทำรั้ว หนุ่ไล่กา ตลอดจนวิธีต่างๆ ทั้งนี้ส่วนใหญ่ เป็นการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าโดยไม่ได้มีการจัดการวางแผน จึงทำให้เกิดปัญหาที่ซ้ำซ้อนอยู่อย่างต่อเนื่อง

การวิจัยท้องถิ่นเป็นแนวทางหนึ่งที่ ชุมชนมีความสนใจเพื่อนำมาปรับใช้ในการแก้ไขปัญหาเหล่านี้ โดยมี สกว. ฝ่ายวิจัยท้องถิ่น (ต่อมาเปลี่ยนเป็น สกสว.) เข้ามาสนับสนุนและเสนอแนวคิด โดยแนะนำให้ชาวบ้านฝึกคิด ตั้งโจทย์งานวิจัย และทดลองเพื่อแก้ไขปัญหาด้วยตัวเอง ในเบื้องต้นชาวบ้านจากสามชุมชนที่ได้รับผลกระทบจากช้างป่าคิดเห็นตรงกันว่าสิ่งที่ช้างป่าออกมานอกพื้นที่ป่าอนุรักษ์อาจเป็นเพราะว่าแหล่งน้ำ แหล่งอาหารไม่เพียงพอต่อความต้องการของช้างป่า เพราะสมัยก่อน 20-25 ปี ในป่าอนุรักษ์จะมีทุ่งหญ้าซึ่งเป็นแหล่งอาหารของช้างป่า แต่ปัจจุบันกลายเป็นพื้นที่ป่าเบญจกิติทำให้ทุ่งหญ้าหายไป ชาวบ้านจึงมีแนวคิดเข้าไปปรับปรุงแหล่งน้ำแหล่งอาหาร เพื่ออย่างน้อยก่อนที่ช้างป่าจะออกมายังชุมชนก็จะต้องแวะเข้าไปใช้ประโยชน์จากพื้นที่ที่มีการปรับปรุง และเมื่อช้างมาช้างนอกจะทำให้ความเสียหายลดลง

ในทางปฏิบัติการเข้าไปปรับปรุงแหล่งน้ำ แหล่งอาหารในพื้นที่ป่าอนุรักษ์นั้นไม่สามารถทำได้เองโดยชาวบ้าน ต้องได้รับการ อนุญาตจาก กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืชซึ่งมีกระบวนการที่ใช้ระยะเวลานาน และต้องใช้ทรัพยากรเป็นจำนวนมากเกินกำลังของทีมวิจัย ซึ่งเป็นอุปสรรคในการทำงานต่อมาจึงมีการปรับเปลี่ยนแผนงานวิจัยใหม่ โดยมีการสำรวจแหล่งน้ำ ทางเข้าออกหลักของช้างป่า เพื่อประเมินทิศทางที่ช้างจะออกไปยังหมู่บ้านนั้นๆ และพัฒนาระบบการแจ้งเตือน เพื่อให้คนในหมู่บ้านเฝ้าระวังและป้องกันพืชผลทางการเกษตรของตนเอง นอกจากนี้ยังมีการทดลอง “ทำทางช้างเดิน” เพื่อลดความเสียหายของพืชไร่จากช้าง เพราะยังมีสิ่งกีดขวางหรือปลูกพืชขวางทางเข้า ออกของช้างป่ายังเกิดความเสียหาย ถ้าทำทางให้ทางเดิน หรือทำแหล่งอาหารติดแนวเขตสำหรับช้างป่า ความเสียหายที่จะเกิดขึ้นในหมู่บ้านก็จะลดลงได้

คณะทีมวิจัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่าการวิจัยชุมชน จะทำให้คนในชุมชนมีความเข้าใจการแก้ปัญหาโดยนำหลักการทางงานวิจัยชุมชน เข้ามาช่วย ให้ชาวบ้านรู้จักหาเหตุและผลในการลดปัญหาความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างป่าได้ด้วยตัวชาวบ้านเอง

สารบัญ

เนื้อหา	หน้า
บทที่1 บทนำ	5
1.1 ความเป็นมาของโครงการ	5
1.2 การวิเคราะห์สถานการณ์	7
1.3 วัตถุประสงค์	7
1.4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	7
1.5 วิธีการดำเนินงานวิจัย	11
บทที่2 ผลการดำเนินงาน	18
2.1 บริบท / สภาพชุมชน	18
2.2 การจัดตั้งทีมวิจัยท้องถิ่นอำเภอวังน้ำเขียว	18
2.3 ประชุมยกร่างโครงการทีมวิจัยท้องถิ่นอำเภอวังน้ำเขียว	20
2.4 ประชุมทีมวิจัยเพื่อทบทวนโครงการ ชี้แจงโครงการต่อชุมชน และวางแผนการดำเนินงานและการเก็บข้อมูล	22
2.5 เวทีประวัติศาสตร์ชุมชน ทบทวนความเป็นมาของชุมชน ระบบนิเวศ ชีวิตความเป็นอยู่ มิติความสัมพันธ์ของคนในชุมชน วัฒนธรรม ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน	27
2.5.1 บ้านสันกำแพง	28
2.5.2 บ้านคลองทราย	31
2.5.3 บ้านวังศิลา	35

สารบัญ (ต่อ)

เนื้อหา	หน้า
6.6 การสำรวจพื้นที่เข้า-ออก จากพื้นที่ป่าอนุรักษ์เพื่อไปยังชุมชน ด้านหลัก ด้านรองของช้างป่า เพื่อเรียนรู้ และ ประเมินทิศทางการที่ช้างจะไป	40
6.7 สำรวจแหล่งน้ำในชุมชน ตลอดจนแหล่งน้ำชายขอบพื้นที่ป่าอนุรักษ์ ที่ช้างป่าออกมาใช้ประโยชน์	47
7. ปัญหาและอุปสรรค / แนวทางการแก้ไขปัญหา	51
8. แผนงานวิจัยที่จะทำต่อเนื่อง	52
9. เอกสารอ้างอิง	

บทที่1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาของโครงการ

สืบเนื่องมาจากปัญหาช้างป่า ตลอดจนสัตว์ป่าออกนอกพื้นที่ป่าอนุรักษ์ เข้ามาสร้างความเสียหายต่อพืชผลทางการเกษตรในชุมชนตำบลวังหมี่ และทำอันตรายชาวบ้านจนมีผู้เสียชีวิตถึง 2 คน ทำให้เป็นที่หวาดกลัวของคนในชุมชนตำบลวังหมี่ โดยมีความเป็นมาดังนี้

ในปี พ.ศ. 2558 เป็นต้นมา เริ่มเกิดปรากฏการณ์ที่ช้างป่าออกมาสร้างความเสียหายให้กับพืชผลทางการเกษตรในพื้นที่ตำบลวังหมี่ ช้างป่าได้เดินออกมากินและทำลายพืชผลทางการเกษตรของชาวบ้านแต่ไม่พบการทำร้ายชาวบ้านบาดเจ็บหรือเสียชีวิต จำนวนช้างป่าที่เห็นในระยะแรกมี 1-2 ตัว ในปี พ.ศ. 2559 เริ่มมีความรุนแรงมากขึ้น โดยช้างป่าได้เข้ามาถนนสาย นม 3052 (วังน้ำเขียว-เขาใหญ่) ต่อมาในปี พ.ศ. 2560 ยังพบช้างฝูงเดิมออกมาหากิน และทำลายพืชผลทางการเกษตร และมีเหตุการณ์ มีช้างตาย 1 ตัว มีคนเสียชีวิต 1 ราย จนมาถึงปัจจุบันปี พ.ศ. 2561 ได้มีเหตุการณ์ช้างทำร้ายชาวบ้านเสียชีวิต 1 ราย พบช้างป่าเพิ่มขึ้น 8-12 ตัว ที่ออกมาหากินพืชผลทางการเกษตรของชาวบ้าน ในตำบลวังหมี่

ในช่วงระยะเวลาที่ผ่านมา ชุมชนตำบลวังหมี่ ชุมชนตำบลวังน้ำเขียว อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ และมูลนิธิฟรีแลนซ์ ได้มีความพยายามร่วมกันลดปัญหาด้วยหลากหลายวิธีการ ได้แก่การจัดตั้งกลุ่มเฝ้าระวังช้างป่าบ้านวังหมี่ โดยจะใช้รถยนต์ของมูลนิธิฟรีแลนซ์และอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ ลาดตระเวนและเฝ้าระวังช้างป่าร่วมกัน มีการใช้เครื่องกำเนิดเสียง และไฟส่องสว่างเพื่อ ผลักดันช้างและป้องกันพืชไร่ตามแนวชายป่า ผลจากการรวมกลุ่มเฝ้าระวังสามารถลดความเสียหายได้ในระดับหนึ่ง และชุมชนเริ่มเรียนรู้และปรับตัวในการเฝ้าระวัง มีการเพิ่มประสิทธิภาพการเฝ้าระวังมากขึ้นด้วยการร่วมกันเป็นเครือข่ายแจ้งเตือน มีอาสาสมัครประจำที่คอยส่งข่าวแจ้งเตือนทางเฟซบุ๊ก ไลน์แอปพลิเคชัน และโทรศัพท์ รวมถึงมีการสร้างหอสุนัขเฝ้าระวังบริเวณด้านช้างป่าโดยการสนับสนุนจากภาคเอกชน เพื่อให้ทีมเฝ้าระวังได้มีจุดพักนอนที่ปลอดภัย มีการใช้รั้วสัญญาณเสียงอย่างง่าย เพื่อให้ชาวไร่รู้ตัวว่าช้างเข้ามาในพื้นที่ จากที่กล่าวมาข้างต้นเป็นรูปแบบการปรับตัวและการจัดการปัญหาที่มีการดำเนินการอยู่ในพื้นที่อย่างต่อเนื่อง แต่จากการประชุมเวทีชาวบ้านที่จัดขึ้นโดย สกว. ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น ในโครงการวิจัยและพัฒนาระบบเพื่อการอยู่ร่วมกันระหว่างคนกับช้างป่า พบว่าตัวแทนชุมชนและหน่วยงานในท้องถิ่นส่วนใหญ่ในที่ประชุมยังเห็นควรว่าต้องมีมาตรการเสริมอื่นที่ช่วยลดปัญหา แม้หลายมาตรการที่ได้ดำเนินการมาแล้วในเชิงเฝ้าระวังจะได้ผลในระดับหนึ่ง เนื่องจากชาวบ้านยังเห็นว่าปัญหากำลังขยายตัวไปสู่ชุมชนอื่น และเริ่มมีช้างป่าเข้ามาสมทบในพื้นที่เพิ่มขึ้น เกิดความหวาดกลัวในบางพื้นที่ที่ไม่มีประสบการณ์กับการเผชิญหน้าและแก้ปัญหาช้างป่ามาก่อน จากการพูดคุยทำให้ชุมชนเกิดคำถามข้อสงสัยว่าทำไมช้างออกมากินพืชผล

ทางการเกษตร หรือเป็นเพราะว่าอาหารของช้างในป่าไม่เพียงพอจึงทำให้ช้างออกมากินพืชผลทางการเกษตรของชาวบ้าน และนอกจากนั้นชุมชนมีความคิดเห็นว่ามีมาตรการเฝ้าระวังอย่างเดียวไม่เพียงพอ ในเมื่อคิดว่าแหล่งน้ำแหล่งอาหารในป่าไม่เพียงพอ น่าจะมีการทดลองปรับปรุงแหล่งอาศัยในป่า ด้วยการให้พื้นที่ที่ลึกเข้าไปในเขตอนุรักษ์ โดยอาจเป็นเครื่องมืออีกอันหนึ่งในการช่วยลดปัญหาการออกมาของช้างนอกพื้นที่อนุรักษ์ ทั้งนี้กระบวนการในการแสวงหารูปแบบ และพื้นที่สำหรับการปรับปรุงแหล่งอาหารและ แหล่งน้ำในพื้นที่ป่าอนุรักษ์นั้นจำเป็นต้องอาศัยกระบวนการการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ จำเป็นต้องมีการแลกเปลี่ยนข้อมูล พูดคุย มีการวิเคราะห์และตัดสินใจร่วมกัน โดยอาศัยกระบวนการการวิจัยชุมชนเป็นเครื่องมือ

อีกประการหนึ่งซึ่งเป็นข้อสังเกตเบื้องต้นของสมาชิกชุมชน พบว่าปัญหาช้างป่าออกมาหากินนอกพื้นที่ป่าอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ นั้นอาจมีสาเหตุมาจากสภาพของพื้นที่ที่เหมาะสมในการเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของช้าง ป่านั้นลดน้อยลง ชาวบ้านหลายท่านให้ข้อสังเกตว่าก่อนหน้านี้พื้นที่ทุ่งหญ้าในเขตเขาใหญ่ยังอยู่ ปัญหาช้างป่าไม่มี สัตว์ป่าออกมาขบขบป่าน้อย ในภายหลังทุ่งหญ้าเหล่านี้ถูกทดแทนด้วยไม้เบงกานาที่เจริญเติบโตเป็นป่าแทนทุ่งหญ้าตามกระบวนการแทนที่ทางนิเวศวิทยาซึ่งป่าทดแทนนี้ไม่เอื้อต่อการเป็นแหล่งอาหารที่ดีของช้างป่า ซึ่งอาจทำให้ช้างป่าและสัตว์ป่าขาดแหล่งอาหารจากพื้นที่อาศัยที่เหมาะสม จึงกระจายตัวออกมากินพืชเกษตรและทุ่งหญ้าที่อยู่ติดกับพื้นที่ของชาวบ้าน ตำบลวังหมี อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา จากข้อสังเกตและสมมติฐานข้างต้น ชุมชนจึงเห็นควรว่าควรมีการศึกษาแนวทางในการปรับปรุงทุ่งหญ้าและแหล่งน้ำในบริเวณที่เคยเป็นทุ่งหญ้ามามาก่อนในพื้นที่อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ บริเวณตำบลวังหมีอำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา

โดยตั้งอยู่บนสมมติฐานที่ว่า การปรับปรุงพื้นที่ที่เคยเป็นทุ่งหญ้ามามาก่อน สามารถชะลอการออกนอกพื้นที่ป่าอนุรักษ์ ของช้างป่าและสัตว์ป่าอื่นๆ ได้ หรือไม่ อย่างไร ทั้งนี้กระบวนการศึกษาแนวทางและความเป็นไปได้จะอยู่บนฐานการมีส่วนร่วมของท้องถิ่น ซึ่งประกอบไปด้วยชุมชน หน่วยงานราชการ และเอกชนที่เกี่ยวข้อง โดยนำกระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่น และเครื่องมือทางวิทยาศาสตร์ มาปรับใช้เพื่อตอบคำถามของคนในท้องถิ่นเพื่อคลี่คลายปัญหาระหว่างช้างป่ากับชุมชนโดยท้องถิ่น ซึ่งชาวบ้านชุมชนตำบลวังหมีได้ น้อมนำเอาพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช เรื่อง “คนกับช้าง” เมื่อวันที่ 5 กรกฎาคม 2542 ณ ปากบุญริ ความว่า “ช้างป่าควรอยู่ในป่า เพียงแต่ต้องสร้างแหล่งอาหารให้กับช้างเพียงพอ การปฏิบัติต้องเข้าไปสร้างแหล่งอาหารภายในป่าเป็นแปลงเล็กๆ และกระจาย กรณีที่ช้างออกมาขบขบป่าต้องให้ความปลอดภัยแก่เขา”

การปรับปรุงแหล่งน้ำ และแหล่งอาหารในพื้นที่อาศัยของสัตว์ป่า ความเป็นไปได้ และข้อจำกัด ยังมี การศึกษาและประเมินถึงผลกระทบในเชิงวิชาการอยู่น้อยมาก ขณะเดียวกันการสร้างและปรับปรุงแหล่งอาศัยอย่างมีส่วนร่วมก็มีรายงานค่อนข้างน้อย ซึ่งสวนทางกับวิถีปฏิบัติในปัจจุบันที่มีการปรับปรุงแหล่งอาศัยช้างป่าหรือให้อาหารช้างป่า ซึ่งบางชุมชน และบางหน่วยงานมีความเชื่อว่าเป็นเครื่องมือที่สามารถแก้ปัญหาได้ แต่ขาดข้อมูลในการตัดสินใจ ตรวจสอบประสิทธิภาพ ผลกระทบเชิงบวกและผลกระทบเชิงลบที่อาจเกิดขึ้น

หากพบทวนบทเรียนการดำเนินงานของพื้นที่ที่มีความขัดแย้งระหว่างคนกับช้าง แล้วมีการปรับปรุงแหล่งอาศัยช้างป่า พบผลเชิงบวกอยู่หลายประการ เช่น สร้างการมีส่วนร่วมของชุมชน หนองให้ช้างอยู่ในพื้นที่สร้างแหล่งอาหารนาขึ้น และดึงดูดให้สัตว์ป่าอื่นๆเข้ามาใช้ประโยชน์

อย่างไรก็ตาม การปรับปรุงแหล่งน้ำ และแหล่งอาหารในพื้นที่อาศัยของสัตว์ป่า ความเป็นไปได้ และข้อจำกัดอีกหลายอย่างทั้งในเรื่องของระเบียบข้อบังคับการใช้พื้นที่ภายในอุทยานยังไม่อนุญาตให้ชาวบ้านเข้าไปสร้างแหล่งน้ำแหล่งอาหารภายในอุทยานได้ และข้อตกลงที่ยังไม่ลงตัวเนื่องจากบริบทพื้นที่ที่มีความแตกต่างกัน จึงทำให้ทีมวิจัยประชุมเพื่อหาข้อตกลง และทิศทางการทำงานวิจัย โดยมีการแบ่งพื้นที่วิจัยออกเป็นสามพื้นที่ตามบริบทของพื้นที่ และสถานการณ์ของชุมชนนั้นๆคือ 1. บ้านคลองทรายเป็นชุมชนที่ประสบปัญหากระทิงออกมากินพืชผลทางการเกษตร และต่อมาในปี พ.ศ.2560 ได้มีช้างป่าออกมากินพืชผลทางการเกษตร จึงทำให้คนในชุมชนได้รับผลกระทบมากขึ้นหลายเท่าและเกิดความคิดเชิงลบซึ่งไม่อาจคาดเดาว่าจะเกิดอะไรขึ้นในอนาคต ทีมวิจัยบ้านคลองทรายไม่ยากให้เกิดการสูญเสียทั้งคนในชุมชน และสัตว์ป่า จึงมีแนวความคิด “การเปลี่ยนวิกฤติเป็นโอกาส” ในเมื่อมีสัตว์ป่าออกมาในชุมชนแล้วการจะทำให้คนในชุมชนไม่ทำร้ายสัตว์เหล่านั้นก็ต้องให้คนในชุมชนมีรายได้จากสัตว์เหล่านั้น ด้วยการทำการท่องเที่ยวมิตรสัตว์ป่า ซึ่งเป็นความคิดเชิงบวก 2. บ้านสันกำแพง เป็นชุมชนที่เคยมีทีมงานกลุ่มอนุรักษ์ที่เข้มแข็งทำหน้าที่ในการลาดตระเวนเฝ้าระวัง และผลักดันช้างป่า ต่อมามีคนในชุมชนเสียเสียชีวิตเนื่องจากถูกช้างทำร้าย จึงทำให้คนในทีมหมดกำลังใจที่จะทำหน้าที่ต่อไป แต่ก็ยังมีคนในทีมที่ยังมีความรักหวงแหนช้างป่า และสัตว์ป่าอื่นๆ ต้องการถ่ายทอดองค์ความรู้ที่ตนมีไปยังคนรุ่นใหม่ จึงต้องการทำการวิจัยการเก็บข้อมูลช้างป่าเพื่อทำนายทิศทางที่ช้างจะไป รวมทั้งการแจ้งเตือนคนในชุมชน และสามารถพัฒนาสู่การท่องเที่ยวมิตรสัตว์ป่าได้อีกด้วย 3. บ้านวังศิลา เป็นอีกชุมชนที่มีผู้เสียชีวิตเนื่องจากช้างป่า ซึ่งเกิดการจากสื่อสารและการผลักดันที่ผิดวิธี ทีมวิจัยบ้านวังศิลามีแนวความคิดที่ว่า การที่จะสามารถอยู่รอดร่วมกันกับช้างป่าได้ ต้องเอาข้อผิดพลาดที่เกิดขึ้นในอดีตมาปรับปรุงเพื่อไม่ให้เกิดขึ้นอีก จึงต้องการเน้นในเรื่องการสื่อสาร การเรียนรู้พฤติกรรมช้างที่เข้ามาในชุมชน การเฝ้าระวังและการผลักดันที่ปลอดภัย และการเก็บข้อมูลช้างป่า ตลอดจนสัตว์ป่าอื่นๆเพื่อพัฒนาเป็นการท่องเที่ยวมิตรสัตว์ป่าได้ในอนาคต

1.2 การวิเคราะห์สถานการณ์

ปัญหาความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างป่าในตำบลวังหมี่ อำเภอมัญจาคีรี จังหวัดนครราชสีมา เริ่มตั้งแต่ปี พ.ศ.2558 เป็นต้นมา โดยมีรูปแบบความเสียหายที่เกิดขึ้นคือ การทำลายพืชผลทางการเกษตร และช้างทำร้ายคนเสียชีวิตถึง 2 คน ปัญหานี้มีแนวโน้มว่าจะมีความถี่ และความรุนแรงมากขึ้น ปัญหาความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างป่าได้ขยายพื้นที่ไปยัง บ้านคลองทราย ตำบลวังน้ำเขียว อำเภอมัญจาคีรี จังหวัดนครราชสีมา ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีปัญหากระทิงออกมาทำลายพืชผลทางการเกษตรอยู่แล้ว และเมื่อมีปัญหาช้างป่าเพิ่มเข้ามาจึงทำให้คนในชุมชนได้รับความเดือดร้อนเพิ่มมากยิ่งขึ้น อย่างไรก็ตามคนในชุมชนตำบลวังหมี่ และตำบลวังน้ำเขียว อุทยานแห่งชาติเขา

ใหญ่ เขตห้ามล่าสัตว์ป่าเขาแผงม้า และมูลนิธิฟรีแลนด์ ได้มีความพยายามในการบรรเทาปัญหาความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างป่าในพื้นที่ โดยการจัดตั้งกลุ่มอนุรักษ์สัตว์ป่าวังหมี ทำหน้าที่ในการเฝ้าระวังช้างป่า มีการทดลองใช้เครื่องกำเนิดเสียง ไฟส่องสว่าง รั้วพริกป่น รั้วสัญญาณเสียง และรั้วไฟฟ้าอย่างง่ายทำให้ชาวบ้านรู้ตัวว่าช้างเข้ามาในพื้นที่ของตนเอง รวมถึงได้มีการติดตั้งหอสูงเฝ้าระวังช้างป่า จากการสนับสนุนของภาคเอกชนเพื่อความปลอดภัยของชาวบ้านกลุ่มอาสาสมัครเฝ้าระวังช้างป่า แม้ว่ามาตรการหลายอย่างที่ดำเนินไปแล้วนั้นจะได้ผลดีในระดับหนึ่ง แต่ชุมชนก็ได้ตั้งข้อสังเกตว่า น่าจะมีการทดลองปรับปรุงแหล่งอาศัยโดยการสร้างพื้นที่แหล่งน้ำแหล่งอาหารของช้างป่าให้เหมาะสมภายในป่าเพื่อเป็นการดึงดูดให้ช้างป่าให้อยู่ในป่ามากขึ้น หรือช้างป่าใช้ประโยชน์จากแหล่งน้ำแหล่งอาหารในป่าก่อนออกมาสู่พื้นที่เกษตร ทำให้ลดการเสียหายของพืชผลทางการเกษตรน้อยลง หรืออาจออกมาสู่พื้นที่เกษตรน้อยลง ดังนั้นคณะวิจัยจึงเริ่มสำรวจพื้นที่ที่มีความเหมาะสมพร้อมทั้งเก็บข้อมูลการหากินและพฤติกรรมของช้างป่าในช่วงที่ผ่านมา แต่การปรับปรุงแหล่งอาศัยของช้างในพื้นที่ป่านั้นต้องการความร่วมมือจากหลายภาคส่วน อีกทั้งยังมีข้อตกลงที่ และข้อกฎหมายยังไม่ลงตัว ส่งผลให้เกิดปัญหาในขั้นตอนการดำเนินการในพื้นที่ในช่วงเวลาที่ผ่านมา ทางคณะวิจัยจึงปรับโจทย์วิจัยกันอีกครั้ง และตั้งเป้าหมายเป็นการเพิ่มศักยภาพชุมชนเพื่อการอยู่ร่วมกับช้างป่าอย่างสันติโดยใช้การท่องเที่ยวมิตรสัตว์ป่า

1.3 วัตถุประสงค์

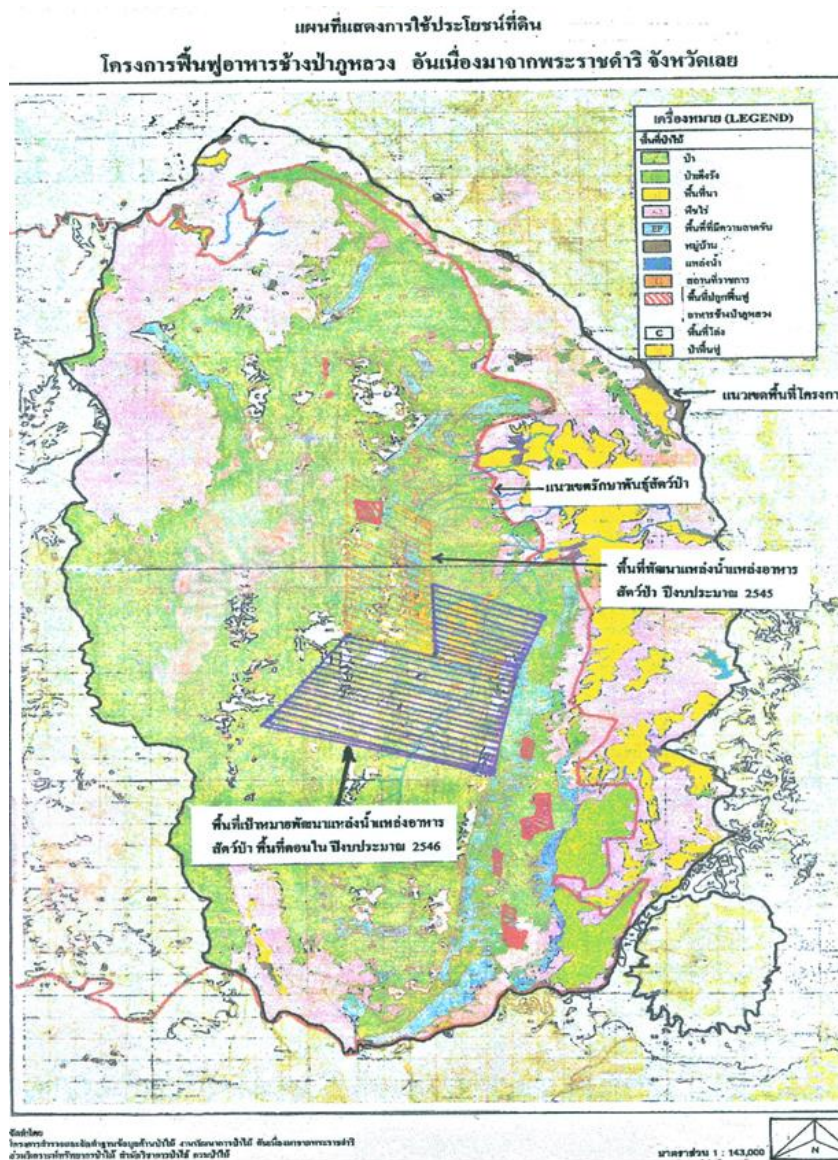
1. เพื่อศึกษาองค์ความรู้ ฐานข้อมูล และแนวทางการอยู่รอดร่วมกันระหว่างคนกับช้างป่า
2. เพื่อศึกษาและพัฒนากระบวนการ และรูปแบบการท่องเที่ยวที่เป็นมิตรกับสัตว์ป่า
3. เพื่อวางระบบการทำงานร่วมและสร้างเครือข่ายติดตามเฝ้าระวังช้างป่า ระหว่างชุมชน เอ็นจีโอ เขตอนุรักษ์ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ในพื้นที่ผืนป่าดงพญาเย็น-เขาใหญ่

1.4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

กรณีศึกษาพื้นที่ภูหลวง

แสดงให้เห็นผลกระทบเชิงบวกด้านสร้างการมีส่วนร่วมและทัศนคติเชิงบวกได้ในเบื้องต้น “โดยเมื่อปี 2542 สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ได้เสด็จไปยังเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง และพระราชทานพระราชดำริให้ดำเนินการโครงการปลูกพืชอาหารช้างในพื้นที่ป่าธรรมชาติภายในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง เพื่อเป็นหนทางหนึ่งที่จะช่วยป้องกันไม่ให้ช้างออกไปหากินนอกเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าและทำความเสียหายให้กับพืชสวนไร่นาของชาวบ้าน ซึ่งเป็นสาเหตุให้ช้างถูกทำร้ายถึงกับเสียชีวิต ผลการดำเนินงาน ปี 2543 แผนงานเสริมสร้างแหล่งน้ำ และอาหารสัตว์ป่า ดำเนินการบำรุงป่า ปลูกป่า พื้นฟูอาหารช้าง ปลูกป่าเปียกสอง

ข้างลำห้วย เพื่ออนุรักษ์ดิน น้ำ และเป็นอาหารช้าง ทำแนวกันไฟรอบแปลงปลูกป่า เสริมสร้างแหล่งน้ำในธรรมชาติ จัดทำโปงเทียม ” โดยโครงการนี้ได้จัดตั้งศูนย์และดำเนินการต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน ในนามโครงการฟื้นฟูอาหารช้างป่าภูหลวง อันเนื่องมาจากพระราชดำริ โดยเป็นหน่วยงานภายใต้กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช โดยมีการสร้างแปลงหญ้าอาหารขนาดใหญ่ และโปงเทียมในพื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง (ภาพที่ 1) กระนั้นก็ตาม รูปแบบการจัดการพื้นที่ การออกแบบพื้นที่สร้างอาหาร ยังไม่ได้ถอดเป็นชุดความรู้ออกมาอย่างเป็นระบบ ส่วนผลกระทบต่อการลดปัญหาช้างป่าออกนอกพื้นที่ไม่ได้ประเมินไว้ชัดเจน แต่จากการศึกษาของ สมหญิง ทัทสิกรณ์ และตะวันสีทอง (2554) พบว่า พื้นที่ฟื้นฟูอาหารช้างป่า สามารถช่วยให้ช้างป่าเข้ามาใช้ประโยชน์พื้นที่นานขึ้นในช่วงฤดูฝนเมื่อเทียบกับหน้าแล้ง ที่ฝูงช้างป่าเข้ามาใช้ประโยชน์พื้นที่ฟื้นฟูอาหาร แต่อยู่เพียงช่วงเวลาสั้นๆ

ภาพที่ 1 พื้นที่โครงการฟื้นฟูอาหารช้างป่าภูหลวง (ภาพจาก โครงการ ฟื้นฟูอาหารช้างป่าภูหลวงอันเนื่องมาจากพระราชดำริ, 2562)

กรณีศึกษาพื้นที่กุ่มบุรี

พื้นที่โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริกุ่มบุรี ครอบคลุมเนื้อที่อ่างเก็บน้ำยางชุมจำนวน 228,656 ไร่ หรือประมาณ 365.8 ตารางกิโลเมตร ครอบคลุมพื้นที่ลุ่มน้ำกุ่มบุรี โดยมีพื้นที่ปลายน้ำ (outlet) ที่อ่างเก็บน้ำยาง

ชุมและพื้นที่เกษตรกรรมของราษฎร 3 หมู่บ้าน คือบ้านรวมไทย บ้านพุดอน และบ้านย่านซื่อในการดำเนินงานได้แบ่งพื้นที่การดำเนินงานออกเป็น 2 ระยะ คือ

ระยะที่ 1 (ปี 2542-2544) มีพื้นที่ดำเนินการประมาณ 107,703 ไร่ หรือ 172.32 ตารางกิโลเมตร ครอบคลุมเฉพาะพื้นที่หมู่บ้านรวมไทย

ระยะที่ 2 (ปี 2545-2549) มีพื้นที่ดำเนินการประมาณ 120,953 ไร่ หรือ 193.52 ตารางกิโลเมตร ครอบคลุมพื้นที่บ้านย่านซื่อและบ้านพุดอน

พื้นที่โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริกฤษฎีฯ เน้นไปที่การปลูกป่า พื้นที่พุ่มสภาพป่าที่เคยเป็นไร่สับปะรด โดยมีการเวนคืนพื้นที่จากชุมชนหลังมีช้างป่าตายจากการถูกล่าวางยา ปลูกป่าจำนวน 18,000 ไร่ และสร้างฝายชะลอน้ำแบบผสมผสาน 1,500 แห่ง ผลรูปธรรมประการหนึ่งที่เห็นชัดเจน คือ มีสัตว์ป่าทั้งช้างป่า กระทิง วัวแดง เข้ามาใช้ประโยชน์ รวมถึงเสือโคร่งได้ติดตามเหยื่อเข้ามาในพื้นที่พื้นที่ปลูกป่าโครงการกฤษฎีฯ ในแง่การลดผลกระทบช้างป่ารุกพืชไร่ มีการระบุว่าช่วยลดผลกระทบได้ในระดับหนึ่ง (สุพล จิตวิจักขณ์, ติดต่อส่วนตัว 2561) แต่หลังจากการปรับปรุงแหล่งอาศัยช้างป่าด้วยทุ่งหญ้าและแหล่งน้ำในพื้นที่โครงการพระราชดำริ พบว่าฝูงช้างป่าที่ออกหากินมีขนาดเล็กลง จาก 31.1 ตัว ($N = 84$, $SD = 13.91$) ในปี พ.ศ. 2541 และ 21.7 ตัว ($N = 273$, $SD = 14.29$) ในปี พ.ศ. 2542 และ 14.1 ตัว ($N = 389$, $SD = 10.71$) ในปี พ.ศ. 2543 และพบฝูงช้างป่ามาตลอดลูกเพิ่มขึ้นในโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (Srikrachang and Srikosamatara, 2005) การประเมินผลกระทบเชิงบวกและลบของการปรับปรุงแหล่งอาศัยช้างป่าในเชิงงานวิจัยอย่างเป็นระบบยังต้องการศึกษาเพิ่มเติม โดยเฉพาะการลดเปอร์เซ็นต์การออกนอกพื้นที่ป่าของช้างป่า

ปัจจุบันแปลงหญ้าที่ปลูกใช้หญ้ารัฐฯ และการปรับไถ สร้างกระเทาะน้ำ ด้วยการสนับสนุนของกองทุนสัตว์ป่าโลก และอุทยานแห่งชาติกฤษฎีฯ และโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ โดยกองทุนสัตว์ป่าโลกสนับสนุนดูแลแปลงหญ้าจำนวน 1600 ไร่ ในแคมเปญการระดมทุนเพื่อดูแลช้างป่า (WWF, 2562)

ภาพที่ 2 พื้นที่โครงการอนุรักษ์และฟื้นฟูสภาพป่าสงวนแห่งชาติป่ากุยบุรี อันเนื่องมาจากพระราชดำริ

กรณีศึกษาพื้นที่เขาแผงม้า

เขาแผงม้า อำเภอด่านช้าง จังหวัดนครราชสีมา เคยเป็นพื้นที่ที่ถูกแผ้วถางจนกลายเป็นภูเขาหัวโล้นในอดีต จนกระทั่งปี พ.ศ.2537 ชุมชนรอบเขาแผงม้า ร่วมกับ มูลนิธิคุ้มครองสัตว์ป่าและพันธุ์พืชแห่งประเทศไทย ในพระบรมราชินูปถัมภ์ กรมป่าไม้ ได้ร่วมฟื้นฟูป่า ด้วยการริเริ่ม *โครงการปลูกป่าถาวรเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ เนื่องในวโรกาสครองราชย์ปีที่ 50* ในพื้นที่เขาแผงม้า โดยอาศัยไม้พันธุ์ดั้งเดิมและเพิ่มความหลากหลายของพืชอาหารสัตว์ป่า เช่น กล้วยป่า หว้า ตะขบป่า ไทร หม่อน กระต่อนป่า ฯลฯ ในโครงการ ฯ ได้ระบุว่าปลูกพันธุ์ไม้มากกว่า 15 ชนิด การฟื้นฟูพื้นที่ขนาดประมาณ 10,000 ไร่ ทำให้กระทิงประมาณ 6 ตัว กลับเข้ามาใช้พื้นที่ในปี พ.ศ.2538 และมีกระทิงเข้ามาใช้พื้นที่เพิ่มขึ้นเป็น 14-20 ตัว ในปี พ.ศ.2541 (Bidayabha, 2001) จากนั้นจำนวนกระทิงเพิ่มจำนวนประชากรมากขึ้นเรื่อยๆ และเพิ่มจำนวนประชากรเป็นหลายฝูง และจากการสำรวจโดยตรงมีกระทิงรวมฝูงกันมากกว่า 161 ตัว ในปัจจุบัน (Pitimol, 2018) กระทิงออกหากินนอกพื้นที่ป่า ออกไปหากินข้าวโพด มันสำปะหลัง และพืชทอง รอบพื้นที่เขาแผงม้า ได้แก่ บริเวณบ้านเขาแผงม้า บ้านคลองทราย บ้านโพธิ์ทองพัฒนา และบริเวณเขาสีกุ่มาร โดย

ระหว่างปี พ.ศ.2556-2558 พบกระตึงออกหากินนอกพื้นที่อนุรักษ์กว่า 313 ครั้ง (พชร ลายจันทิก และคณะ, 2560) จากการฟื้นฟูป่า ทำให้กระตึงกลับเข้ามาใช้พื้นที่ และเกิดปัญหาใหม่ตามมาคือการออกไปหากินนอกพื้นที่ของกระตึง Prayong and Srikosamatara (2017) ได้ตั้งสมมติฐานถึงพืชอาหารป่าของกระตึงอาจไม่เพียงพอ เนื่องกระบวนการเปลี่ยนระยะของป่า หรือเกิดสภาวะการเปลี่ยนแปลงแทนที่ (succession) ของป่า secondary forest ไปสู่อีกระยะป่าหรือพัฒนาไปสู่ primary forest ซึ่งระยะเปลี่ยนผ่านนี้ หญ้าและต้นกล้วยป่า และพืชอาหารอื่น ๆ ของกระตึง ถูกปกคลุมด้วยต้นปอหุข้าง (*Macaranga siamensis*) ที่ขึ้นมาเป็นพืชชนิดเด่น เกิดร่มเงาขนาดใหญ่ปกคลุมไม้พื้นล่างพวกหญ้าและไม้พุ่มที่เป็นพืชอาหารของกระตึง ทำให้พืชอาหารของกระตึงลดลง กระตึงจึงออกไปหาอาหารนอกพื้นที่ป่าอนุรักษ์ที่ยังเป็นพื้นที่เปิดโล่ง ซึ่งมีหญ้าและพืชอาหารของกระตึงซึ่งประกอบด้วยไม้พุ่มเป็นหลัก ทีมวิจัยจึงทดลองนำร่องจัดการพื้นที่ป่าเขาแผงม้า ด้วยการตัดต้นปอหุข้างออกจากพื้นที่ แล้วดูการเข้ามาใช้ประโยชน์ของกระตึง เปรียบเทียบระหว่างพื้นที่ตัดต้นปอหุข้างและไม่ตัดต้นปอหุข้าง ซึ่งพบว่าพื้นที่ตัดต้นปอหุข้างออก กระตึงเข้ามาใช้พื้นที่มากกว่าอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ แต่กระนั้น การตรวจสอบผลของการเข้ามาใช้พื้นที่กับความถี่การออกไปใช้พื้นที่นอกป่าอนุรักษ์ยังไม่มีการศึกษา ในเบื้องต้นกรณีศึกษาเขาแผงม้า บ่งชี้ถึงศักยภาพการปรับเปลี่ยนพื้นที่ สามารถดึงดูดสัตว์ป่าเข้ามาใช้ประโยชน์ได้ ซึ่งปัจจัยที่พบ คือ เป็นพื้นที่ขนาดใหญ่เพื่อฟื้นฟูและปรับเปลี่ยนสภาพพื้นที่ ใช้ไม้ท้องถิ่นในการปรับเปลี่ยน หากเป็นพื้นที่ขนาดเล็กการเพิ่มพุ่มหญ้ามีผลต่อการดึงดูด ขณะที่ผลกระทบเชิงลบคือ สัตว์ป่าที่ถูกดึงดูดเข้ามาใช้พื้นที่ มีโอกาสออกนอกพื้นที่ปรับปรุงแหล่งอาศัย ดังนั้นการปรับปรุงแหล่งอาศัยสัตว์ป่าควรคำนึงถึงผลกระทบเชิงลบข้อนี้และออกแบบเพื่อลดผลกระทบดังกล่าว กรณีการปรับปรุงแหล่งอาศัยอาจนำมาประยุกต์ใช้เพื่อลดปัญหาช้างป่าออกนอกพื้นที่ได้ ด้วยหลักฐานเชิงประจักษ์ทั้งสามพื้นที่ศึกษา ซึ่งสามารถถอดบทเรียนและนำช่วยปรับปรุง ศึกษาถึงแนวทางการปรับปรุงแหล่งอาศัยช้างป่าให้มีศักยภาพ และมีความเหมาะสมต่อระบบนิเวศในพื้นที่งานวิจัยนี้

ปัจจัยสำคัญเพื่อกำหนดการสำรวจและฟื้นฟูถิ่นอาศัยช้างป่า

พืชอาหารช้างป่า

การสำรวจพืชอาหารของช้างป่าภูหลวงในช้างฝูงและช้างโทน พบว่าช้างป่ากินพืชรวม 31 ชนิด 14 วงศ์ จำแนกเป็น Poaceae มากที่สุด 12 ชนิด รองลงมาคือ Zingiberaceae 4 ชนิด Orchidaceae 3 ชนิด Arecaceae 2 ชนิดและวงศ์อื่น 10 ชนิดแบ่งเป็น หญ้าและพืชล้มลุก อย่างละ 7 ชนิด ไม้ 5 ชนิด ไม้ยืนต้น 4 ชนิด กล้วยไม้ 3 ชนิด และวิสัยอื่น 5 ชนิด ช้างฝูงและช้างโทนกินพืชอาหารซ้ำกัน 13 ชนิด (41.9%ของพืชอาหารทั้งหมด) ได้แก่

แซม ข่าคม และข่าตาแดง เป็นต้น มีการกินซ้ำกันน้อย เนื่องจากเส้นทางเคลื่อนที่หากินต่างกันตามประเภทป่าและความสูงจากระดับน้ำทะเล เมื่อจำแนกตามความถี่ในการกิน 5 ลำดับแรกของทั้งช้างผุ้งและช้างโทน ได้แก่ แซม 47 จุด (17.1%) ทองพลวง 27 จุด (9.8%) ไม้เครือวัลย์ 20 จุด (7.3%) เล้า 17 จุด (6.2%) และเร็ว 15 จุด (5.5%) และพบว่าช้างเลือกกินปลายยอดอ่อน ใบอ่อน ตั้งแต่ปลายใบถึงกลางลำต้นของแซม ส่วนทองพลวง ช้างใช้การดึงส่วนลำต้นตั้งแต่ส่วนติดดิน (ต้นอ่อนขนาดเล็ก) ขึ้นมาแล้วกินจากส่วนติดดินจนถึงโคนใบ ถ้าลำต้นสูง 80 – 100 เซนติเมตร ช้างกินโคนใบถึงกลางลำต้นโดยไม่กินส่วนของใบ (จิรัชย์ อาเคจักร และวุฒินันท์ พวงสาย, 2558)

ดังนั้นการจะสร้างแหล่งอาหาร ข้อมูลพื้นฐานแรกเพื่อให้เกิดระบบการจัดการพื้นที่ปรับปรุงแหล่งอาศัย ช้างป่าคือ การสำรวจเทียบเคียงพืชอาหารช้างป่าในพื้นที่วิจัย โดยพื้นที่อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ป่าไม้ในเขตอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ ครอบคลุมพื้นที่ประมาณ 1,229,789.63 ไร่ หรือประมาณร้อยละ 91.47 ของพื้นที่ มีพันธุ์ไม้จำนวนมากถึง 2,000 - 3,000 ชนิด ทั้งนี้เพราะพื้นที่อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่มีขนาดใหญ่ เป็นจุดรวมการแพร่กระจายพันธุ์ของพืชต่างๆ มีความหลากหลายของชนิดพรรณพืช พรรณไม้ จำนวน 209 ชนิด กล้วยไม้ จำนวน 120 ชนิด ไลเคน จำนวน 108 ชนิด โดยในข้อมูลของอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ (อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่, 2562) ได้แบ่งประเภทป่า ออกเป็นดังนี้

- ป่าดิบเขา (Hill Evergreen Forest) อยู่ในที่มีอากาศเย็น สูงจากระดับน้ำทะเล 1,000 เมตรขึ้นไป พบที่บริเวณเขาเขียว อยู่ตอนกลางของอุทยานแห่งชาติ ไม้ที่พบเป็นไม้เนื้ออ่อน เช่น พญาไม้ มะขามป้อมดง ขุนไม้ และสนสามพันปี มีไม้จำพวกก่อขึ้นอยู่ด้วย ได้แก่ ก่อน้ำ และก่อต่าง ตามสันเขายังพบพรรณไม้พวกกำลังเสือโคร่ง ไม้ชั้นรองของป่าดิบเขาประกอบด้วย เก็ดส้าน ส้มแปะ แกนหมอ เพลาจันทน์ และหว้า พืชชั้นล่างเป็นพวกไม้พุ่มชนิดต่างๆ เช่น กาลังกาสาตัวผู้ นอกจากนี้ยังมีกุศ และกล้วยไม้ดินหลายชนิด ตามลำต้นและกิ่งก้านของต้นไม้ป่าดิบเขาจะถูกปกคลุมด้วย กล้วยไม้ และตะไคร่น้ำต่างๆ

- ป่าดิบชื้น (Moist Evergreen Forest) อยู่ในระดับความสูง 400 - 1,000 เมตร จากระดับน้ำทะเล ครอบคลุมพื้นที่มากที่สุดของอุทยานแห่งชาติ ริมลำธารจะมีหวายและเฟิร์นขึ้นอยู่เป็นกลุ่ม สูงขึ้นไปจะมีไม้ยาง และไม้ชั้นบน เช่น เคี่ยมคะนอง ปรก บรมือ ไม้ชั้นรอง ได้แก่ ก่อต่างๆ

- ป่าดิบแล้ง (Dry Evergreen Forest) อยู่ในระดับความสูง 200 - 600 เมตรจากระดับน้ำทะเล ไม้ชั้นบน ได้แก่ ยางนา พันจำ เคี่ยมคะนอง ตะเคียนทอง ตะเคียนหิน ตะแบกใหญ่ สมพง สองสลึง ปออีเก้ง เป็นต้น ไม้ยืนต้นชั้นรอง เช่น กะบากลัก กัดลิ้น พืชจำพวกปาล์ม เช่น หมากลิ้ง และลาน พืชชั้นล่างประกอบด้วย มะพร้าว นกคุ้ม พวกชิง ข่า และเตย เป็นต้น

- ป่าเบญจพรรณ (Mixed Deciduous Forest) พบในระดับความสูงประมาณ 400 - 600 เมตร จากระดับน้ำทะเล ปรากฏส่วนใหญ่ในทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือ ประกอบด้วยไม้ยืนต้นผลัดใบ เช่น มะค่าโมง ประดู่

ตะแบก ตะเคียนหนู แดง เป็นต้น พืชชั้นล่างมี ไม้ไผ่ และหญ้าต่างๆ ตามพื้นป่าจะมีหินปูนผลุดขึ้นทั่วไป ในฤดูแล้งป่าชนิดนี้จะไหม้ไฟไหม้ลูกกลมอยู่เสมอ จะสังเกตได้จากมีไฟป่า เป็นปริมาณมากตามลาดเขาและกล้วยป่าขึ้นหนาแน่นตามหุบห้วย

- ป่าเต็งรัง ขึ้นอยู่บนเขาสมอปูน ที่มีลักษณะเป็นที่ราบบนสันเขาผสมพลาญหิน พรรณพืชที่สำคัญ ได้แก่ เต็ง รัง เหียง พลวง และยางกราด

- หุบหญ้าและป่ารุ่นสอง สภาพป่าเช่นนี้เป็นผลสืบเนื่องมาจากการทำไร่เลื่อนลอยในอดีต เพราะก่อนหน้านี้จะมีการประกาศพื้นที่นี้เป็นอุทยานแห่งชาติ ได้มีประชาชนอพยพขึ้นไปอาศัยอยู่ จึงได้เกิดสภาพป่าเช่นนี้ขึ้น ตามหุบหญ้านั้นพืชส่วนใหญ่เป็นหญ้าคา มีหญ้าแซม หญ้ากก หญ้าผลตาช้าง และหญ้าโขมจีนั่นแทรก นอกจากนี้ก็มีผักกูดบางชนิดที่ชอบขึ้นตามบริเวณที่ถูกไฟไหม้เป็นประจำ เป็นที่น่าสังเกตว่า หลังจากที่ได้ประกาศเป็นอุทยานแห่งชาติมาได้เป็นเวลากว่า 10 ปีนั้น หุบหญ้าบางแห่งที่ได้ป้องกันไม่ให้ไฟลามเข้ามาใหม่นั้น ได้กลับฟื้นขึ้นมาเป็นสภาพป่าละเมาะ ซึ่งในกาลต่อไปย่อมจะฟื้นกลับขึ้นเป็นป่าได้ดังเดิม สำหรับตามสองข้างถนนนั้น เนื่องจากการไม่มีการก่อสร้างขยายวงออกไป จึงได้มีพันธุ์ไม้โตเร็วชนิดต่างๆ ขึ้นปกคลุม เช่น ไม้ตองแตม และปอหุ เป็นต้น

ประเภทป่าในเขตอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ มีสังคมพืชที่แตกต่างกันในแต่ละโซน ดังนั้นในพื้นที่สำรวจเพื่อศึกษาการปรับปรุง ดัดแปลง เพื่อให้มีสภาพรองรับการใช้ประโยชน์ข้างป่าในระยะเวลาใดเวลาหนึ่ง ทีมวิจัยต้องสำรวจและทำความเข้าใจว่าเป็นป่าประเภทใด และวางแผนนำฐานข้อมูลพืชอาหารข้างป่าจากงานวิจัยในอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ และพื้นที่อื่นๆที่มีการวิจัยพืชอาหารข้างป่ามาประยุกต์ศึกษาเพื่อสร้างฐานข้อมูลเบื้องต้นชนิดพืชอาหารข้างป่าในพื้นที่สำรวจ

ปัจจัยทางนิเวศวิทยา

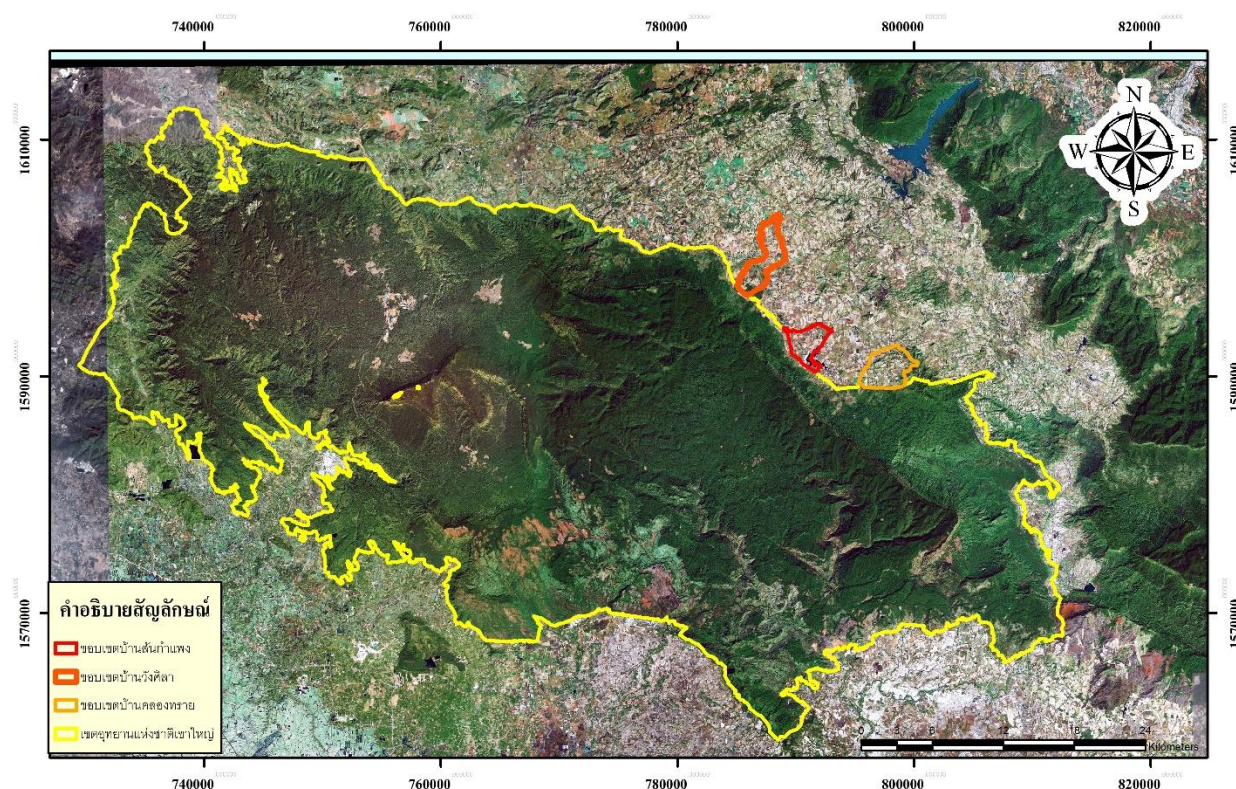
ปัจจัยทางนิเวศวิทยาของข้างป่าในประเทศไทย มีงานศึกษาอยู่ค่อนข้างน้อยในประเทศไทย สำหรับพื้นที่กลุ่มป่าเขาใหญ่ มนัสนา พลาอาด และคณะ (2560) ได้ศึกษาการปรากฏของข้างป่าในพื้นที่อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ โดยวางแผนสำรวจร่องรอยข้างป่าและสังเกตตัวโดยตรง และนำมาสัมพันธ์กับปัจจัยทางนิเวศวิทยา พบว่าปัจจัยแวดล้อมที่มีผลต่อการปรากฏต่อข้างป่ามากที่สุดตลอดทั้งปี คือ โป่ง ความสูงจากระดับน้ำทะเล ระยะห่างจากลำน้ำถาวร ในหน้าแล้ง และในฤดูฝนพบว่า ปัจจัยแวดล้อมที่มีความสัมพันธ์ต่อการปรากฏของข้างป่ามากที่สุด คือ โป่ง ถนน แหล่งท่องเที่ยว

ดังนั้นปัจจัยจำกัดที่กำหนดพฤติกรรมการกระจายของข้างป่าที่ทีมวิจัยต้องนำมาพิจารณา และทำการสำรวจหาพื้นที่เหมาะสมในการปรับปรุงแหล่งอาศัยข้างป่าในพื้นที่วิจัย คือ พื้นที่มีโป่งธรรมชาติ มีแหล่งน้ำถาวรไหลผ่าน เป็นพื้นที่ราบ ขณะเดียวกันควรอยู่ลึกเข้าไปในพื้นที่อนุรักษ์ เพราะจากวิจัยของมนัสนา พลาอาด และคณะ (2560)

ก็ระบุไว้ว่าแหล่งท่องเที่ยว หรือถนนมีผลต่อการปรากฏซึ่งอาจมีปัจจัยอื่นที่มีผลโดยอ้อม ดึงดูดให้ช้างป่าออกมา เช่น โป่งที่ทำไว้ใกล้ถนน ขยะที่ดึงดูดช้างป่าในแหล่งท่องเที่ยว หรือหญ้าระบัดที่ขึ้นอยู่ตามถนน

1.5 สถานที่ดำเนินการวิจัย

1. บ้านคลองทราย ตำบลวังน้ำเขียว อำเภอวังน้ำเขียว จังหวัดนครราชสีมา
2. บ้านสันกำแพง ตำบลวังหมี อำเภอวังน้ำเขียว จังหวัดนครราชสีมา (พื้นที่การเก็บข้อมูลประกอบไปด้วย (บ้านวังศิลา บ้านวังไผ่ทอง บ้านคลองสะทอน บ้านสันกำแพง บ้านทรัพย์ทวี บ้านคลองปลากั้ง ซึ่งเป็นพื้นที่ที่อยู่ติดแนวเขตอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่)
3. บ้านวังศิลา ตำบลวังหมี อำเภอวังน้ำเขียว จังหวัดนครราชสีมา (เป็นพื้นที่อยู่ติดกับตำบลโป่งตาลอง อำเภอปากช่อง)

แผนที่แสดงพื้นที่ทำงานของทีมวิจัยเขาใหญ่ทั้งสามทีมวิจัยย่อย

1.6 วิธีการดำเนินการวิจัย

การบริหารจัดการงานวิจัย

ระยะแรก (เดือนที่ 1-6) จัดเวทีสร้างความเข้าใจวัตถุประสงค์การดำเนินโครงการฯ การเวทีสร้างความเข้าใจเพื่อละลายพฤติกรรมเชิงลบของคนในชุมชน

1. ประชุมทีมวิจัยทบทวนโครงการและวางแผนการดำเนินงานและการเก็บข้อมูล โดยมีเวทีการการออกแบบวิธีการเก็บข้อมูล ตลอดจนการศึกษาแบบลงรายละเอียดวิธีการร่วมกัน เพื่อให้ได้ข้อสรุปรูปแบบการสร้างและแบบฟอร์มบันทึกข้อมูล พร้อมชี้แจงโครงการให้กับชุมชนบ้านสันกำแพง บ้านวังศิลา และชุมชนบ้านคลองทราย ทราบถึงที่มาที่ไปโครงการวิจัยฯ และการดำเนินงานโครงการวิจัยฯ ที่จะเกิดขึ้นในชุมชน
2. เวทีประวัติศาสตร์ชุมชน ทบทวนความเป็นมาของชุมชน ระบบนิเวศน์ ชีวิตความเป็นอยู่ มิติความสัมพันธ์ของคนในชุมชน วัฒนธรรม ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

3. สำรวจพื้นที่ สำรวจเส้นทาง สภาพพื้นที่เหมาะสม สัตว์ป่าที่พบในเส้นทางการท่องเที่ยว เพื่อประเมิน ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวมิตรสัตว์ป่า
4. จัดเวทีศึกษาสถานการณ์และผลกระทบของช้างป่าที่มีต่อชุมชน พร้อมอบรมการเก็บข้อมูลช้างป่าตาม แบบฟอร์มที่ออกแบบ และเรียนรู้การจำแนกอัตลักษณ์เบื้องต้น และความรู้นิเวศวิทยาช้างป่าจาก ทีมงานวิทยากรโครงการแม่ จากนั้นนำเสนอแนวทางแก้ไขปัญหาคู่ชุมชน ตำบลวังหมี่อำเภอมัญจาคีรี จังหวัดนครราชสีมา
5. เวทีเพื่อระดมความคิดและหาศักยภาพที่มีในชุมชน เพื่อมาใช้ในการพัฒนาการท่องเที่ยวมิตรสัตว์ป่า
6. เวทีออกแบบการเก็บข้อมูล (รอบที่2) โดยใช้ข้อมูลจากการสำรวจจากรอบแรกมาปรับปรุงแก้ไข มีการ ตัดสินใจอย่างมีส่วนร่วมระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและทีมวิจัยเพื่อท้องถิ่น
7. การศึกษาดูงานในพื้นที่ที่มีปัญหาความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างป่า
8. ติดตาม เก็บข้อมูล ประมวลผลการทดลอง และสรุปผลการศึกษาเพิ่มศักยภาพชุมชนเพื่อนำร่องกา ท่องเที่ยวมิตรสัตว์ป่า บนฐานการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นร่วมกันเป็นเครือข่าย
9. เวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับทีมวิจัยเพื่อท้องถิ่น และชุมชนที่อยู่ในผืนป่าเดียวกัน
10. ประชุมทีมวิจัยสรุปและวิเคราะห์ข้อมูล
11. จัดเวทีคืนข้อมูลชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
12. สรุปผลการดำเนินงานโครงการ
13. จัดทำรายงานผลการวิจัย
14. เข้าร่วมประชุมแลกเปลี่ยนความรู้เครือข่ายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นกับพื้นที่อื่นๆ

เครื่องมือ และวิธีการที่ใช้ในการทำกระบวนการวิจัยชุมชนอย่างมีส่วนร่วมของงานวิจัยฯ

เนื่องจากนักวิจัยในทีมวิจัยนี้เป็นชาวบ้านที่ยังไม่เคยผ่าน หรือฝึกการเป็นนักวิจัยชุมชนมาก่อน จุดมุ่งหมายอย่างหนึ่งของการทำงานวิจัยชุมชนในครั้งนี้คือการสร้างนักวิจัยชุมชน เครื่องมือและวิธีการที่ใช้ในการทำกระบวนการวิจัยชุมชนอย่างมีส่วนร่วมของงานวิจัยนี้ที่เลือกมาใช้ คือใช้เวทีสนทนากลุ่มของทีมวิจัย โดยการ พูดคุยเพื่อรวบรวมข้อมูลกับทีมวิจัย และเอาประเด็นที่ทีมวิจัยมีความสนใจโดยส่วนมากขึ้นมาเป็นประเด็นหลัก พี่เลี้ยงของทีมวิจัยจะพยายามถาม เพื่อให้คนในทีมวิจัยเกิดแนวคิด และแสดง ความคิดเห็นต่อประเด็นหรือหัวข้อที่ สนใจอย่างเปิดกว้างไม่มีผิด หรือถูก

ประโยชน์ของการใช้เวทีสนทนากลุ่มของทีมวิจัย

1. สามารถช่วยในการละลายพฤติกรรมบางอย่างของคนในทีมวิจัย ให้กล้าคิด กล้าพูด กล้าแสดงออก
2. ทำให้เข้าใจความคิดเห็น ทักษะคติ ความรู้สึก การรับรู้ ความเชื่อ ตลอดจนพฤติกรรมของคนในทีมวิจัย
3. ทำให้เกิดสมมุติฐานใหม่ๆ จากคำถาม หรือข้อสงสัยของคนในทีมวิจัย
4. ทำให้ได้ข้อมูลเชิงลึก และหลากหลายจากคนในทีมวิจัย
5. ทีมวิจัยสามารถออกแบบการเก็บข้อมูล เพื่อให้สามารถนำมาใช้ในการดำรงชีพของคนในชุมชนได้

ระเบียบวิธีวิจัย

1. ระเบียบวิธีวิจัยในข้อเสนองานวิจัยชิ้นนี้ประกอบไปด้วย

- การวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้การสนทนากลุ่ม และถอดบทเรียนจากการสนทนา เพื่อให้ได้ข้อมูลจากคนในชุมชน
- การวิจัยเชิงสำรวจ ใช้แบบบันทึกข้อมูลและสำรวจเพื่อให้ได้เส้นทางการท่องเที่ยวที่เป็นมิตรกับสัตว์ป่า โดยการสำรวจ จะเป็นการดำเนินการอย่างมีส่วนร่วมจากผู้ที่เกี่ยวข้องทุกภาคส่วน นอกจากนี้แบบสำรวจยังออกแบบให้เก็บข้อมูลการออกนอกพื้นที่ป่าอนุรักษ์ของช้างป่า และสัตว์ป่า รวมถึงผลกระทบที่มีต่อชุมชน
- การวิจัยเชิงทดลองปฏิบัติการ ใช้ในการทดลองการใช้แผนที่เพื่อการเก็บข้อมูลพิกัด ชนิดสัตว์ป่าที่ออกนอกพื้นที่ การทำทางช้างเดินเพื่อลดความสูญเสีย การใช้เครื่องมือสื่อสารเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการเฝ้าระวังช้างป่า

2. การประมวลผลข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลออกเป็น 2 กลุ่ม ประกอบด้วย

1. ข้อมูลชุมชน

- ประวัติศาสตร์ความเป็นมาของชุมชน ระบบนิเวศน์ ชีวิตความเป็นอยู่ มิติความสัมพันธ์ของคนในชุมชน วัฒนธรรม ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน
- แนวทาง และวิธีการป้องกันช้างป่าของคนในชุมชน ศึกษาจากพื้นที่ที่มีการใช้อยู่จริง
- รูปแบบการทำงานและประสิทธิภาพของกลุ่มจิตอาสาที่ทำหน้าที่ป้องกัน และเฝ้าระวังช้างป่า

- เส้นทางทางท่องเที่ยวที่เป็นมิตรกับสัตว์ป่า
2. ข้อมูลช้างป่า และสัตว์ป่าอื่นๆ
- จุดที่ช้างป่า และสัตว์ป่าอื่นๆ ออกนอกพื้นที่ป่าอนุรักษ์
 - ชนิดสัตว์ป่าที่พบในพื้นที่ทำงานวิจัย
 - จำนวนช้างที่ออกนอกพื้นที่ป่าอนุรักษ์ การจำแนกอัตลักษณ์ของช้างป่าโดยทีมวิจัย
 - แหล่งน้ำที่ช้างป่าออกมาใช้ประโยชน์
 - ทางเข้าออกของช้างป่า สำหรับทำนายทิศทางการที่ช้างจะไป เพื่อการแจ้งเตือนคนในชุมชน

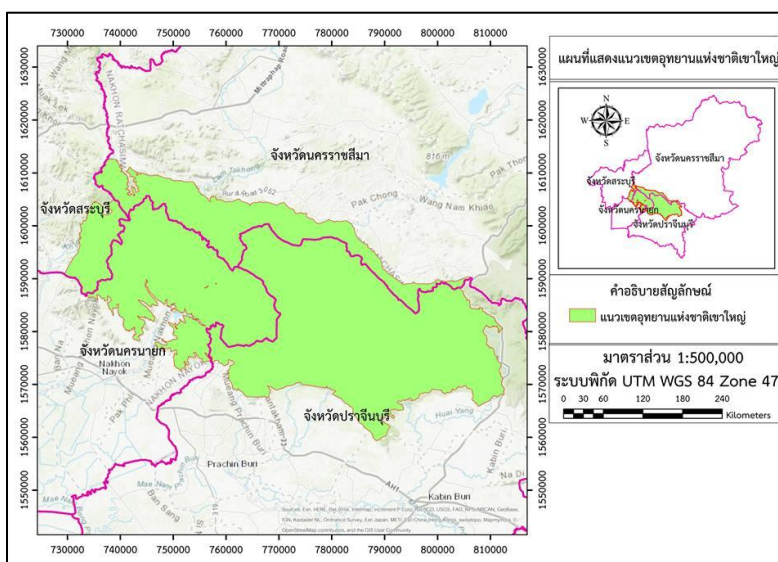
บทที่ 2 ผลการดำเนินงาน

2.1 บริบท / สภาพชุมชน

อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่

อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ ตั้งอยู่ในบริเวณเทือกเขาพนมดงรัก ระหว่างเส้นรุ้งที่ 14 องศา 5 ลิปดาเหนือ ถึง 14 องศา 25 ลิปดาเหนือ และเส้นแวงที่ 101 องศา 50 ลิปดาตะวันออก ครอบคลุมพื้นที่ 11 อำเภอ 4 จังหวัด คือ จังหวัดสระบุรี จังหวัดปราจีนบุรี จังหวัดนครนายก และจังหวัดนครราชสีมา มีพื้นที่ 2,165.55 ตารางกิโลเมตร หรือ 1,353,471.53 ไร่ (กรมอุทยานแห่งชาติสัตว์ป่าและพันธุ์พืช, 2562) โดยมีอาณาเขตติดต่อ ดังนี้

ทิศเหนือ	ติดต่อกับเขตจังหวัดนครราชสีมา
ทิศใต้	ติดต่อกับเขตจังหวัดนครนายกและจังหวัดปราจีนบุรี
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับเขตจังหวัดปราจีนบุรี
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับเขตจังหวัดสระบุรี

ภาพที่ 2 แผนที่แสดงขอบเขตอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่

ลักษณะภูมิประเทศ

สภาพภูมิประเทศทั่วไปของอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ เป็นพื้นที่ด้านตะวันตกของเทือกเขา พนมดงรัก ซึ่งสูงโดดเด่นขึ้นมาจากที่ราบภาคกลางและก่อตัวเป็นแนวเขตของที่ราบสูงโคราช มีเขาร่มเป็นยอดเขาสูงที่สุด 1,351 เมตร เขาแหลมสูง 1,326 เมตร เขาเขียวสูง 1,292 เมตร เขาสามยอดสูง 1,142 เมตร เขาฟ้าผ่าสูง 1,078 เมตร เขากำแพงสูง 875 เมตร เขาสมอปูนสูง 805 เมตร และเขาแก้วสูง 802 เมตร ซึ่งวัดความสูงจากระดับน้ำทะเลปานกลางเป็นเกณฑ์และยังประกอบด้วย พุ่มหญ้ากว้างสลับกับป่าไม้ที่อุดมสมบูรณ์ ด้านทิศเหนือและตะวันออกจะลาดลงทิศใต้และตะวันตกเป็นพื้นที่สูงชันขึ้นไปเรื่อยๆ นอกจากนี้ยังเป็นแหล่งกำเนิดต้นน้ำลำธารที่สำคัญ ได้แก่ แม่น้ำปราจีนบุรีและแม่น้ำนครนายก อยู่ในพื้นที่ทางทิศใต้ของอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ ซึ่งมีความสำคัญต่อการเกษตรกรรมและระบบทางเศรษฐกิจและสังคมของภูมิภาคนี้ แม่น้ำทั้ง 2 สายนี้มาบรรจบกับแม่น้ำมูลซึ่งเป็นแหล่งน้ำสำคัญของภาคอีสานตอนล่างแล้วไหลลงสู่แม่น้ำโขงและห้วยมวกเหล็กซึ่งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือ มีปริมาณน้ำไหลตลอดปีและให้ประโยชน์ทางด้านการเกษตรโดยเฉพาะการปลูกสัตว์ของภูมิภาคนี้ไหลลงสู่แม่น้ำป่าสักที่อำเภอมวกเหล็ก จังหวัดสระบุรี (กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช, 2562)

ลักษณะภูมิอากาศ

สภาพภูมิอากาศทั่วไปของอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ เป็นแบบเมืองร้อนเฉพาะฤดู (Tropical Savannah Climate “AW”) ภูมิอากาศที่พัดผ่านแบ่งออกเป็น 2 ช่วง คือระหว่างเดือนกรกฎาคมถึงเดือนตุลาคม จะมีฝนตกชุกเนื่องจากได้รับลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้และช่วงเดือนพฤศจิกายนถึงเดือนธันวาคม อากาศจะหนาวเย็นและอาจมีฝนประปราย ซึ่งเกิดจากลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ โดย กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช (2549) มีรายละเอียด 3 ฤดู ดังนี้

ฤดูร้อนอยู่ระหว่างเดือนมีนาคม – พฤษภาคม แม้ว่าอากาศจะร้อนอบอ้าวกว่าในที่อื่น แต่ที่เขาสงบเขาใหญ่อากาศเย็นสบายเหมาะแก่การพักผ่อน เล่นน้ำลำธารและนำอาหารไปรับประทาน

ฤดูฝนอยู่ระหว่างเดือน พฤษภาคม – ตุลาคม เป็นช่วงหนึ่งของปีที่มีสภาพบนเขาใหญ่ชุ่มฉ่ำ น้ำตกทุกแห่งมีปริมาณน้ำมากและกระแสน้ำไหลแรง แม้การเดินทางจะลำบากกว่าปกติ แต่นักท่องเที่ยวยังคงนิยมไปท่องเที่ยวในช่วงปลายของฤดูกาลนี้

ฤดูหนาวอยู่ระหว่างเดือน พฤศจิกายน – กุมภาพันธ์ ในช่วงเดือนตุลาคมถึงกุมภาพันธ์เป็นฤดูที่นิยมไปเขาใหญ่มากที่สุด นอกจากนี้ยังพบว่าอุณหภูมิเฉลี่ยตลอดปีของอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ประมาณ 23 องศาเซลเซียส อุณหภูมิสูงสุดพบว่าอยู่ระหว่างเดือนเมษายนถึงเดือนพฤษภาคม ประมาณ 28 องศาเซลเซียส ในเดือนธันวาคมและเดือนมกราคมมีอุณหภูมิประมาณ 17 องศาเซลเซียส และมีความชื้นสัมพัทธ์เฉลี่ยของอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่เท่ากับ 66 เปอร์เซ็นต์ (กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช, 2562)

อุณหภูมิและความชื้นสัมพัทธ์

อุณหภูมิเฉลี่ยมีค่าระหว่าง 23.1 - 30.1 องศาเซลเซียส อุณหภูมิสูงสุดเฉลี่ยมีค่าระหว่าง 35.2 - 42.7 องศาเซลเซียส อุณหภูมิต่ำสุดเฉลี่ยมีค่าระหว่าง 6.2 - 22.2 องศาเซลเซียส และค่าความชื้นสัมพัทธ์เฉลี่ยตลอดปีมีค่าระหว่างร้อยละ 60 - 82 ลักษณะดังกล่าวทำให้บริเวณอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่มีอากาศเย็นสบายและชุ่มชื้นเนื่องจากไอน้ำจากเมฆหมอกที่ปกคลุมอยู่ ตลอดปี ในช่วงเดือนธันวาคม – มีนาคม (กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช, 2549)

ปริมาณน้ำฝนรายปีมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 1,456.5 มิลลิเมตรต่อปี จำนวนวันฝนตกตลอดปีเฉลี่ย 122.35 วัน โดยมีปริมาณฝนตกเฉลี่ยมากที่สุดเท่ากับ 302.15 มิลลิเมตร ในช่วงปลายเดือนสิงหาคมถึงต้นเดือนกันยายนและเฉลี่ยน้อยที่สุดเท่ากับ 5.0 มิลลิเมตร ในเดือนธันวาคม สำหรับปริมาณฝนสูงสุดในรอบ 24 ปี มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 166.45 มิลลิเมตร ในเดือนสิงหาคม (กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช, 2562)

ลักษณะธรณีวิทยา

หากย้อนการเกิดของหินในอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ เริ่มจากขอบด้านตะวันตกเฉียงเหนือของพื้นที่อุทยาน จะพบหินยุคเก่าที่สุดในเขาใหญ่เป็นหินตะกอนอายุเพอร์เมียนชนิดหินปูนหินดินดานและหินชีสต์จัดอยู่ใน “กลุ่มหินสระบุรี” ตามลำดับชั้นหินของประเทศไทยซึ่งเกิดจากการตกตะกอนทางเคมีของน้ำทะเลในสภาพแวดล้อมโบราณบริเวณไหล่ทวีปและลาดทวีป พื้นที่ด้านตะวันตกและตะวันออกเฉียงเหนือของอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่พบหินตะกอนภูเขาไฟและหินภูเขาไฟ อายุเพอร์โมไทรแอสซิกที่เกิดในช่วงต่อระหว่างยุคเพอร์เมียนกับยุคไทรแอสซิก แผ่นครอบคลุมพื้นที่เกือบครึ่งของอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ ประกอบด้วย หินกรวดเหลี่ยมภูเขาไฟ หินทัพพี หินไรโอไลต์ หินแอนดีไซต์ และหินบะซอลต์ บางบริเวณพบหินอัคนีแทรกซอนหนูนรองอยู่ พื้นที่ตอนกลางและตะวันออกของอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่เป็นหินตะกอนธารน้ำพาของกลุ่มหินโคราช โดยพบหินทรายและหินโคลนของหมวดหินภูกระดึง วางตัวปิดทับอยู่บนหินตะกอนภูเขาไฟ และหินภูเขาไฟยุคเพอร์โมไทรแอสซิก (กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช, 2562)

ทางตอนกลางของอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ระหว่างเส้นทางจากมอสิงโตไปถึงโค้งหักศอกก่อนถึงจุดชมวิวดาเดียวดาย เป็นรอยต่อระหว่างหินทรายของหมวดหินภูกระดิงกับหินทรายของหมวดหินพระวิหารที่วางตัวปิดทับอยู่ด้านบน ตอนใต้สุดของอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่พบตะกอนร่วนจำพวกกรวดทรายและดินเหนียวอายุควอเทอร์นารี ซึ่งเป็นผลจากธารน้ำกัดกร่อนหินทรายในหมวดหินพระวิหารจนเป็นเม็ดขนาดกรวดทราย จากนั้นกระแสน้ำได้ทำหน้าที่พัดพาเอากรวดทรายมาสะสมตัวตามบริเวณที่ทางน้ำไหลผ่าน กระบวนการทางธรณีที่ดำเนินมาอย่างต่อเนื่องไม่เพียงแต่ทำให้เกิดหินหลายชนิดในเขตอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่เท่านั้น แร่มหาศาลจากภายในโลกที่ยกพื้นทีภาคอีสานขึ้นเป็นที่ราบสูงยังทำให้หินแตกและเคลื่อนที่พร้อมทั้งทิ้งรอยจารึกไว้เป็นโครงสร้างทางธรณีวิทยาหลายแบบ เช่น รอยเลื่อนรอยแตกและรอยแยกปรากฏอยู่ในชั้นหินได้ทั่วไป (กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช, 2562)

ลักษณะโครงสร้างทางธรณีวิทยาโดยทั่วไปของอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่เป็นผลมาจากวัฏจักรของการทับถมของตะกอน การยกตัวของเปลือกโลก การกัดเซาะพังทลายของดิน และหินสลับกับการระเบิดของภูเขาไฟยุคพาเลโอโซอิก (Paleozoic) หรือประมาณ 300 – 400 ล้านปีมาแล้ว สำหรับพื้นที่บริเวณอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ในช่วงยุคพาเลโอโซอิก (Paleozoic) นั้น เกิดจากการทับถมของตะกอนขนาดหนัก ซึ่งตะกอนเหล่านี้ถูกน้ำพัดพามาตามลำน้ำ แล้วไปทับถมบริเวณที่ราบชายฝั่งจนกระทั่งมีความสูงประมาณ 3,000 เมตร ซึ่งเป็นจุดกำเนิดของการเกิดหินชุดกาญจนบุรี และนับว่าเป็นหินชั้นล่างสุดของหินที่ปรากฏในพื้นที่อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ เมื่อพื้นที่โดยรอบไม่ได้ทำการผลิตตะกอน ทำให้เกิดการชะล้างพังทลายในบริเวณดังกล่าวควบคู่ไปกับการยกตัวของเปลือกโลก (กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช, 2562)

การทับถมของตะกอนยังดำเนินต่อไปเรื่อยๆ จนกระทั่งเกิดการระเบิดของภูเขาไฟที่เขาใหญ่ ลำธารของหินภูเขาไฟ ที่เรียกว่าไรโอไลต์ (Rhyolite flows) ไหลผ่านและซึมลงในเนื้อหินชุดต่างๆ จนเกิดเป็นหินไดออไรต์ (Diorites) บางแห่งจะพบว่าหินชนิดนี้โผล่ขึ้นมาให้เห็นโดยเฉพาะในพื้นที่อำเภอปากช่อง จังหวัดนครราชสีมา (กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช, 2562)

ทรัพยากรดิน

ลักษณะดินบริเวณพื้นที่อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ ซึ่งเป็นเทือกเขาสลับซับซ้อนนั้น มีลักษณะทั้งดินต้นและดินลึกปะปนกัน ดินที่พบมีทั้งดินทรายและดินเหนียว หรือดินร่วนเหนียวปนทรายหรือกรวดสลับกัน บริเวณนี้ส่วนใหญ่จะเป็นป่าและทุ่งหญ้า ตามเชิงเขาส่วนใหญ่จะเป็นดินที่เกิดจากการทับถมของวัตถุต้นกำเนิดที่เรียกว่า

“Colluvial complex” โดยบริเวณพื้นที่อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ (กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช, 2549) มีลักษณะดิน ดังนี้

ด้านทิศเหนือส่วนใหญ่เป็นดินปากช่องและดินมวกเหล็ก โดยดินปากช่องเกิดจากการทับถมของตะกอนที่สลายตัวมาจากหินดินดานและหินปูนดินมีการระบายน้ำดี เก็บความชื้นได้ดีความอุดมสมบูรณ์ปานกลาง ชั้นดินลึกส่วนใหญ่เป็นดินพวก Loamy skeletal สีนํ้าตาลเข้มหรือสีนํ้าตาลปนเทา ชั้นดินตื้นมีการระบายน้ำดี

ด้านทิศตะวันตกมีลักษณะคล้ายคลึงกับดินมวกเหล็ก แต่เนื่องจากพื้นที่มีความลาดชันสูง เก็บความชื้นไม่ดี ชั้นดินตื้นและความอุดมสมบูรณ์ต่ำกว่าทางด้านทิศเหนือ

ด้านทิศใต้ส่วนใหญ่ดินเป็นกลาง ซึ่งเกิดจากการทับถมของตะกอนดินชั้นดินล่างมีส่วนผสมของซากสิ่งมีชีวิตทางทะเลเป็นดินพวก red – yellow podzolic และ reddish brown lateritic soils ที่มีส่วนผสมของดินเหนียวและทรายเป็นส่วนใหญ่การระบายน้ำไม่ดีนัก ความอุดมสมบูรณ์ของดินปานกลางและง่ายต่อการชะล้างพังทลาย

ด้านทิศตะวันออกและตอนกลางพบว่ามีดินหลายชุดปะปนกันอยู่ เช่น ดินดอนไร่ ดินดอนตะกอน ดินเชิงใหม่ ดินโคราช ดินปากช่อง และดินท่าม่วง ซึ่งส่วนใหญ่เป็นพวก red – yellow podzolic และ reddish brown lateritic soils ที่มีการทับถมของตะกอนที่สลายตัวมาจากหินทรายมาเป็นเวลานาน ดินมีการระบายน้ำดี ปานกลางถึงดี ชั้นดินมีทั้งตื้นและลึกสลับกัน และมีความอุดมสมบูรณ์ปานกลาง

ทรัพยากรป่าไม้

อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่มีลักษณะภูมิประเทศที่มีลักษณะเด่น คือ พื้นที่ด้านตะวันออกของเทือกเขาพนมดงรัก ซึ่งสูงโดดมาจากที่ราบภาคกลางแล้วก่อตัวเป็นแนวเขตที่ราบสูงโคราชมียอด เขาร่มเป็นยอดเขาที่สูงที่สุดคือ 1,351 เมตร จากระดับน้ำทะเลปานกลาง ส่วนเทือกเขาที่สำคัญก็มีความสูงใกล้เคียงกันคือ เขาแหลม เขาเขียว เขาสามยอด เขาฟ้าผ่า เขากำแพง เขาสมอปูน และเขาแก้ว ซึ่งมีความสูงเท่ากับ 1,326, 1,292, 1,078, 875, 805 และ 802 เมตร จากระดับน้ำทะเลปานกลาง ครอบคลุมด้วยป่าดิบชื้น (Moist evergreen forest) เป็นส่วนใหญ่ อีกทั้งมีป่าประเภทอื่นๆ ได้แก่ ป่าผสมผลัดใบ (Mixed deciduous forest) ป่าดิบเขา (Hill evergreen forest) ป่าดิบแล้ง (Dry evergreen forest) และทุ่งหญ้า (Grassland) ผสมผสานกัน เหมาะสมเป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจทางธรรมชาติที่สำคัญมากเท่าเทียมกับการเป็นต้นน้ำลำธารที่หล่อเลี้ยงพื้นที่เกษตรกรรม อุตสาหกรรม และการใช้สอยของชุมชนในภูมิภาคโดยรอบ ชนิดพรรณในอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่มีมากมายหลายประเภท ตั้งแต่ไม้ยืนต้น

เฟิร์น กล้วยไม้ เห็ด รา ไลเคน มอสส์ ได้มีการศึกษาประเมินพันธุ์ไม้ในอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่มีจำนวน 2,000 - 2,500 ชนิด โดยพบว่าไม้ยืนต้น จำนวน 219 ชนิด กล้วยไม้ จำนวน 120 ชนิด เฟิร์น จำนวน 145 ชนิด และไลเคนที่ ผากกล้วยไม้และเขาเขียว จำนวน 108 ชนิด ทั้งนี้เพราะพื้นที่แห่งนี้เป็นจุดรวมการแพร่กระจายพันธุ์ของพืชต่างๆ (กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช, 2562)

1) ป่าเบญจพรรณ (Mixed deciduous forest)

มีลักษณะของป่าชนิดนี้พบปรากฏอยู่บนพื้นที่ลาดต่ำทางทิศเหนือ ซึ่งมีระดับความสูงระหว่าง 200 - 600 เมตร จากระดับน้ำทะเลปานกลาง ประกอบด้วยไม้ยืนต้นประเภทผลัดใบ เช่น มะค่าโมง (*Azelia xylocarpa* (Kruz) Craib) ประดู่ป่า (*Pterocarpus macrocarpus* Kruz.) ตะแบกแดง (*Lagerstroemia calyculata* Kruz) ตะเคียนหนู (*Annogeissus acuminata* Roxb. ex DC.) แดง (*Xylia xylocarpa* Roxb.) ช่อ (*Gmelina arborea* Roxb.) สมอพิเภก (*Terminalia Bellirica* Gaertn.) ตะคร้ำ (*Garuga pinnata* Roxb.) พืชชั้นล่างมีไม้ไผ่และหญ้าต่างๆ รวมทั้งกล้วยไม้ด้วย ในฤดูแล้งป่าชนิดนี้จะมีไฟป่าเกิดขึ้นเสมอ และตามพื้นป่าจะมีหินปูนผุดขึ้นอยู่ทั่วไป (กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช, 2562)

2) ป่าดิบแล้ง (Dry evergreen forest)

ลักษณะเป็นสังคมป่าไม้ผลัดใบที่มีพันธุ์ไม้ผลัดใบขึ้นผสมอยู่ในปริมาณมาก ต้นไม้ส่วนหนึ่งจึงพากันผลัดใบในฤดูแล้ง เกิดใบไม้ร่วงหล่นสะสมบนพื้นป่ามากกว่าป่าดิบชื้น ป่าดิบแล้งมักปรากฏในพื้นที่ค่อนข้างราบในช่วงระดับความสูงประมาณ 100 - 800 เมตร จากระดับน้ำทะเลปานกลาง ดินลึกสามารถกักเก็บน้ำได้พอสมควร เพื่อเอื้ออำนวยให้พรรณไม้บางชนิดคงใบเขียวสดอยู่ได้ตลอด ฤดูแล้ง แต่ปัจจัยหลักที่กำหนดโครงสร้างป่าชนิดนี้คือ ต้องมีช่วงแห้งแล้งแบ่งแยกชัดเจนอย่างน้อย 3 - 4 เดือน และมีปริมาณน้ำฝนไม่เกิน 2,000 มิลลิเมตรต่อปี พืชดัชนีในเรือนยอดชั้นบนเด่นด้วย ไม้ในวงศ์ยางบางชนิด เช่น ยางนา (*Dipterocarpus alatus* Roxb. ex G. Don) พันจ๋า (*Vatica odorata*) เคี่ยมคะนอง (*Shorea henryana* Pierre) ตะเคียนทอง (*Hopea odorata* Roxb.) ตะเคียนหิน (*Hopea ferrea* Laness) ปออีเก้ง (*Pterocymbium tinctorium* (Blanco) Merr.) เป็นต้น ไม้ยืนต้นชั้นรองมีกระเบาหลัก (*Hydnocarpus ilicifolia* King) ตาเสือ (*Chisocheton macrophyllus* King sup sp. fulvescens Mabb.) และกัตลิ่ง (*Walsura wallichii*) เป็นต้น พืชจำพวกปาล์ม (Palmae) คือหมากนางลิง (*Areca triandra* Roxb.) และลาน (*Corypha lecomtei* Becc. ex Lecomte) พืชชั้นล่าง ประกอบด้วยไม้วงศ์ขิงข่า (ZINGEBERACEAE) ขึ้นปะปนกับกล้วยป่า (*Musa acuminata*) และเตยหนาม (*Pentaspadon velutinus* Hook. f.) เป็นต้น (กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช, 2562)

ป่าดิบแล้งในประเทศไทยมักปรากฏผสมอยู่กับป่าเบญจพรรณ ป่าเต็งรังและป่าไผ่ กระจายตั้งแต่ตอนบนของเทือกเขาถนนธงชัย จากจังหวัดชุมพรขึ้นไปจนถึงภาคเหนือ รวมทั้งบางส่วนของเทือกเขาตะนาวศรี ส่วนทางตะวันออกพบปกคลุมตามแนวเทือกเขาตงพญาเย็น เทือกเขาบรรทัดต่อไปจนถึงจังหวัดระยอง ป่าดิบแล้งมีพันธุ์ไม้ที่สำคัญที่พบได้ในปัจจุบัน เช่น อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ อุทยานแห่งชาติทับลาน และเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูเขียว เป็นต้น (กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช, 2562)

3) ป่าดิบชื้น (Moist evergreen forest)

ลักษณะของป่าชนิดนี้เป็นป่าที่อยู่ในระดับความสูง 400 - 1,000 เมตรจากระดับน้ำทะเลปานกลาง จะมีชนิดไม้คล้ายคลึงกับป่าดิบแล้ง เพียงแต่ว่าไม้วงศ์ยาง (DIPTEROCARPACEAE) ขึ้นอยู่เป็นจำนวนมาก เช่น ยางกล่อง (*Dipterocarpus dyeri* Pierre ex Laness.) ยางขน (*D. baudii* Korth.) ยางเสียน (*D. gracilis* Blume) และกระบาก (*Anisoptera costata* Korth.) โดยเฉพาะพื้นที่ถูกรบกวนจะพบชมพูป่า (*Syzygium megacarpum* (Craib)) และกระทุ่มน้ำ (*Mitragyna diversifolia* (Wall. ex G. Don)) ขึ้นอยู่ทั่วไป พันธุ์ไม้ผลัดใบ เช่น ปออีเก้ง (*Pterocymbium tinctorium* (Blanco) Merr.) สมพง (*Tetrameles nudiflora* R. Br.) และ ขว้าว (*Haldina cordifolia* (Roxb.)) แทบจะไม่พบเลย บริเวณริมลำธารมักจะมีไผ่ลำใหญ่ๆ คือ ไผ่ลำมะลอก (*Bambusa longispiculata* Gamble ex Brandis) ขึ้นอยู่เป็นกลุ่มป่าดิบชื้นบนที่สูงขึ้นไปจะมี ยางปาย (*D. costatus* C.F. Gaertn.) และยางควน (*D. retusus* Blume.) นอกจากไม้ยางแล้วไม้ขึ้นบนชนิดอื่นๆยังมี มะมือ (*Choerospondias axillaris* (Roxb.) B.L. Burtt & Hill) จำปีป่า (*Magnolia floribunda* (Finet & Gagnep.)) และม้งตาน (*Schima wallichii* (DC.) Korth.) เป็นต้น ไม้ชนิดรองลงมาเป็นพวกไม้กุ่มชนิดต่างๆ เช่น ก้อน้ำ (*Lithocarpus auriculatus* (Hickel & A. Camus)) ก่อรัก (*Quercus semiserrata* Roxb.) ก่อต่าง (*Q. myrsiacifolia* Blume.) ขึ้นปะปนกับจันทน์ (*Ligustrum confusum* Decne.) ในระดับไม้พุ่มมีหลายชนิด ได้แก่ ส้มกุ้ง (*Embelia ribes* Burm. f.) ขาวสาร (*Prismatomeris fragrans* E.T. Geddes.) บริเวณฝั่งลำธารจะพบพวกผักกูดต้น เช่น มหาสดำ (*Cyathea podophylla*) และกูดพร้าว (*C. latebrosa* (Wall. ex Hook.) Copel.) ขึ้นปะปนกับละอองไฟฟ้า (*Cibotium barometz* (L.) J. Sm.) ขายผ้าสีดำ (*Platynerium holttumii* de Jonch. & Hennipman) และกูดอ้อม (*Leptochilus decurrens* Blume) ส่วนกล้วยไม้ที่พบทั่วไป เช่น เอื้องกุหลาบพวง (*Aerides falcate* Lindl. & Paxton) เอื้องปากเป็ด (*Vanda pumila* Hook. f.) เป็นต้น (กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช, 2562)

4) ป่าดิบเขา (Hill evergreen forest)

ป่าชนิดนี้เกิดอยู่ในพื้นที่ที่มีอากาศเย็นบนภูเขาสูง ที่สูงจากระดับน้ำทะเลปานกลางประมาณ 1,000 เมตรขึ้นไป สภาพป่าแตกต่างไปจากป่าดงดิบชื้นอย่างเห็นได้ชัด ไม่มีไม้วงศ์ยาง (DIPTEROCARPACEAE) ขึ้นอยู่เลย พันธุ์ไม้ที่พบเป็นไม้เนื้ออ่อน เช่น พญาไม้ (*Podocarpus neriifolius* D. Don.) ขุนไม้ (*Nageia wallichiana*) และ มะขามป้อมดง (*Cephalotaxus griffithii* Hook. f.) และไม้ก่อ (Fagaceae) ชนิดต่างๆ ที่พบในป่าดิบชื้นตามเขาสูงจะพบต้นกำลังเสือโคร่ง (*Betula alnoides* Buch. – Ham. ex G. Don) ขึ้นกระจัดกระจายอยู่ทั่วไป (กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช, 2562)

ป่าดิบเขาจำแนกได้โดยไม้ดัดขึ้นและลักษณะโครงสร้างของสังคมในด้านการผสมกันของชนิดพันธุ์ไม้เป็นหลัก แต่การปรากฏของไม้ดัดขึ้นของป่านี้มีความสัมพันธ์กับสภาพภูมิอากาศที่หนาวเย็น ซึ่งความหนาวเย็นในประเทศไทยมักขึ้นกับความสูงจากระดับน้ำทะเล ดังนั้นจึงกล่าวกันว่า ป่าดิบเขาเป็นป่าที่ขึ้นปกคลุมบนยอดเขาสูงที่มีอากาศหนาวเย็นตลอดปี โดยทั่วไปสภาพดังกล่าวมักเกิดขึ้นในพื้นที่ที่มีระดับความสูงเกิน 1,000 เมตร จากระดับน้ำทะเลปานกลาง แต่การจำแนกป่าชนิดนี้โดยแท้จริงแล้วพิจารณาที่การปรากฏของไม้ดัดขึ้นต่อไปนี้ คือ การปรากฏของไม้วงศ์ก่อ (FAGACEAE) ในสกุล *Quercus*, *Lithocarpus* และ *Castanopsis* ผสมกับไม้ในกลุ่มของ จิมโนสเปิร์ม (Gymnosperm) ในสกุล *Podocarpus*, *Dacrydium*, *Gnetum* และ *Cycas* ผสมกับไม้ในเขตอบอุ่นอีกหลายชนิด สำหรับป่าดิบเขาที่พบในพื้นที่อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่จัดได้ว่าเป็นป่าดิบเขาระดับต่ำ (lower montane forest) ซึ่งเป็นป่าที่ประกอบด้วยไม้ที่สูงใหญ่ มีเรือนยอดชั้นบนสูงถึง 30 เมตร มีไม้หนาแน่นและเด่นด้วยไม้ก่อชนิดต่างๆ ผสมกับไม้ในสกุลอื่นที่อาจพบได้ในป่าดิบแล้ง บางแห่งในที่สูง ตามต้นไม่มีพืชอิงอาศัยอยู่แต่มีปริมาณน้อยเมื่อเปรียบเทียบกับป่าดิบเขาระดับสูง (upper montane forest) พื้นป่ามีซากพืชทับถมไม่มากนัก สำหรับพื้นที่เก็บข้อมูลมีความสูงอยู่ระหว่าง 900 - 1,000 เมตร จากระดับน้ำทะเลปานกลาง โดยเฉพาะบริเวณเขาเขียว (ผาเดียวดาย) จัดเป็นพื้นที่ที่มีอากาศหนาวเย็น อย่างไรก็ตามเนื่องจากในปี พ.ศ. 2548 จัดได้ว่าเป็นปีที่มีความแห้งแล้งผิดปกติ สืบเนื่องมาจากปรากฏการณ์เอลนีโญ อย่างไรก็ตามความแห้งแล้งดังกล่าวเกิดขึ้น ทั่วประเทศ (กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช, 2562)

5) พุ่มหญ้าและป่ารุ่นสอง (Grassland and Secondary forest)

ลักษณะป่าชนิดนี้เป็นผลเนื่องจากการทำไร่เลื่อนลอยในอดีต เนื่องจากก่อนที่จะมีการจัดตั้งป่าเขาใหญ่เป็นอุทยานแห่งชาติได้มีราษฎรอาศัยอยู่และได้แผ้วถางป่าทำไร่ เมื่อมีการอพยพราษฎร ลงไปสู่ที่ราบ บริเวณไร่นาดังกล่าวจึงถูกปล่อยทิ้ง ต่อมาสภาพเป็นพุ่มหญ้าคา (*Imperata cylindrical* (L.) Raeusch.) เสียส่วนใหญ่ บาง

แห่งมีหญ้าแซมหลวง (*Themeda arunnacea*) หญ้าพง (*Sorghum halepense* (L.) Pers.) และเลา (*Saccharum spontaneum* L.) และยังมีกูดชนิดต่างๆ ขึ้นปะปนอยู่ด้วย เช่น โชนใหญ่ (*Pteridium aquilinum* (L.) Kuhn) กูดปัด (*Dicranopteris linearis* (Burm.f.)) โชนผิ (*Cheilanthes tenuifolia* (Burm.f.) Sw.) กูดงอดแงด (*Lygodium flexuosum* (L.) Sw.) และกูดตีนกวาง (*Helminthostachy zeylanica* (L.) Hook) เป็นต้น

ทุ่งหญ้าเหล่านี้มักถูกไฟไหม้เป็นประจำ เกิดขึ้นเนื่องจากอุบัติเหตุและเพื่อการชิงเผาของทางเจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติ เพื่อป้องกันการลุกลามของไฟป่าตามธรรมชาติและยังเป็นการเพิ่มหญ้าระดับที่เป็นอาหารให้กับสัตว์ป่าในพื้นที่ ส่วนทุ่งหญ้าบางพื้นที่เมื่อมีการป้องกันไฟไหม้ให้ลามเข้ามาไหม้ สภาพ ทุ่งหญ้าก็จะเปลี่ยนสภาพกลายมาเป็นป่าละเมาะหรือป่ารุ่มสอง ซึ่งมักพบพันธุ์ไม้เบิกนำ (pioneer species) หลายชนิดเช่น สอยดาว (*Mallotus paniculatus* (Lam.) Mull. Arg) เสียน (*Melia azedarach* L.) กระพุ่ม (*Neolamarckia cadamba* (Roxb.) Bossor) ไม้สกุลตองแตบ (*Macaranga*) ลำพูป่า (*Duabanga grandiflora* (DC.) Walp) รวมถึงไม้ดั้งเดิมขนาดใหญ่ใน ป่าดิบแล้ง เช่น มะมือ (*Choerospondias axillaris* (Roxb.) B.L. Burtt & Hill) เป็นต้น (กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช, 2562)

ทรัพยากรสัตว์ป่า

อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่เป็นแหล่งที่มีสัตว์ป่าชุกชุมมากจากการศึกษาตามโครงการการอนุรักษ์ช้างป่าและการจัดการพื้นที่ป้องกัน (Elephant Conservation and Protected area management) โดย Mr. Robert J. Dobias ภายใต้ความร่วมมือของ WWF และ IUCN ในปี 2527 -2528 พบว่ามีจำนวนประมาณ 250 ตัว สัตว์ป่าที่สามารถพบเป็นได้บ่อยๆ และตามโอกาสอำนวย ได้แก่ เก้ง (*muntiacus muntjak*) กวาง (*Cervus unicolor*) ตามทุ่งหญ้าทั่วไป นอกจากนี้ยังพบเสือโคร่ง (*Panthera tigris*) กระทิง (*Bos gaurus*) ชะมด (*Hibiscus surattensis*) กระต่ายป่า (*Lepus peguensis*) ฯลฯ จำนวนกว่า 200 ชนิด นกที่น่าสนใจและพบเป็นบ่อยๆ ได้แก่ นกเงือก (Hornbill) นกขุนทอง (*Gracula religiosa*) นกพญาไฟใหญ่ (*Pericrocotus flammeus*) นกขุนแผน (*Urocissa erythrohyncha*) นกแต้วแร้ว (*Pitta gurney*) นกแซงแซวหางปลา (*Dicrurus macrocercus*) นกเขาใหญ่ (*Streptopelia chinensis*) นกกระปูด (*Centropus sinensis*) ไก่ฟ้า (*Lophura* sp.) และนกกินแมลงชนิดต่างๆ รวมทั้งมีผีเสื้อชนิดต่างๆ ที่สวยงามไม่น้อยกว่า 5,000 ชนิด (กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช, 2562)

1) สัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม

พบในพื้นที่อุทยานฯ มีประมาณ 65 ชนิด นอกจากนี้ยังมีอีกประมาณ 62 ชนิด ที่พบในพื้นที่ใกล้เคียง สัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมที่พบเห็นได้บ่อยและเป็นสิ่งที่ดึงดูดใจของนักท่องเที่ยว ได้แก่ ช้าง (*Elephas maximus*) เก้ง (*Muntiacus muntjak*) กวาง (*Cervus unicolor*) หมูป่า (*Sus scrofa*) กระต่ายป่า (*Lepus peguensis*) กระรอกหลากสี (*Callosciurus finlaysoni*) และพญากระรอกดำ (*Ratufa bicolor*) เป็นต้น (กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช, 2562)

สำหรับสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมขนาดใหญ่และเป็นชนิดที่สำคัญของอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ ได้แก่ ช้าง (*Elephas maximus*) เสือโคร่ง (*Panthera tigris*) เสือลายเมฆ (*Neofelis nebulosa*) กระทิง (*Bos gaurus*) และชะนี 2 ชนิด คือ ชะนีมือขาว (*Hylobates lar*) และชะนีมงกุฎ (*Hylobates pileatus*) เป็นต้น (กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช, 2562)

2) นก

พบในเขตพื้นที่อุทยานฯ ประกอบด้วย นกประจำถิ่นและนกอพยพที่ย้ายถิ่นเข้ามาในประเทศไทยในช่วงฤดูหนาวอีกหลายชนิด ดังนั้นอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่จึงเป็นแหล่งดูนกที่สำคัญของนักดูนกจากทั่วโลกที่เข้ามาดูนกในประเทศไทยด้วย (กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช, 2549)

นกที่สำคัญของอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ ได้แก่ นกเงือกชนิดต่างๆ ซึ่งมีมากถึง 4 ชนิด ได้แก่ นกเงือกสีน้ำตาล (*Anorrhinus tickelli*) นกเงือกกรามช้าง (*Rhyticeros undulatus*) นกเงือก (*Anthracoceros albirostris*) และนกกกหรือนกกาอี้ง (*Buceros bicornis*) นอกจากนี้ยังพบนกชนิดอื่นๆ เช่น ไก่ฟ้าพญาลอ (*Lophura diardi*) นกเป็ดน้ำทองขาว (*Treron sieboldii*) นกโกโรโกโส (*Carpococcyx renauldi*) นกขมิ้นขาว (*Oriolus mellianus*) และนกปรอดเหลือง หัวจุก (*Pycnonotus flaviventris*) เป็นต้น (กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช, 2562)

3) สัตว์เลื้อยคลาน

ที่พบเห็นได้โดยทั่วไป ได้แก่ กิ้งก่าสว่น (*Calotes mystaceus*) จิ้งเหลนหลากหลาย (*Eutropis macularius*) และงูเขียวหางไหม้ (*Trimeresurus albolabris*) ส่วนงูเห่า (*Naja kaouthia*) และงูจงอาง (*Ophiophagus hannah*) มีปรากฏให้เห็นบ้างในบางพื้นที่โดยเฉพาะบริเวณพุ่มไม้และไม้ชั้นล่าง ส่วนงูสามเหลี่ยม (*Bungarus fasciatus*) จะพบอยู่ตามลำห้วยส่วน สัตว์ขนาดใหญ่ เช่น ตัวเงินตัวทอง (*Varanus salvator*) จะสามารถพบเห็นได้ทั่วไปบริเวณแหล่งน้ำหรือลำธารขนาดใหญ่ เช่น ลำตะคอง เป็นต้น (กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช, 2562)

4) สัตว์สะเทินน้ำสะเทินบก

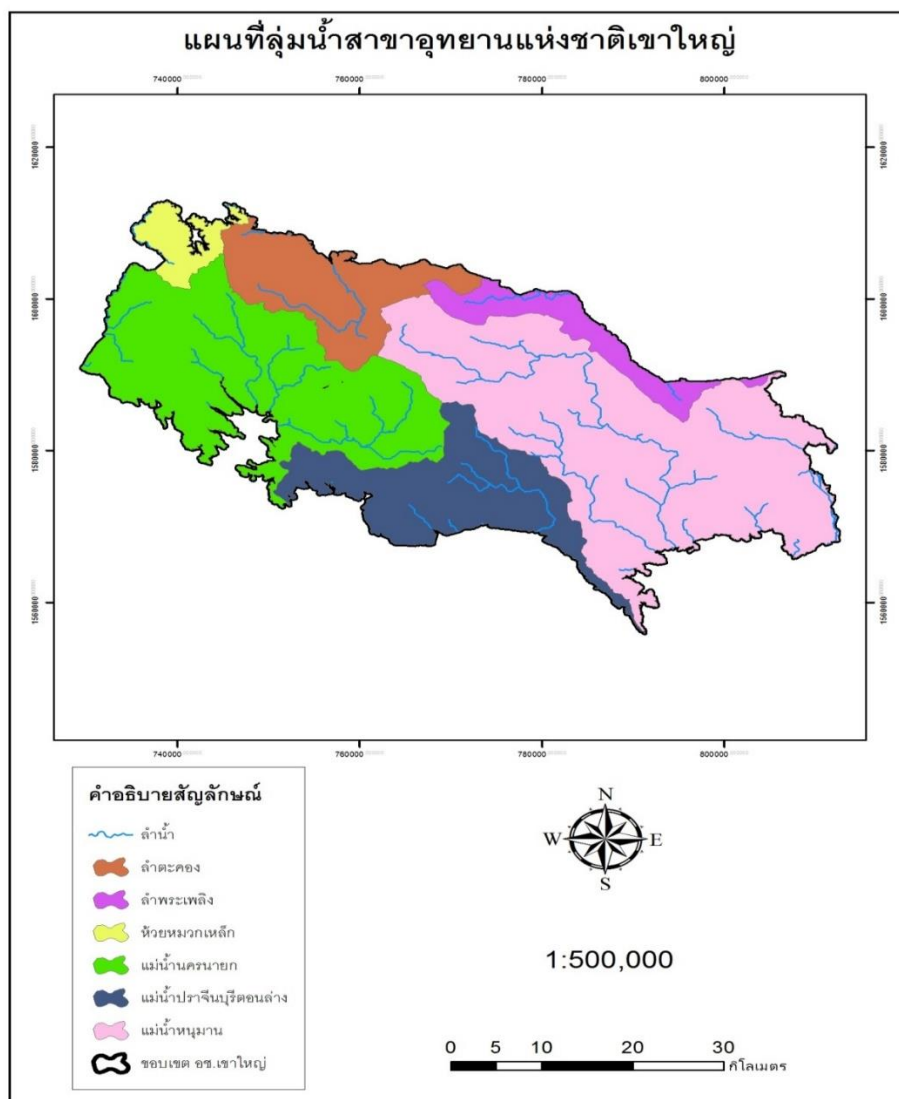
ที่พบในเขตพื้นที่อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ ส่วนใหญ่เป็นสัตว์ในกลุ่มพวกกบชนิดต่างๆ เช่น กบนา (*Rana rugulosa*) กบหนอง (*R. limnocharis*) และเขียดคลิ่น (*Phrynoglossus lavies*) เป็นต้น นอกจากนี้ยังพบสัตว์ในกลุ่มอึ่งจิว (*Microhylla sp.*) เช่น อึ่งขาคำ (*Microhylla pulchra*) อึ่งน้ำเต้า (*M. ornata*) และอึ่งอ่างบ้าน (*Kaloula pulchra*) เป็นต้น (กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช, 2562)

5) แมลง

ปัจจุบันมีการค้นพบผีเสื้อชนิดต่างๆ ไม่น้อยกว่า 206 ชนิด นอกจากนี้ยังพบพวกแมลงปอ (*Libellulidae sp.*) แมลงปีกแข็งและแมลงอื่นๆ สำหรับผีเสื้อที่พบเห็นส่วนใหญ่จะเป็นกลุ่มผีเสื้อกลางวัน เช่น ผีเสื้ออรอน (*Parthenos sylvia*) ผีเสื้อปลายปีกส้ม (*Hebomoia glaucippe*) ผีเสื้อหนอนกาฝากจุดแดง (*Delias descombesi*) ผีเสื้อหาดิงปารีส (*Papilo paris*) ผีเสื้อหางดิงนาง (*Papilol memnon*) และผีเสื้อถุงทองป่าสูง (กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช, 2562)

2.8 พื้นที่ลุ่มน้ำ

อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ เป็นพื้นที่ต้นน้ำที่สำคัญของภูมิภาคนี้ ประกอบด้วย 6 ลุ่มน้ำย่อย ได้แก่ ลุ่มน้ำลำตะคอง ลุ่มน้ำลำพระเพลิง ลุ่มน้ำห้วยหมวกเหล็ก ลุ่มแม่น้ำนครนายก ลุ่มแม่น้ำปราจีนบุรีตอนล่าง และลุ่มแม่น้ำหनुมาน ซึ่งเป็นแหล่งต้นน้ำลำธารให้กับจังหวัดนครราชสีมา สระบุรี นครนายกและจังหวัดปราจีนบุรี

ภาพที่ 3 แผนที่แสดงลุ่มน้ำสาขาอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่
เขตห้ามล่าสัตว์ป่าเขาแมงม้า จังหวัดนครราชสีมา

ความเป็นมา

พื้นที่ป่าแห่งนี้ได้ถูกประกาศให้เป็นป่าสงวนแห่งชาติ โดยกฎกระทรวง ฉบับ 576 (พ.ศ. 2516) เมื่อวันที่ 27 สิงหาคม พ.ศ. 2516 ตามพระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ. 2507 ชื่อป่าสงวนแห่งชาติป่าเขาภูหลวง เดิมเป็นพื้นที่ที่เคยอุดมสมบูรณ์ของจังหวัดนครราชสีมา หลังจากผ่านการสัมปทานไม้และการเข้าใช้ประโยชน์จับจองที่ทำกิน ทำให้สภาพพื้นที่มีสภาพเป็นเขาหัวโล้น ผืนป่าที่อุดมสมบูรณ์เสื่อมสภาพลง ไม่หลงเหลือไม้ยืนต้นขนาดใหญ่ มี

เพียงหญาคาปกคลุมและในฤดูแล้งจะเกิดไฟป่าขึ้นเสมอ ชาวบ้านจึงมักเรียกว่า “ภูเขไฟ” แต่จากลักษณะทางกายภาพของป่าเขาแผงม้าที่เป็นภูเขาสูงชันและติดต่อกับอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ทางด้านทิศใต้และอยู่ทางทิศตะวันตกของอุทยานแห่งชาติทับลาน ประกอบกับเป็นต้นกำเนิดของแม่น้ำมูลจึงทำให้เขาแผงม้าซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของป่าสงวนแห่งชาติ ป่าเขาภูหลวง เป็นต้นน้ำชั้น 1A และเป็นป่าอนุรักษ์ตามมติคณะรัฐมนตรีในปี พ.ศ. 2535

เมื่อรัฐบาลได้จัดทำโครงการปลูกป่าถาวรเฉลิมพระเกียรติ มูลนิธิคุ้มครองสัตว์ป่าและพรรณพืชแห่งประเทศไทย ในพระบรมราชินูปถัมภ์ ได้เข้าโครงการโดยขอเข้าปลูกป่าในบริเวณพื้นที่เขาแผงม้า (FPT52) เมื่อได้รับอนุมัติจึงปลูกและดูแลป่าจนสิ้นสุดโครงการ ในปี พ.ศ. 2540 และขออนุมัติกรมป่าไม้ ดูแลป่าต่ออีก 5 ปี เพื่อให้การฟื้นฟูป่าเป็นไปอย่างต่อเนื่องจนกระทั่งปี พ.ศ. 2546 ก็ครบกำหนดส่งมอบพื้นที่คืนให้กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช (ปรับโครงสร้างมาจากกรมป่าไม้) แต่จากความร่วมมือร่วมใจ จากชุมชนในพื้นที่ที่ได้เข้าร่วมฟื้นฟูป่าเขาแผงม้าที่ผ่านมา ทำให้คนในชุมชน รู้สึกรู้ว่าพื้นที่แปลงปลูกป่าถาวร เฉลิมพระเกียรติฯ FPT 52 (เขาแผงม้า) เป็นส่วนหนึ่งของชุมชน เมื่อถึงเวลาที่ต้องส่งมอบพื้นที่ให้กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่าและพันธุ์พืช จึงเกิดความห่วงใย ถึงแนวคิดในการจัดการเขาแผงม้าในอนาคต ด้วยเหตุนี้ องค์กรท้องถิ่นและชุมชนรอบๆเขาแผงม้า จึงได้ประสานงานกับหน่วยงานต่างๆ เพื่อร่วมกันจัดทำแผนพัฒนาพื้นที่ แปลงปลูกป่าถาวรเฉลิมพระเกียรติ FPT 52 (เขาแผงม้า) ให้เกิดความยั่งยืน โดยเมื่อการประชุมเสร็จสิ้นลง สำนักบริหารพื้นที่อนุรักษ์ที่ 7 (นครราชสีมา) ได้ทำเรื่องขออนุมัติ “โครงการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่ป่าเขาแผงม้าอย่างมีส่วนร่วม” เสนอต่ออธิบดีกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่าและพันธุ์พืช มีระยะในการดำเนินการ 5 ปี ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2546 – 2550 ซึ่งต่อมา ประสบปัญหาด้านเงินทุน มูลนิธิคุ้มครองสัตว์ป่าและพรรณพืชแห่งประเทศไทย ในพระบรมราชินูปถัมภ์ จึงขอส่งคืนให้ กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่าและพันธุ์พืช เมื่อวันที่ 25 มกราคม พ.ศ. 2546 พื้นที่ประมาณ 5,000 ไร่ (ศูนย์วิจัยและพัฒนาอนุรักษ์สัตว์ป่า อุทยานแห่งชาติ จังหวัดนครราชสีมา, 2559)

จากการที่มูลนิธิคุ้มครองสัตว์ป่าและพรรณพืชแห่งประเทศไทย ในพระบรมราชินูปถัมภ์ ได้ร่วมโครงการปลูกป่าถาวรเฉลิมพระเกียรติ โดยรับบริจาคเงินทุนจากผู้สนใจร่วมโครงการ และสร้างความร่วมมือจากชุมชนในการปลูกป่าและดูแลจนทำให้พื้นที่ป่าเขาแผงม้าฟื้นคืนสภาพอย่างต่อเนื่อง สัตว์ป่าหลายชนิดเข้ามาอาศัยโดยเฉพาะกระทิงซึ่งพบเห็นจำนวนมาก แต่สถานการณ์ในขณะนั้นกระทิง และสัตว์ป่าอื่นหลายชนิดได้ถูกล่า และบาดเจ็บจำนวนมาก ตามที่ปรากฏเป็นข่าวทางสื่อมวลชน รัฐบาลจึงมีนโยบายที่จะกำหนดพื้นที่เขาแผงม้าให้เป็นเขตห้ามล่าสัตว์ป่า เพื่อดำเนินการคุ้มครองสัตว์ป่าในพื้นที่อย่างถูกต้อง พร้อมทั้งประชาสัมพันธ์และสร้างจิตสำนึกให้กับเยาวชนและราษฎรในพื้นที่แปลงปลูกป่าฯ รวมถึงประสานชุมชน หน่วยงาน และองค์กรต่างๆ ทั้งภาครัฐและเอกชนรอบพื้นที่ป่าเขาแผงม้า โดยมุ่งหวังว่าป่าจะมีโอกาสฟื้นตัวอย่างต่อเนื่องและเป็นแหล่งเรียนรู้ชีวิตสัตว์ป่าที่ดีอีกแห่งหนึ่งของประเทศไทย กรมอุทยานแห่งชาติสัตว์ป่าและพันธุ์พืช จึงมีคำสั่งให้ นายชัยพร ทับทิมทอง เจ้าพนักงานป่าไม้ชำนาญงาน สำนว

พื้นที่เสนอมุขอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช และคณะกรรมการสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า และได้รับประกาศเป็นเขตห้ามล่าสัตว์ป่า ตามประกาศกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ลงวันที่ 5 กันยายน พ.ศ. 2554 กำหนดให้ป่าสงวนแห่งชาติ ป่าเขาภูหลวง ในท้องที่ตำบล วังน้ำเขียว อำเภอวังน้ำเขียว จังหวัดนครราชสีมา เป็นเขตห้ามล่าสัตว์ป่า ประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 128 ตอนพิเศษที่ 125 ง วันที่ 19 ตุลาคม พ.ศ. 2554 มีเนื้อที่ประมาณ 5,000 ไร่ โดยมีสำนักงานเขตห้ามล่าสัตว์ป่าเขาแผงม้าตั้งอยู่ในท้องที่ ตำบล วังน้ำเขียว อำเภอวังน้ำเขียว จังหวัดนครราชสีมา พิกัด 47P 0801324E 158997N

นอกเหนือจากการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้สัตว์ป่าแล้ว การจัดตั้งเขตห้ามล่าสัตว์ป่าเขาแผงม้า ยังมีวัตถุประสงค์ที่จะอนุรักษ์พันธุ์พืชต่างๆเอาไว้ด้วย และยังมีหวังที่จะให้เป็นแหล่งต้นน้ำลำธาร ที่มีประสิทธิภาพในการกักเก็บน้ำไว้ให้ประชาชนในฤดูแล้ง และป้องกันน้ำท่วมในฤดูฝน เป็นสถานที่ค้นคว้า ศึกษา วิจัย ที่จะก่อให้เกิดความก้าวหน้าทางวิชาการให้กับประเทศ ให้การศึกษาทางธรรมชาติวิทยาแก่เยาวชน และประชาชนทั่วไป เพื่อการพัฒนาชีวิตที่ดี สร้างสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสมให้กับสังคมไทย

สถานที่ตั้งและอาณาเขต

พื้นที่ที่ประกาศจัดตั้งเป็นเขตห้ามล่าสัตว์ป่าเขาแผงม้าเป็นพื้นที่แปลงปลูกป่าถาวรเฉลิมพระเกียรติ FPT 52 (เขาแผงม้า) มีเนื้อที่ 5,000 ไร่ ตั้งอยู่ในบริเวณป่าสงวนแห่งชาติป่าเขาภูหลวง อยู่ระหว่างเทือกเขาสนกำแพงทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่กับแนวเทือกเขาป่าภูหลวง ในระวางแผนที่ 1:50,000 ระวางบ้านชัยบอน 5337 I อยู่ในท้องที่ ตำบลวังน้ำเขียว อำเภอวังน้ำเขียว จังหวัดนครราชสีมา มีอาณาเขตติดต่อมีดังนี้

ทิศเหนือ	ติดต่อกับหมู่บ้านโพธิ์ทองพัฒนา,บ้านคลองอีแผ้ว ตำบลวังน้ำเขียว อำเภอวังน้ำเขียว จังหวัดนครราชสีมา
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับหมู่บ้านเขาแผงม้า ตำบลวังน้ำเขียว อำเภอวังน้ำเขียว จังหวัดนครราชสีมา
ทิศใต้	ติดต่อกับอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ อำเภอวังน้ำเขียว จังหวัดนครราชสีมา
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับหมู่บ้านคลองทุเรียน, หมู่บ้านไทรทอง, หมู่บ้านคลองทราย ตำบลวังน้ำเขียว อำเภอวังน้ำเขียว จังหวัดนครราชสีมา

ลักษณะภูมิประเทศ

พื้นที่เขาแผงม้า เป็นเขาสูงชัน สลับซับซ้อน มีความลาดชันมาก ประมาณ 25-45 องศา สูงจากระดับน้ำทะเลปานกลางประมาณ 520 - 800 เมตร จุดสูงสุดในเขาแผงม้าได้แก่บริเวณป่าไผ่ ซึ่งมีความสูงประมาณ 800 เมตรจากระดับทะเลปานกลาง มีพื้นที่ราบเพียงเล็กน้อยอยู่ทางทิศตะวันตก ติดหมู่บ้านคลองทราย และทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือ ติดกับหมู่บ้านคลองทุเรียน (บริเวณหนองบัวแดง) ด้วยภูมิประเทศเป็น เขาสูงชันมีลักษณะคล้ายสันแผงค่อม้า ชาวบ้านจึงเรียกว่า “เขาแผงม้า”

พื้นที่ทั้งหมด : จำนวนเนื้อที่ 5,000 ไร่

พื้นที่ภูเขาสูง : จำนวนเนื้อที่ 4,500 ไร่ (90% ของพื้นที่)

พื้นที่ราบ : จำนวนเนื้อที่ 500 ไร่ (10% ของพื้นที่)

ลักษณะภูมิอากาศ

สภาพภูมิอากาศของเขตห้ามล่าสัตว์ป่าเขาแผงม้า เป็นแบบมรสุมเขตร้อน ได้รับอิทธิพล จากลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ และลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ ทำให้มีฝนตกชุกปริมาณน้ำฝนเฉลี่ย 1,100 มิลลิเมตร/ปี มีอุณหภูมิเฉลี่ยสูงสุด 34.1 องศาเซลเซียส และต่ำสุด 16.5 องศาเซลเซียส

ลักษณะทางธรณีวิทยาและปฐพีวิทยา

พื้นที่ป่าแห่งนี้ ลักษณะเป็นภูเขาหิน ดินส่วนใหญ่เป็นชั้นดินเหนียวมีชั้นความหนาของหน้าดินลึก การระบายน้ำดีปานกลาง ความสามารถให้น้ำซึมผ่านปานกลาง และได้ดินลงไปจะพบชุดหินที่เป็นชุดหินโคราช เป็นหินทราย หินชิลต์ หินดินดานปนเชิร์ตสีเทา น้ำตาลอ่อน ชั้นบาง บางชั้นสลับด้วยหินปูนสีเทา บางแห่งเป็นหินฟิลต์ไลต์ และหินชิลต์

ทรัพยากรป่าไม้

เดิมเป็นป่าประเภทป่าดิบแล้ง แต่ถูกแผ้วถางเพื่อทำไร่ ปัจจุบันเป็นสังคมพืชป่ารุ่นที่ 2 สภาพป่าเป็นป่าปลูกตามโครงการปลูกป่าถาวรเฉลิมพระเกียรติ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ เนื่องในวโรกาสทรงครองราชย์ปีที่ 50 ที่เริ่มดำเนินโครงการตั้งแต่ปี พ.ศ.2537 ชนิดไม้ที่ปลูกได้แก่ ตะเคียนทอง ประดู่ มะค่าโมง ตะแบก พะยูนนทรี แดง ตีนเป็ด ประดู่บ้าน ชี้เหล็กบ้าน หว้า กระท้อนป่า สะเดา สาธร และสีเสียดแก่น ปลูกกระจายทั่วพื้นที่ ปัจจุบันมีพืชเบิกนำตามธรรมชาติ (Pioneer Species) ขึ้นแทรกกับไม้ที่ปลูกเช่น กล้วยป่า จะพบทั่วไป ปอหูช้าง กระจุมน้ำจะพบในหุบเขาที่มีความชื้น ปอพังแหล ต้นสาบเสือ พบในบริเวณที่มีความชื้นน้อย และสังคมหญ้าคาที่กำลังถูกปกคลุมโดยพืชใบกว้างทั้งกล้วยป่า ปอหูช้าง กระจุมน้ำ ต้นสาบเสือ ดังนั้น ป่าในพื้นที่เขตห้ามล่าสัตว์ป่าเขาแผงม้าจึงมี 3 ชนิด คือ

(ก) ป่าดิบแล้งที่ยังหลงเหลือตามร่องห้วย โดยมีพันธุ์ไม้ดั้งเดิมเกิดตามธรรมชาติขึ้นหลังจาก มีพืชเบิกนำ ประกอบด้วย ยางแดง มะค่าโมง ตะเคียน มะหาด ยมหิน ตามพื้นที่ป่าบริเวณหุบเขา จะพบพืชพวกเฟิร์น พืชตระกูลขิงชำ เรว็ด ผักหนาม มีเนื้อที่ประมาณ 500 ไร่ (10%ของพื้นที่)

(ข) ป่าเบญจพรรณ ที่เกิดจากการปลูกป่า โดยมีพันธุ์ไม้คือประดู่ มะค่าโมง ตะแบก พะยูนนทรี แดง ตีนเป็ด ประดู่บ้าน ชี้เหล็กบ้าน หว้า กระท้อน ป่า สะเดา สาธรและสีเสียดแก่น มีเนื้อที่ ประมาณ 4,000 ไร่ (80%ของพื้นที่)

(ค) ป่าทุ่งหญ้า ซึ่งมีหญ้าพื้นที่ คือ หญ้าคา หญ้าแพรก หญ้าหนวดฤๅษี หญ้าพุ่มชู หญ้าปากควาย มีเนื้อที่ประมาณ 500 ไร่ (10%ของพื้นที่)

ทรัพยากรสัตว์ป่า น้ำ และสินแร่

พื้นที่เขตห้ามล่าสัตว์ป่าเขาแผงม้า มีอาณาเขตติดต่อกับ อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ ทำให้ป่าบริเวณนี้มีมีสัตว์ป่าอาศัยอยู่อย่างชุกชุม ความหลากหลาย จากการสำรวจของเจ้าหน้าที่เขตห้ามล่าสัตว์ป่าเขาแผงม้า พบว่ามีสัตว์ป่า ประมาณ 223 ชนิด จำแนกเป็น

(ก) สัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม จำนวน 31 ชนิด แบ่งเป็นประเภทที่กินพืชเป็นอาหาร เช่น เลียงผา ช้างป่า กระทิง กวางป่า และเก้ง เป็นต้น ประเภทที่กินเนื้อเป็นอาหาร เช่น เสือลายเมฆ เสือไฟ แมวดาว แมวป่า หมาจิ้งจอกและหมาใน เป็นต้น ประเภทที่กินได้ทั้งพืชและสัตว์ เช่น หมูป่า หมีควาย หมีหมา ชะมด อีเห็น เป็นต้น ในจำนวนที่กล่าวมาทั้งหมดมีสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมที่มีสถานภาพตามกฎหมายเป็นสัตว์ป่า

สงวน 1 ชนิดคือ เลียงผา ส่วนกระทิง เป็นสัตว์ป่าที่เด่นเนื่องจาก มีอยู่เป็นจำนวนมาก ปัจจุบันมีประมาณ 250-300 ตัว

(ข) นก มีจำนวน 170 ชนิด ประกอบด้วยนกประจำถิ่นและนกอพยพ เช่น นกกก นกแก๊ก นกเค้าใหญ่พันธุ์เนปาล นกกระทาดงแข้งเขียว นกสาธิกาเขียว นกขุนแผน นกขุนทอง นกแซวสวรรค์ นกพญาไฟ ไก่ป่า นกแซกเต่า นกตัวแล้วธรรมดา นกกระเต็นอกขาว เขี้ยวภูเขา เขี้ยวรุ้ง เขี้ยวชिरา เป็นต้น

(ค) สัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม จำนวน 16 ชนิดได้แก่ ประเภทที่ไม่มีเขาในกลุ่มของงู เช่น งูจงอาง งูเห่า งูเหลือม งูหลาม และ งูสิงบ้าน เป็นต้น กลุ่มที่มีเขาคู และมีหาง เช่น ต๊กแกป่าดงพญาเย็น เป็นต้น

(ง) สัตว์สะเทินน้ำสะเทินบก จำนวน 6 ชนิด เช่น คางคกบ้าน กบนา กบอ่องเล็ก (โง้ง) และ อีงอ่างบ้าน เป็นต้น

แหล่งน้ำในพื้นที่ประกอบด้วยแหล่งน้ำสายหลักตามธรรมชาติทั้ง 6 สาย คือ คลองบง คลองสอง คลองอีแผ้ว คลองทุเรียน คลองเสมา คลองทราย ซึ่งเป็นแหล่งต้นน้ำลำพระเพลิงตอนบน ลำน้ำส่วนใหญ่ในเขાແຜ່ງມ້າ จะมีน้ำไหลเฉพาะช่วงฤดูฝน (มีเพียงคลองบงและคลองเสมาจะมีน้ำไหลตลอดปี) น้ำในคลองส่วนใหญ่ จะมีตะกอนดิน แฉวนลอยน้ำ สภาพสีของน้ำใสสะอาด น้ำมีอุณหภูมิเย็น และไม่พบของเสียหรือสิ่งที่เป็นพิษในลำน้ำ โดยมีแหล่งน้ำตามธรรมชาติที่กระจายตามหุบต่างๆดังนี้

บริเวณหุบด้านทิศตะวันออก มีคลองสองเป็นคลองสายเล็กโดยจะไหลไปทางทิศเหนือผ่านบ้านเขาแผงม้า ถนน รพช. 2082 ไปรวมกับน้ำคลองไฟในพื้นที่บ้านคลองบง และไหลไปรวมกับห้วยหินดาด ที่บริเวณบ้านน้ำซับ และไหลลงสู่อ่างเก็บน้ำลำพระเพลิง

บริเวณหุบทองกลาง ประกอบด้วยคลองบง คลองอีแผ้ว อยู่ทางทิศเหนือของเขાແຜ່ງມ້າไหลผ่านชุมชนบ้านโพธิ์ทองพัฒนา บ้านคลองอีแผ้วและถนน รพช.สาย 2082 ไหลไปรวมกับคลองบงและคลองไฟในพื้นที่บ้านโคกสันติสุข

บริเวณหุบคลองทุเรียน หุบช้างป่า ประกอบด้วยคลองทุเรียน คลองเสมาและคลองทราย อยู่ทางทิศตะวันตกของเข�ແຜ່ງມ້າ ไหลรวมกันผ่านบ้านคลองทราย คลองทุเรียน ไหลรวมกันเป็นลำพระเพลิง

แหล่งน้ำที่มนุษย์สร้างขึ้น

แหล่งน้ำขนาด 1,000 ลูกบาศก์เมตร จำนวน 3 แหล่ง

แหล่งน้ำขนาด 3,000 ลูกบาศก์เมตร จำนวน 1 แหล่ง

แหล่งดินโป่ง ในพื้นที่เขาแผงม้าไม่พบดินโป่งตามธรรมชาติ ดังนั้นเขตห้ามล่าสัตว์ป่า จึงได้สร้างโป่งเทียมหลายแห่ง เพื่อให้กระทิงและสัตว์ป่าอื่นๆ ได้กินเสริมแร่ธาตุอาหารอย่างเพียงพอ จากการเก็บข้อมูลของเจ้าหน้าที่เขตห้ามล่าสัตว์ป่าเขาแผงม้า พบว่า มีสัตว์ป่าเข้าใช้ประโยชน์ในโป่งเทียมที่สร้างขึ้น คือ กระทิง กวางป่า เก้ง หมูป่า

จุดเด่นภายในเขตห้ามล่าสัตว์ป่า

เขตห้ามล่าสัตว์ป่าเขาแผงม้า มีจุดเด่นอยู่ที่บริเวณจุดสกัดที่ 1 (เขาสูง) เนื่องจากเป็นแหล่ง ชมธรรมชาติและสัตว์ป่าโดยเฉพาะ “กระทิง” ซึ่งพบเห็นได้ง่าย มีนักท่องเที่ยวมาเป็นประจำ และยังมีลาน กางเตนท์ห้องน้ำ-สุขา ไว้บริการอีกด้วย

เส้นทางคมนาคม

จากจังหวัดนครราชสีมา ใช้ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 304 นครราชสีมา-อำเภอน้ำเหวี่ยง ถึงตลาดกิโลเมตรที่ 79 แยกเข้าสู่เขาแผงม้า ตรงหน่วยพิทักษ์อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ (กม.80) ซึ่งเป็นถนนลาดยาง ระยะทาง 7 กิโลเมตร ตามถนน รพช. 2082 (ศาลเจ้าพ่อ-หนองคุ่ม) จะถึงทางแยกซ้ายขึ้นสำนักงานเขตห้ามล่าสัตว์ป่าเขาแผงม้า ระยะทาง 4 กิโลเมตร จากกรุงเทพมหานครเดินทางตามทางหลวงหมายเลข 305 ปทุมธานี-นครนายก จากนั้นใช้เส้นทางหลวงหมายเลข 33 นครนายก-กบินทร์บุรี เจอสี่แยกไฟแดงเลี้ยวซ้ายใช้เส้นทางหมายเลข 304 กบินทร์บุรี-อำเภอน้ำเหวี่ยง ระยะทาง ๕๕ กิโลเมตร จะเจอทางแยกซ้ายมือขึ้นสู่เขาแผงม้า ตรงหน่วยพิทักษ์อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ (กม.80) ซึ่งเป็นถนนลาดยาง ระยะทาง 7 กิโลเมตร ตามถนน รพช. 2082 (ศาลเจ้าพ่อ-หนองคุ่ม) จะถึงทางแยกซ้ายขึ้นสำนักงานเขตห้ามล่าสัตว์ป่า เขาแผงม้า ระยะทาง 4 กิโลเมตร

2.2 การจัดตั้งทีมวิจัยท้องถิ่นอำเภอน้ำเหวี่ยง

เนื่องจากได้มีการจัดตั้งกลุ่มอนุรักษ์ เพื่อทำหน้าที่ในการเฝ้าระวังและผลักดันช้างป่ามาก่อนแล้ว แต่เนื่องจากการทำงานที่เป็นการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า สมาชิกจึงมีความเหนื่อยล้า และท้อแท้ เป็นเหตุให้มีจำนวน

สมาชิกลดลงทำให้ไม่มีผู้ปฏิบัติหน้าที่ดังเช่นที่เคยทำมา หรือเรียกอีกนัยหนึ่งว่า “กลุ่มแตก” ดังนั้นโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นของ สกว.ได้เข้ามาทำให้มีการรวมตัวขึ้นมาใหม่ โดยมีนำกระบวนการวิจัยชุมชนเข้ามาทำให้เกิดการรวมตัวของสมาชิกเดิมที่มีความตั้งใจในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งระหว่างคนกับช้าง ซึ่งในการประชุมเพื่อจัดตั้งทีมวิจัยทำให้ได้ทีมนักวิจัยดังนี้

1. นางอรุณ แก้วสามัคคี	หัวหน้าโครงการ (ผู้ใหญ่บ้านสันกำแพง)
2. นายประกาย วียะรัตน์	รองหัวหน้าโครงการ 1 (ผู้ใหญ่บ้านวังศิลา)
3. นายกังวาล ศรีสวาท	รองหัวหน้าโครงการ 2 (ชาวบ้านคลองทราย)
4. ว่าที่ ร.อ.จันดิษฐ์ ชินบุตร	หัวหน้าเขตการจัดการอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ เขตฯ 2
5. นายอภิรักษ์ วิภาวิน	เจ้าหน้าที่มูลนิธิฟรีแลนด์ และผู้ประสานงานทีมวิจัยฯ
6. นางสาวรัชณี โชคเจริญ	หัวหน้าเขตห้ามล่าเขาแผงม้า
7. นายวันชัย ลาดซ้าย	ทีมวิจัย (หัวหน้าหน่วยการจัดการอุทยานแห่งชาติ ขง.23 (วังหมี่))
8. นายดาวลอย สร้อยกระโทก	ทีมวิจัย (ชาวบ้านสันกำแพง)
9. นายนพดล หิริรักษ์	ทีมวิจัย (ชาวบ้านสันกำแพง)
10. นายนพภา นักซ้อง	ทีมวิจัย (ชาวบ้านสันกำแพง)
11. นายพรมหก ทศราช	ทีมวิจัย (ชาวบ้านวังศิลา)
12. นายสาลี คำเยาว์	ทีมวิจัย (ชาวบ้านวังศิลา)
13. นายพงษ์พัฒน์ นวบุตร	ทีมวิจัย (ชาวบ้านวังศิลา)
14. นายศราวุธ คุยะนา	ทีมวิจัย (ชาวบ้านวังศิลา)
15. นายณรงค์ชัย เขียวสมอ	ทีมวิจัย (ชาวบ้านวังศิลา)
16. นายเสกสรร จันทรเชื้อ	ทีมวิจัย (ชาวบ้านวังศิลา)
17. นายสุวรรณ ยงกระสัน	ทีมวิจัย (ชาวบ้านคลองทราย)
18. นางสาวหทัยา ยงกระสัน	ทีมวิจัย (ชาวบ้านคลองทราย)
19. นางมะลิวัลย์ เพ็งชะตา	ทีมวิจัย (ชาวบ้านคลองทราย)
20. นางรุจิภาญจน์ ตรีตารักษ์	ทีมวิจัย (ชาวบ้านคลองทราย)
21. นายธนวัฒน์ สยามมล	ทีมวิจัย (ชาวบ้านคลองทราย)
22. นางสาวพัชรี ญาณเมือง	ทีมวิจัย (ชาวบ้านคลองทราย)
23. นายอาทิตย์ เจริญรัมย์	ทีมวิจัย (ชาวบ้านคลองทราย)
24. นางสาววาสนา เจริญรัมย์	ทีมวิจัย (ชาวบ้านคลองทราย)
25. นางสาววิภาวี ทับพรมราช	ทีมวิจัย (ชาวบ้านคลองทราย)
26. นายจตุรงค์ แผละออง	ทีมวิจัยอาสาสมัคร

27. นายสราชัย หมั่นจิตร
ทิมวิจัย (เจ้าหน้าที่ศูนย์วิจัยและพัฒนาวัฏกรรมอุทยานแห่งชาติ
จังหวัดนครราชสีมา)
ที่ปรึกษาโครงการฯ
28. นายชัยยง บัวบาน

ถอดบทเรียนและข้อเสนอแนะ

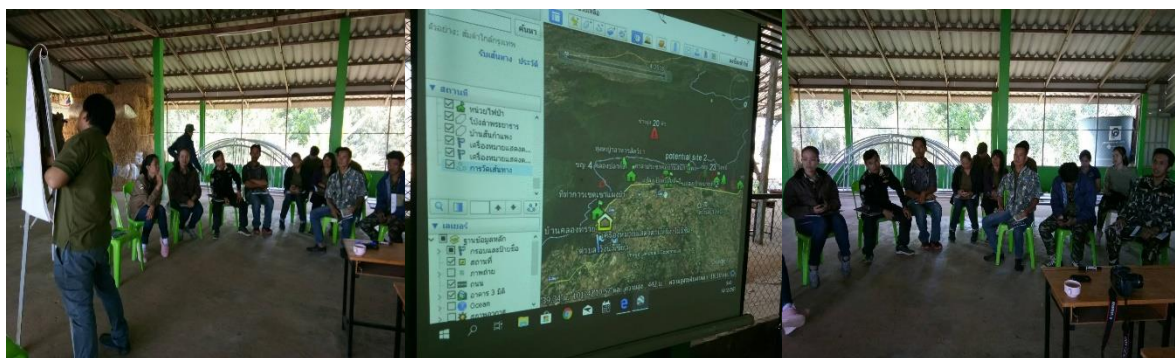
- ในการที่จะจัดตั้งทีมวิจัยใหม่จากกลุ่มอาสาสมัครที่เคยทำงานมาบ้างแล้ว แต่ยังไม่ประสบผลสำเร็จ การพยายามคนให้ชาวบ้านพูดคุยแสดงความคิดเห็น หรือได้ระบายความในใจ และการพูดคุยให้กำลังใจซึ่งกันและกัน ก็เป็นปัจจัยสำคัญอย่างหนึ่งที่จะเป็นแรงผลักดันให้อยากทำงานต่อไป
- ชุมชนยังมีความคาดหวังว่าจะได้รับความช่วยเหลือจากหน่วยงาน หรือองค์กรอื่นๆ โดยลืมนึกไปว่าปัญหาที่เกิดขึ้นนั้นเป็นปัญหาที่เกิดกับตัวเองควรต้องหาวิธีการสร้างความเข้าใจว่าชุมชนควรจะต้องหาแนวทางการแก้ไขปัญหาด้วยตัวเอง
- สมาชิกในทีมวิจัยจะมีบทบาททางสังคมที่แตกต่างกันไป ซึ่งแบ่งเป็นกลุ่มต่างๆดังนี้ 1) กลุ่มผู้นำชุมชน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ด้วยตำแหน่งทางสังคมมีหน้าที่ในการดูแลลูกบ้านที่มีปัญหาความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างป่า จึงมีความคิดว่าเป็นปัญหาหลักของตนเองทั้งที่ไม่ใช่ผู้ที่ได้รับผลกระทบโดยตรง แต่กลุ่มนี้เป็นกลุ่มคนที่มีความตั้งใจที่จะแก้ปัญหาด้อย่างจริงจัง แต่เนื่องด้วยยังมีภาระหน้าที่อื่นที่เป็นหน้าที่หลัก จึงมีการแบ่งเวลาเข้ามาร่วมกิจกรรมพร้อมกันค่อนข้างลำบาก การทำกิจกรรมต่างๆจึงแบ่งออกเป็นหมู่บ้าน 2) กลุ่มข้าราชการ เป็นเจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติ และเขตห้ามล่าเขาแผงม้า ที่ทำงานในพื้นที่มีหน้าที่ซึ่งมีกำลังพลค่อนข้างน้อย มีภารกิจในการเฝ้าระวังภัยคุกคามในพื้นที่ป่าอนุรักษ์เป็นภารกิจหลัก การทำงานของกลุ่มนี้ต้องทำงานตามนโยบายของกรมอุทยานฯ ในการออกมาช่วยเหลือชาวบ้านในกรณีสัตว์ป่าออกนอกพื้นที่ป่าอนุรักษ์ไปทำพืชผลทางการเกษตรของชาวบ้านสามารถออกมาได้เป็นครั้งคราว กลุ่มนี้มองเห็นว่าถ้ามีการวิจัยท้องถิ่นที่สามารถทำให้ชาวบ้านแก้ปัญหาด้อยางตนเองได้ การทำงานร่วมกัน จะทำให้เกิดการมีส่วนร่วมระหว่างชาวบ้านและเจ้าหน้าที่อุทยานฯช่วยให้แบ่งเบาภาระหน้าที่ซึ่งกันได้ 3) กลุ่มชาวบ้านที่ได้รับผลกระทบโดยตรง กลุ่มเหล่านี้มีความคาดหวังว่าเมื่อมาร่วมโครงการงานวิจัยท้องถิ่น จะสามารถทำให้ตนเองเรียนรู้วิธีการที่จะแก้ปัญหาด้อยางตนเอง ไม่ต้องรบกวนพึ่งพาคนอื่น 4) กลุ่มองค์กรเอกชน เป็นกลุ่มที่มีความตั้งใจในการแก้ปัญหาด้อยางระหว่างคนกับช้างป่า เป็นผู้ที่เชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างเจ้าหน้าที่อุทยาน และชาวบ้าน
- การฝึกฝนในทีมวิจัยอาจจะยังมีน้อยเนื่องจากขาดประสบการณ์ จึงควรมีพี่เลี้ยงที่เข้ามาให้คำแนะนำ และฝึกฝนให้มากขึ้น

2.3 เวทียกร่างโครงการที่มิจัยท้องถิ่นอำเภอวังน้ำเขียว

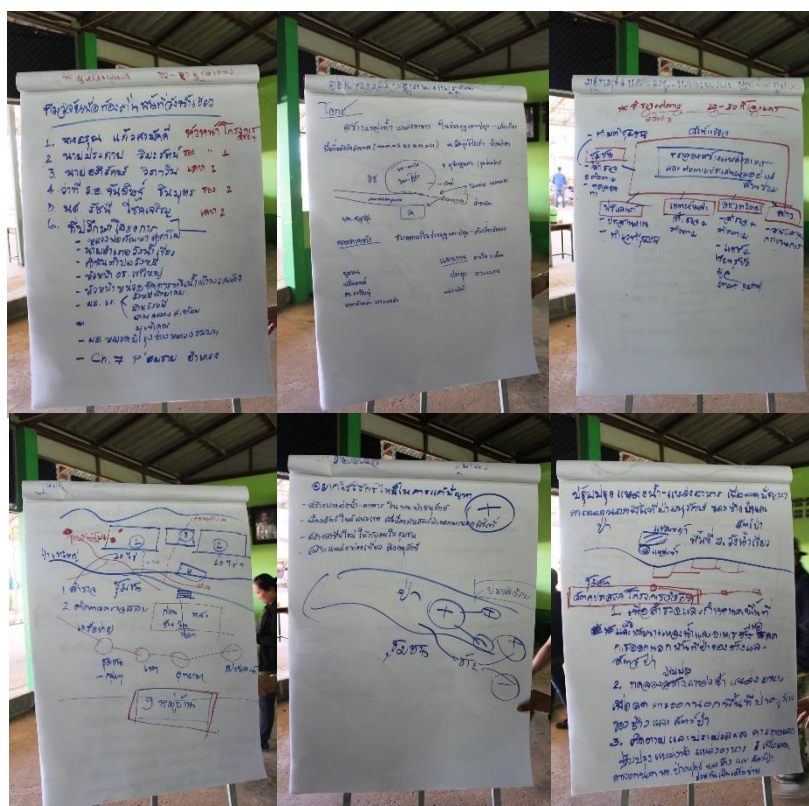
เพื่อจัดตั้งที่มิจัยท้องถิ่นอำเภอวังน้ำเขียว และหาปัญหาโจทย์การวิจัยวิจัยร่วมกัน ซึ่งมีข้อมูลจากในอดีต คำบอกเล่าของคนเก่าแก่ในชุมชนบอกว่าสมัยก่อน รวมทั้งแผนที่สภาพพื้นที่ในอดีตย้อนหลังไป 20-25 ปีในป่ามีทุ่งหญ้าซึ่งเป็นอาหารสัตว์ป่า ทำให้ช้างป่ามีแหล่งอาหารไม่ออกมารบกวนชาวบ้าน แต่ปัจจุบันนี้ป่าเขาใหญ่มีความอุดมสมบูรณ์มาก แต่ไม่มีมีทุ่งหญ้าสำหรับสัตว์ป่าที่กินหญ้าอย่างช้าง กระทั่ง สัตว์ป่าจึงออกมาจากป่าเพื่อมาหาอาหารและจากเจอกับพืชปลูกทางการเกษตรของชาวบ้าน จึงเกิดปัญหาความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างป่า จากข้อมูลแนวความคิดนี้ทำให้ได้โจทย์การวิจัย บนสมมติฐานว่าถ้าเข้าไปสร้างหรือปรับปรุงแหล่งน้ำและแหล่งอาหารที่เคยมีในพื้นที่ป่าจะสามารถดึงดูดช้าง หรือสัตว์ป่าอื่นๆให้เข้าไปใช้ประโยชน์ ทำให้ลดการออกนอกพื้นที่ป่าอนุรักษ์ของช้างป่า และสัตว์ป่าอื่นๆ หรือเกิดความเสียหายลดลง การปรับปรุงแหล่งน้ำ แหล่งอาหารจะดึงดูดและลดความถี่การออกมาของช้างและสัตว์ป่า ซึ่งต้องมีการเก็บข้อมูล ตรวจสอบความถี่ของช้างและสัตว์ป่าที่เข้าไปใช้ประโยชน์พื้นที่ปรับปรุงแหล่งอาหาร พร้อมตรวจสอบติดตามความถี่ที่ช้างจะออกมาหากินในพื้นที่เกษตรร่วมกันตามระยะเวลาก่อนและหลังสร้างแหล่งน้ำและอาหารพร้อมกัน การใช้กระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่นสร้างศักยภาพการเรียนรู้และเข้าใจพฤติกรรมช้างป่า เพื่อให้การศึกษามีความต่อเนื่องเพื่อสร้างความรู้และเครื่องมือเชิงนวัตกรรมที่เกิดจากชุมชนได้เองในระยะยาว จากการประชุมครั้งนี้ทำให้ได้โจทย์การปรับปรุงแหล่งน้ำ แหล่งอาหารในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ ได้มีการกำหนดพิกัด หรือจุดบริเวณที่จะทำการสำรวจและปรับปรุงแหล่งน้ำแหล่งอาหาร

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาและประเมินและกำหนดพื้นที่ ขนาด และรูปแบบ การสร้างและปรับปรุงแหล่งน้ำและอาหารในพื้นที่เขตอนุรักษ์บนฐานการมีส่วนร่วมและการเก็บข้อมูลอย่างเป็นระบบ
2. เพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชนในการประเมินผลของการปรับปรุงแหล่งน้ำและแหล่งอาหารในระยะสั้น ต่อพฤติกรรมการออกนอกพื้นที่อนุรักษ์ของช้างป่ามาหากินในพื้นที่เกษตรกรรมของชุมชน
3. เพื่อวางระบบการทำงานร่วมและสร้างเครือข่ายติดตามเฝ้าระวังช้างป่า ระหว่างชุมชน เอ็นจีโอ อุทยานแห่งชาติ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ในพื้นที่ผืนป่าดงพญาเย็น-เขาใหญ่

ภาพที่ 3 แสดงประชุมยกร่างโครงการที่มวิจัยท้องถิ่นอำเภอวังน้ำเขียว กำหนดโจทย์การวิจัย และกำหนดพื้นที่ที่จะทำการสำรวจเพื่อปรับปรุงแหล่งน้ำแหล่งอาหารสำหรับสัตว์ป่า

ภาพที่ 4 แสดงกระบวนการประชุมยกร่างโครงการที่มวิจัยท้องถิ่นอำเภอวังน้ำเขียว กำหนดหน้าที่ของแต่ละคน และวัตถุประสงค์ของการวิจัยท้องถิ่น
ถอดบทเรียนและข้อเสนอแนะ

- ชุมชนมีความคาดหวังอยากให้มีแหล่งน้ำแหล่งอาหารในพื้นที่ป่าอนุรักษ์เพื่อที่จะสามารถดึงดูด และลดการออกนอกพื้นที่ของช้างป่า ตลอดจนสัตว์ป่าอื่นๆได้
- การเลี้ยงสัตว์ หรือทำคอกปศุสัตว์ตามแนวเขตป่าอนุรักษ์จะสามารถทดแทนการปลูกพืชทางการเกษตรแบบไหนจะเกิดความเสียหายน้อยกว่ากัน
- อาชีพทางเลือกเป็นอีกแนวทางหนึ่งที่จะสามารถลดความขัดแย้งระหว่างช้างป่ากับชุมชน แต่ก็ยังขาดการแนะนำที่ดี โดยส่วนมากหน่วยงานของรัฐฯเองจะมีโครงการสำเร็จรูปมาบังคับใช้กับเกษตรกรอยู่แล้ว ซึ่งก็ยังไม่ได้ผลอย่างยั่งยืน
- การเปลี่ยนวิถีชีวิตเป็นโอกาสโดยมองถึงเรื่องการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ในเมื่อมีสัตว์ป่าออกมานอกพื้นที่แล้ว ก็จัดให้มีการท่องเที่ยวส่องสัตว์ในชุมชน แต่ก็ต้องหา รูปแบบการท่องเที่ยว ข้อตกลงร่วมกันในชุมชน ตลอดจนมาตรการต่างๆ โดยมุ่งเน้นถึงความปลอดภัยของนักท่องเที่ยว และคนในชุมชนเอง

2.4 เวทีทบทวนโครงการ ชี้แจงโครงการต่อชุมชน และวางแผนการดำเนินงานและการเก็บข้อมูล

เมื่อได้โจทย์วิจัยร่วมกันแล้ว ทีมวิจัยได้มีการนำการวิจัยท้องถิ่นไปพูดคุยให้ชาวบ้านฟังในวาระการประชุมประจำเดือนของแต่ละหมู่บ้านโดยที่หมู่บ้านวังศิลามีผู้สูงอายุเห็นด้วยเพราะเขาสามารถยืนยันได้ว่าสมัยก่อนมีทุ่งหญ้าและสัตว์ไม่ออกมารบกวนเหมือนปัจจุบัน การล่าสัตว์เพื่อเป็นอาหารต้องเข้าไปทำนั้งร้านบนต้นไม้ในป่า แต่ปัจจุบันสัตว์ออกมานอกป่าเข้ามาในหมู่บ้านถ้าไม่มีกฎหมายคุ้มครอง และชาวบ้านไม่ปรับเปลี่ยนวิถีชีวิต ก็คงจะมีการล่าสัตว์เกิดขึ้นง่ายกว่าอดีตแน่นอน ถ้าเข้าไปปรับปรุงแหล่งทุ่งหญ้าในป่าได้พวกเขาก็ยินดีให้ความร่วมมือ หมู่บ้านสันกำแพงให้ความคิดเห็นว่า เนื่องจากพื้นที่หมู่บ้านอยู่ติดกับอุทยานฯมีเพียงถนนลาดตระเวนคั่นระหว่างหมู่บ้านกับอุทยานฯ ถ้าเราทำแหล่งทุ่งหญ้าเกรงว่ายิ่งจะเป็นการดึงดูดสัตว์อื่นๆออกมาเพิ่มขึ้น ควรจะมีการเข้าไปปรับปรุงแหล่งน้ำแหล่งอาหารให้ลึกเข้าไปในป่า และห่างจากหมู่บ้านพอสมควร หมู่บ้านคลองทรายมีความเห็นด้วยในการปรับปรุงแหล่งน้ำแหล่งอาหาร แต่ถ้าทำแล้วยังไม่สามารถแก้ไขปัญหาได้ การที่สัตว์ป่าออกมานอกป่า ก็ยังสามารถปรับเปลี่ยนวิถีการเป็นการท่องเที่ยวดูสัตว์ได้ แต่ต้องมาคุยกันอีกทีว่าจะมีวิธีการอย่างไร

วัตถุประสงค์

1. เพื่อทบทวนรายละเอียดโครงการวิจัยก่อนเริ่มดำเนินงาน
2. เพื่อแบ่งบทบาทหน้าที่ของทีมวิจัย
3. วางแผนขั้นตอนการทดลองและการเก็บข้อมูล
4. ชี้แจงที่มาและความสำคัญของโครงการวิจัยฯ

สรุปการประชุมชี้แจงโครงการ : การศึกษาการปรับปรุงแหล่งน้ำและแหล่งอาหารเพื่อให้สามารถดึงดูดช้างป่าและสัตว์ป่า อื่น ๆ และลดปัญหาการออกนอกพื้นที่ป่าอนุรักษ์ ของช้างป่า และสัตว์ป่า บนฐานการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น (ในช่วง 1-6 เดือนแรก ก่อนจะมีการเปลี่ยนแปลงหัวข้องานวิจัย)

ชี้แจงความเป็นมาของโครงการฯ แบ่งหน้าที่และบทบาทของสมาชิกทีมวิจัย

ทีมวิจัยได้เลือกบทบาทที่ตนเองถนัดและเข้าใจถึงบทบาทหน้าที่ในการทำโครงการของตนเอง วิธีการโดยกำหนดกลุ่มงานหน้าที่งานหลักออกเป็น 4 กลุ่ม คือ 1) กลุ่มประสานงาน 2) กลุ่มงานบริหาร 3) กลุ่มงานสำรวจและเก็บข้อมูล 4) กลุ่มงานเขียนเอกสาร และให้ทีมวิจัยเลือกกลุ่มงานที่ตนเองมีความถนัด หรือสามารถทำงานนั้นๆได้ จากนั้นพูดคุยถึงแผนการดำเนินงาน เพื่อทำความเข้าใจรายละเอียดโครงการร่วมกัน พื้นที่ในการทำวิจัยมีระยะทางค่อนข้างไกลกันและบริบทพื้นที่แตกต่างกันจึงแบ่งทีมวิจัยเป็น 3 ทีมย่อยตามบริบทของพื้นที่นั้นๆ แบ่งกลุ่มวิจัยเป็น 3 ทีมย่อยตามความสนใจ และบริบทพื้นที่ คือ

1. บ้านคลองทราย เป็นชุมชนที่ประสบปัญหากระทิงออกมากินพืชผลทางการเกษตร และต่อมาในปี พ.ศ.2560 ได้มีช้างป่าออกมากินพืชผลทางการเกษตร จึงทำให้คนในชุมชนได้รับผลกระทบมากขึ้นหลายเท่าและเกิดความคิดเชิงลบซึ่งไม่อาจคาดเดาว่าจะเกิดอะไรขึ้นในอนาคต ทีมวิจัยบ้านคลองทรายไม่ยากให้เกิดการสูญเสียทั้งคนในชุมชน และสัตว์ป่า จึงมีแนวความคิด “การเปลี่ยนวิกฤติเป็นโอกาส” ในเมื่อมีสัตว์ป่าออกมาในชุมชนแล้ว การจะทำให้คนในชุมชนไม่ทำร้ายสัตว์เหล่านั้นก็ต้องให้คนในชุมชนมีรายได้จากสัตว์เหล่านั้น ด้วยการทำการท่องเที่ยวมิตรสัตว์ป่า ซึ่งเป็นความคิดเชิงบวก

2. บ้านสันกำแพง เป็นชุมชนที่เคยมีทีมงานกลุ่มอนุรักษ์ที่เข้มแข็งทำหน้าที่ในการลาดตระเวนเฝ้าระวังและผลักดันช้างป่า ต่อมามีคนในชุมชนเสียเสียเนื่องจากถูกช้างทำร้าย จึงทำให้คนในทีมหมดกำลังใจที่จะทำหน้าที่ต่อไป แต่ก็ยังมีคนในทีมที่ยังมีความรักหวงแหนช้างป่า และสัตว์ป่าอื่นๆ ต้องการถ่ายทอดองค์ความรู้ที่ตนมีไปยังคนรุ่นใหม่ จึงต้องการทำการวิจัยการเก็บข้อมูลช้างป่าเพื่อทำนายทิศทางที่ช้างจะไป รวมทั้งการแจ้งเตือนคนในชุมชน และสามารถพัฒนาสู่การท่องเที่ยวมิตรสัตว์ป่าได้อีกด้วย

3. บ้านวังศิลา เป็นอีกชุมชนที่มีผู้เสียชีวิตเนื่องจากช้างป่า ซึ่งเกิดการจากสื่อสาร และการผลักดันที่ผิดวิธี ทีมวิจัยบ้านวังศิลามีแนวความคิดที่ว่า การที่จะสามารถอยู่รอดร่วมกันกับช้างป่าได้ ต้องเอาข้อผิดพลาดที่เกิดขึ้นในอดีตมาปรับปรุงเพื่อไม่ให้เกิดขึ้นอีก จึงต้องการเน้นในเรื่องการสื่อสาร การเรียนรู้พฤติกรรมช้างที่เข้ามาในชุมชน การเฝ้าระวังและการผลักดันที่ปลอดภัย และการเก็บข้อมูลช้างป่า ตลอดจนสัตว์ป่าอื่นๆ เพื่อพัฒนาเป็นการท่องเที่ยวมิตรสัตว์ป่าได้ในอนาคต

แบ่งหน้าที่การทำงานเป็น 4 กลุ่มงาน หัวหน้าทีมสามารถหาลูกทีมทำงานเพิ่มได้

1) กลุ่มประสานงาน

2) กลุ่มงานบริหาร

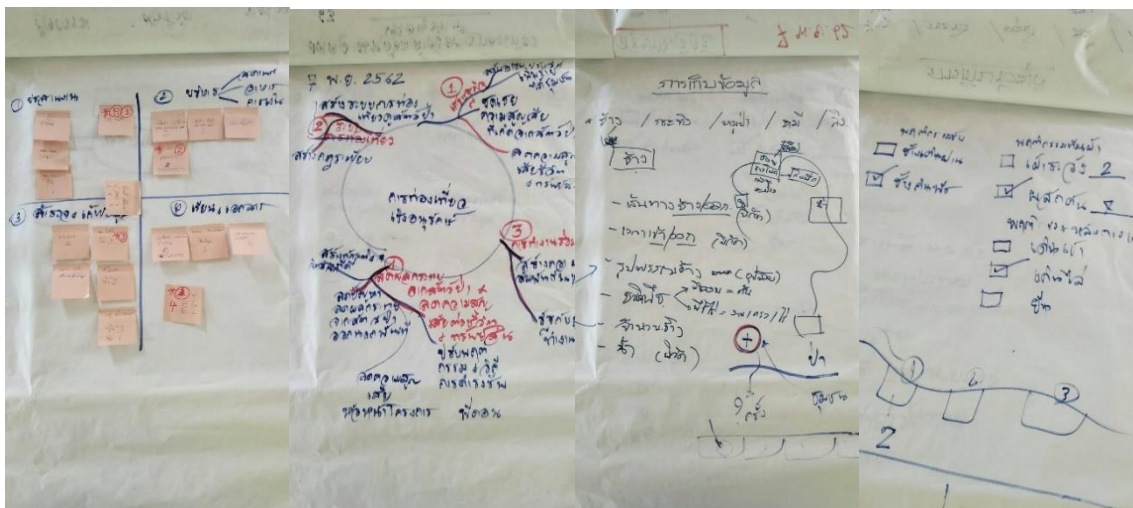
3) กลุ่มงานสำรวจ และเก็บข้อมูล

4) กลุ่มงานเขียนเอกสาร และรวบรวมข้อมูล

อย่างไรก็ตาม การปรับปรุงแหล่งน้ำ และแหล่งอาหารในพื้นที่อาศัยของสัตว์ป่า ความเป็นไปได้ และข้อจำกัดอีกหลายอย่างทั้งในเรื่องของระเบียบข้อบังคับการใช้พื้นที่ภายในอุทยานยังไม่อนุญาตให้ชาวบ้านเข้าไปสร้างแหล่งน้ำแหล่งอาหารภายในอุทยานได้ และข้อตกลงที่ยังไม่ลงตัวเนื่องจากบริบทพื้นที่ที่มีความแตกต่างกัน จึงทำให้ทีมวิจัยประชุมเพื่อหาข้อตกลง และทิศทางการทำงานวิจัย ทีมวิจัยได้มีเวทีพูดคุย เพื่อการปรับเปลี่ยนหัวข้องานวิจัย จาก “การศึกษาการปรับปรุงแหล่งน้ำและแหล่งอาหารเพื่อให้สามารถดึงดูดช้างป่าและสัตว์ป่า อื่น ๆ และลดปัญหาการออกนอกพื้นที่ป่าอนุรักษ์ ของช้างป่า และสัตว์ป่า บนฐานการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น” เป็น “การศึกษาเพิ่มศักยภาพชุมชนเพื่อนำร่องการท่องเที่ยวมิตรสัตว์ป่า บนฐานการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น” โดยยังคงรูปแบบของ กระบวนการวิจัย การเก็บข้อมูล และใช้กระบวนการวิจัยชุมชนเพื่อเพิ่มศักยภาพในการท่องเที่ยวมิตรสัตว์ป่า ตามความตั้งใจของชุมชนที่จะเปลี่ยน “วิกฤติเป็นโอกาส”

ภาพที่ 5 แสดงประชุมทีมวิจัยเพื่อทบทวนโครงการ กำหนดหน้าที่รับผิดชอบโดยให้ทีมวิจัยเลือกหน้าที่ที่ตนเองถนัดหรือสามารถช่วยงานนั้นๆได้ จากนั้นชี้แจงโครงการต่อชุมชน และวางแผนการดำเนินงานและการเก็บข้อมูล

ภาพที่ 6 แสดงกระบวนการที่ทีมวิจัยกำหนดหน้าที่รับผิดชอบโดยให้ทีมวิจัยเลือกหน้าที่ที่ตนเองถนัดหรือสามารถช่วยงานนั้นๆได้

การถอดบทเรียนและข้อเสนอแนะ

- ในตอนแรกทีมวิจัยยังไม่เข้าใจบทบาทหน้าที่ของตัวเอง ยังไม่กล้าที่จะแสดงออก จึงมีกิจกรรมการมีส่วนร่วมการจัดกลุ่มแบ่งหน้าที่ โดยให้เขียนว่าตัวเองเหมาะสมว่าจะทำหน้าที่อะไร เมื่อแบ่งกลุ่มแล้วการชี้แจงบทบาทหน้าที่เข้าใจง่ายขึ้น
- การละลายพฤติกรรม โดยให้คนในทีมวิจัยมีส่วนร่วมทุกคน สามารถทำให้ทีมวิจัยมีความกล้าพูดกล้าแสดงออก
- ข้อดีของทีมวิจัยอย่างหนึ่งคือการบันทึกการประชุม ยังขาดประสบการณ์ และวิธีการบันทึกข้อมูลที่ละเอียดถี่ถ้วน ซึ่งอาจจะทำให้ประเด็นตกหล่นบ้าง ควรมีการฝึกทบทวนการจดบันทึก และหาแรงจูงใจให้เกิดความอยากจะทำในงานนั้นๆ
- ในการดำเนินงานต่างๆ เมื่อมีปัญหาไม่ว่าจะเป็นปัญหาใหญ่ หรือเล็ก ก็สามารถแก้ไขร่วมกันได้ ในตอนแรกทีมวิจัยมีความเห็นตรงกันในเรื่องของการปรับปรุงแหล่งน้ำ แหล่งอาหาร เพราะคิดว่าจะช่วยลด หรือดึงดูดช้างป่าไม่ให้ออกมาบกรบกวนพืชผลทางการเกษตรได้ แต่เมื่อมีปัจจัยหลายๆอย่างที่ทำให้ไม่สามารถดำเนินโครงการต่อไปได้ จึงมีการทบทวนโครงการและปรับเปลี่ยนงานวิจัยให้ตรงกับความสนใจของคน

ในทีมวิจัย โดยยังคงรูปแบบของ กระบวนการวิจัย การเก็บข้อมูล เหมือนเดิม และให้สามารถนำไปใช้ในการดำรงชีพของชุมชนได้

2.5 เวทีประวัติศาสตร์ชุมชน ทบทวนความเป็นมาของชุมชน ระบบนิเวศ ชีวิตความเป็นอยู่ มิติความสัมพันธ์ของผู้คนในชุมชน วัฒนธรรม ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน

หลังจากประชุมทบทวนและชี้แจงโครงการวิจัยกับทีมวิจัยแล้ว ทีมวิจัยได้มีการนัดวัน เวลา เพื่อทำเวทีประวัติศาสตร์ชุมชน ทบทวนความเป็นมาของชุมชน ระบบนิเวศ ชีวิตความเป็นอยู่ มิติความสัมพันธ์ของผู้คนในชุมชน วัฒนธรรม ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชน ระบบนิเวศ ชีวิตความเป็นอยู่ มิติความสัมพันธ์ของผู้คนในชุมชน วัฒนธรรม ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน ตลอดจนความสัมพันธ์ระหว่างคนกับช้างป่าในตำบลวังหมี่ และตำบลวังน้ำเขียว อำเภอวังน้ำเขียว จังหวัดนครราชสีมา

2. เพื่อเป็นการเตรียมความพร้อม และกระตุ้นให้คนในชุมชนกล้าแสดงความคิดเห็นโดยใช้ การเขียนประวัติศาสตร์ชุมชนเป็นเครื่องมือกระตุ้นให้ชุมชนกล้าแสดงความคิดเห็น ซึ่งในการศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชนแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม ตามบริบทของพื้นที่ชุมชนสำหรับทำงานแต่ละพื้นที่ คือ

- 1) ทีมบ้านสันกำแพง
- 2) ทีมบ้านวังศิลา
- 3) ทีมบ้านคลองทราย

ประวัติ หมู่บ้านสันกำแพง

บ้านสันกำแพงเดิมอยู่ในเขตพื้นที่ของหมู่บ้านคลองสะทอน แต่เนื่องจากหมู่บ้านคลองสะทอนมีพื้นที่กว้างขวาง มีประชากรอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก ทำให้การปกครองดูแลและการพัฒนาในส่วนต่าง ๆ ไม่ทั่วถึง จนกระทั่งปี พ.ศ. 2538 นายสุข แก้วสามัคคี จึงได้ไปปรึกษากับผู้ใหญ่สมาน เสาร์ศิริ ผู้ใหญ่บ้านบ้านคลองสะทอน เรื่องขอแยกหมู่บ้านใหม่ออกมาจำนวน 4 คุ่ม คือคุ่มโคกสะอาด คุ่มคลองอีเต่า คุ่มวังเดือนห้า และคุ่มคลองนกแก้ว เป็นหมู่ที่ 12 โดยใช้ชื่อว่า หมู่บ้านสันกำแพงเพราะมีอาณาเขตติดกับเขากำแพงอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่และได้รับการแบ่งพื้นที่การปกครองออกมามีพื้นที่ประมาณ 10,367 ไร่ ขณะที่ขอแยกหมู่บ้านเป็นหมู่บ้านสันกำแพงนั้นมีจำนวนประชากรทั้งสิ้น 490 ราย จำนวนครัวเรือน 97 ครัวเรือน และในปี พ.ศ. 2539 นายสุข แก้วสามัคคี ได้รับคัดเลือกแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งผู้ใหญ่บ้านโดยมีผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านฝ่ายปกครอง คือ นายสนั่น มณีวัลย์ ,นายสนอง

ศรีอ่อน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านฝ่ายรักษาความสงบ คือ นายคำพา ศรีคันทา สมาชิก อบต. คือ นายณรงค์ อวนเนตร , นายน้อย อินทร ต่อมาเมื่อครบวาระการดำรงตำแหน่งของผู้ใหญ่บ้านในปี พ.ศ. 2544 นายสุข แก้วสามัคคีก็ได้รับคัดเลือกให้ดำรงตำแหน่งผู้ใหญ่บ้าน เป็นสมัยที่ 2 โดยตำแหน่งผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านยังเป็นคนเดิม ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านฝ่ายรักษาความสงบ คือ นายสมพงษ์ ประจวบจันทร์ สมาชิก อบต. คือ นายศิลาพันธ์ ศรีคันทา และนายทรงพล หิริรักษ์ เมื่อครบวาระก็มีการคัดเลือกผู้ใหญ่บ้านอีกครั้ง ในปี พ.ศ. 2549 นายสุข แก้วสามัคคี ก็ได้รับคัดเลือกให้ดำรงตำแหน่งผู้ใหญ่บ้าน เป็นสมัยที่ 3 มีผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านฝ่ายปกครอง คือ นายประยูร แก้วสามัคคี ,นางมลฤดี ชงกลาง ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ฝ่ายรักษาความสงบ คือ นายพยงค์ ตาดทอง สมาชิก อบต คือ นายศิลาพันธ์ ศรีคันทา, นายพเยาว์ ตาดทอง และในปี พ.ศ. 2554 นางอรุณ แก้วสามัคคี ได้รับคัดเลือกแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งผู้ใหญ่บ้าน มีผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านฝ่ายปกครอง 2 คน คือ นายประเสริฐ สีขาว ,นางทองไหม ฮ่องนอก และผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านฝ่ายรักษาความสงบ คือ นายคำพา ศรีคันทา ปัจจุบันหมู่บ้านสันกำแพง มีจำนวนประชากร ทั้งสิ้น 764 คน ชาย 394 คน หญิง 370 คน จำนวนครัวเรือนที่อาศัยอยู่จริง 153 ครัวเรือน ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม คือ ปลูกข้าวโพด มันสำปะหลัง ถั่วเขียว และปลูกอ้อย อาชีพรองคือ รับจ้างทั่วไป และมีกลุ่มอาชีพเพาะเห็ดทำก้อนเห็ดขาย การแปรรูปอาหาร การจักสาน การทอเสื่อ การทำบายศรี การทำดอกไม้ประดิษฐ์ เป็นงานฝีมือของกลุ่มผู้สูงอายุ มีกลุ่มทำปุ๋ยหมักชีวภาพและกลุ่มผู้ปลูกพุดตานมสดที่ขึ้นชื่อในเรื่องของรสชาติ และคุณภาพ มีสถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญ คือ อ่างเก็บน้ำบ้านสันกำแพง และใช้ประโยชน์ในเรื่องของระบบน้ำประปาหมู่บ้าน มีหอประชุมประจำหมู่บ้าน 1 แห่ง และมีวัดสันกำแพง ที่เป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวบ้านและหมู่บ้านใกล้เคียงอีก 3 หมู่บ้านเพื่อใช้ประกอบพิธีทางพระพุทธศาสนา และมีประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์ที่ปฏิบัติสืบทอดกันมาคือ ประเพณีทำบุญกลางบ้าน ไหว้ศาลเจ้าพ่อสิงโตและพิธีรดน้ำคำหัวผู้สูงอายุในวันสงกรานต์ ชาวบ้านสันกำแพง ตั้งแต่ รุ่นปู่ย่าตายาย จนถึงลูกหลานปัจจุบัน ทุกคนมีจิตสำนึก รักน้ำ รักป่า รักธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม ชาวบ้านช่วยกันปลูกต้นไม้ทุก ๆ ปีในช่วงฤดูฝน ส่วนฤดูแล้งก็ช่วยกันดูแลเรื่องไฟฟ้า ช่วยกันทำแนวกันไฟฟ้า มีกิจกรรมช่วยกันเก็บขยะและแจกหน่อออกจากอ่างเก็บน้ำ ตัดหญ้าริมถนน ทำความสะอาดสองข้างทาง ชาวบ้านสันกำแพง ทุกครัวเรือนดำรงชีวิตด้วยความพอเพียง มีความรักสามัคคี ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และมีความสุข ร่มเย็นจนถึงปัจจุบัน (อรุณ แก้วสามัคคี, 2563)

รายชื่อผู้ใหญ่บ้านสันกำแพง ตั้งแต่จัดตั้งหมู่บ้านจนถึงปัจจุบัน

1. นายสุข	แก้วสามัคคี	ดำรงตำแหน่งเมื่อ	2539 - 2554
2. นางอรุณ	แก้วสามัคคี	ดำรงตำแหน่งเมื่อ	2554 – ปัจจุบัน

ด้านการปกครอง

ผู้ใหญ่บ้าน

นางอรุณ

แก้วสามัคคี

ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน	นายประเสริฐ	สีขาว
ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน	นางทองใหม่	ซ้องนอก
ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านฝ่ายรักษาความสงบ	นายคำพา	ศรีคันทา
สมาชิก อบต.	นายสนอง	ศรีอ่อน
สมาชิก อบต.	นางมลฤดี	ชงกลาง

แบ่งการปกครองออกเป็น 8 คຸ່ມ แต่ละคຸ່ມจะมีหัวหน้าคຸ່มช่วยดูแล

1. คຸ່มญวน หัวหน้าคຸ່ม คือ นายศิลานนท์ ศรีคันทา
2. คຸ່มวังเดือนห้า หัวหน้าคຸ່ม คือ นายประสิทธิ์ ต้นเรือง
3. คຸ່มพาเพลิน หัวหน้าคຸ່ม คือ นายนคร กุนอก
4. คຸ່มเชื่อน หัวหน้าคຸ່ม คือ นายวิเชียร ทันมี
5. คຸ່มดอกแก้ว หัวหน้าคຸ່ม คือ นายประเสริฐ ภูกลาง
6. คຸ່มลีลาวดี หัวหน้าคຸ່ม คือ นายกรวด ซ้องนอก
7. คຸ່มสบายใจ หัวหน้าคຸ່ม คือ นายสนอง ศรีอ่อน
8. คຸ່มนกแก้ว หัวหน้าคຸ່ม คือ นายประเสริฐ สีขาว

ซึ่งหัวหน้าคຸ່มแต่ละคຸ່มจะมีหน้าที่รับผิดชอบดูแลลูกคຸ່ม ทำหน้าที่ประสานงานต่อจากผู้ใหญ่บ้าน รวบรวมข้อมูล แจ้งข่าวสารภายในคຸ່มของตนเอง

อาณาเขตและเนื้อที่

อาณาเขตติดต่อกับหมู่บ้าน / ตำบล / อำเภอต่าง ๆ มีดังนี้

ทิศเหนือ	ติดกับบ้านคลองนกแก้ว หมู่ที่ 18
ทิศใต้	ติดกับเขตอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่
ทิศตะวันออก	ติดกับบ้านบุเจ้าคุณ หมู่ที่ 10 และบ้านทรัพย์ทวีคุณ หมู่ที่ 22 ในปัจจุบัน
ทิศตะวันตก	ติดกับบ้านคลองสะท้อน หมู่ที่ 5

ประชากร

จำนวนประชากรที่อาศัยอยู่จริง รวมทั้งสิ้น 406 คน ชาย 216 คน หญิง 190 คน

ผู้สูงอายุรวมทั้งสิ้น 74 คน ชาย 36 คน หญิง 38 คน

คนพิการรวมทั้งสิ้น 13 คน ชาย 4 คน หญิง 9 คน

จำนวนครัวเรือนที่อาศัยอยู่จริง 153 ครัวเรือน

การประกอบอาชีพ

เกษตรกรรม 55 คร้าวเรือน

ประมง - คริวเรือน

ค้าขาย 17 ครั้วเรือน

ทำงานประจำ / รับราชการ 4 ครั้งเรือน

ทำงานประจำ เอกชน / โรงงาน - ครึ่งเรือน
 อื่น ๆ รับจ้างทั่วไป 76 ครึ่งเรือน
 ว่างงาน (ผู้สูงอายุ และผู้พิการ) 1 ครึ่งเรือน

จำนวนกลุ่มกิจกรรม / อาชีพ มีจำนวน 7 กลุ่ม ดังนี้

1. กลุ่มผู้หมักปุ๋ยชีวภาพ
2. กลุ่มผู้ปลูกพุดตานมสด
3. กลุ่มแปรรูปอาหาร
4. กลุ่มจักสาน งานฝีมือ
5. กลุ่มเพาะเห็ด
6. กลุ่มผู้ปลูกมัลเบอร์รี่
7. กลุ่มผู้ปลูกพืชสมุนไพร

กองทุนในหมู่บ้านมี จำนวน 6 กองทุน ดังนี้

1. กองทุนหมู่บ้าน มีงบประมาณ 1,200,000 บาท
2. กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต มีงบประมาณ 400,000 บาท
3. กองทุนฌาปนกิจสงเคราะห์ มีงบประมาณ 100,000 บาท
4. กองทุนเพื่อการเกษตร มีงบประมาณ 100,000 บาท
5. กองทุนเศรษฐกิจชุมชน มีงบประมาณ 75,000 บาท
6. เงินสมทบกองทุนหมู่บ้าน มีงบประมาณ 150,000 บาท

การวิเคราะห์ข้อมูลของหมู่บ้าน

จุดอ่อนของหมู่บ้าน (ปัญหา / อุปสรรค)

ด้านเศรษฐกิจ ปัญหาหนี้สิน หนี้้นอกระบบ และการขาดความรู้ความเข้าใจในการใช้หลัก
 ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในการประกอบอาชีพ

ด้านสังคม ปัญหายาเสพติด เพราะมีเยาวชนติดยาเป็นจำนวนมาก

ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ด้านความมั่นคงและความสงบเรียบร้อย ปัญหายาเสพติด ปัญหาการลักขโมย

ด้านการบริหารจัดการ ปัญหาเรื่องงบประมาณการพัฒนาไม่เพียงพอ ปัญหาเรื่องโครงสร้างพื้นฐาน ถนน ไฟฟ้า และระบบน้ำประปา และการขาดความช่วยเหลือด้านการแก้ไขปัญหาเสพติดอย่างจริงจัง

จุดแข็งของหมู่บ้าน (ศักยภาพ / ความสามารถของหมู่บ้าน)

ด้านเศรษฐกิจ มีกลุ่มกองทุนหลายกลุ่มเพื่อเป็นกองทุนหมุนเวียนในหมู่บ้าน มีกลุ่มอาชีพเสริมเพื่อเพิ่มรายได้ ลดรายจ่ายในครัวเรือน มีกลุ่มผู้ปลูกพุดตานมสด ที่มีคุณภาพ รสชาติ หวาน กรอบ อร่อย สามารถสร้างรายได้เป็นจำนวนมากให้กับกลุ่มผู้ปลูก

ด้านสังคม กลุ่มผู้นำมีความเข้มแข็ง ประชากรในหมู่บ้านมีความรักใคร่สามัคคี มีความร่วมแรงร่วมใจในการพัฒนา การทำกิจกรรม มีภูมิปัญญาท้องถิ่น และปราชญ์ชาวบ้าน หลายด้าน มีประเพณีที่ปฏิบัติสืบทอดกันมา คือ การทำบุญกลางบ้าน พิธี การไหว้ศาลเจ้าพ่อสิงโต และประเพณีรดน้ำดำหัวผู้สูงอายุในวันสงกรานต์

ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม อากาศดี มีภูมิทัศน์ที่สวยงาม มีแหล่งท่องเที่ยวสำหรับพักผ่อนหย่อนใจ คือ อ่างเก็บน้ำบ้านสันกำแพง

ด้านความมั่นคงและความสงบเรียบร้อย มีการจัดตั้งการอยู่เวรยามเพื่อดูแล รักษาความสงบจากกลุ่มผู้นำหมู่บ้าน คณะกรรมการหมู่บ้าน และหัวหน้าคุ้มบ้าน

ด้านการบริหารจัดการ มีการจัดประชุมประจำเดือนทุกเดือนเพื่อแจ้งข่าวสารให้กับประชากรได้รับทราบ มีการคัดเลือกแต่งตั้งหัวหน้าคุ้ม แต่ละคุ้มในหมู่บ้านเพื่อเป็นการแบ่งเบาภาระผู้นำหมู่บ้าน และเพื่อการดูแลประชากรอย่างทั่วถึง

ทิศทางการพัฒนาหมู่บ้านในอนาคต

ต้องการพัฒนาอ่างเก็บน้ำบ้านสันกำแพง ที่มีในหมู่บ้านให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว มีการปลูกต้นไม้เพื่อเป็นร่มเงา ปลูกดอกไม้ตลอดสองข้างทาง มีจุดจำหน่ายสินค้าอุปโภค บริโภค จุดจำหน่ายของฝากและงานฝีมือของชาวบ้าน เพื่อให้เกิดอาชีพเสริม เพิ่มรายได้ ลดรายจ่าย

ต้องการพัฒนาการลาดตระเวนเพื่อป้องกันและระงับสัตว์ป่า ให้เป็นการท่องเที่ยวเชิงลาดตระเวน การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

ต้องการสร้างสนามกีฬา ในพื้นที่ว่างของอ่างเก็บน้ำ เพื่อให้เยาวชนได้ใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ และห่างไกลยาเสพติด

จัดให้มีเน็ตประชารัฐในหมู่บ้าน เพื่อพัฒนาชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถี

จัดสร้าง Land Mark จุดท่องเที่ยวที่น่าสนใจ

**สรุปเวทีประวัติศาสตร์ชุมชน ทบทวนความเป็นมาของชุมชน ระบบนิเวศ ชีวิตความเป็นอยู่ มิติความสัมพันธ์
ของผู้คนในชุมชน วัฒนธรรม ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันบ้านสันกำแพง**

- ผู้ที่เข้าร่วมเวทีประวัติศาสตร์ชุมชนเป็นอาสาสมัครของหมู่บ้านสันกำแพง (กลุ่มอนุรักษ์สัตว์ป่าวังหมี) ไม่ใช่ผู้ที่ได้รับผลกระทบโดยตรง
- ประเด็นชวนคุยโดยเริ่มให้มีการแนะนำตัวจากทีมวิจัย และให้ชาวบ้านที่เข้าร่วมกิจกรรมแนะนำตัวเอง ให้ลองคุยประวัติตัวเองคร่าวๆ ว่าพื้นเพเป็นคนที่ไหน อยู่ที่นี่มาตั้งแต่เกิด หรือย้ายมาจากที่อื่น มาทำอะไร ที่มาร่วมมีความคาดหวังอะไรบ้าง (คล้ายบ้านวังศิลา)
- ให้ผู้ใหญ่บ้านซึ่งเป็นทีมวิจัย แนะนำเครื่องมือที่เรียกว่าการทำประวัติศาสตร์ชุมชน และช่วยอธิบายเสริมว่าจะต้องทำอย่างไร
- เริ่มกิจกรรม โดยให้กระดาษเพื่อให้ผู้ใหญ่บ้านเขียนประวัติศาสตร์ชุมชน ความเป็นมา ซึ่งก็เริ่มยังไม่ได้ ไม่รู้จะเริ่มต้นอย่างไร เลยยกตัวอย่าง และก็สอบถามผู้ที่อาวุโสที่สุดในเวที ว่าแรกเริ่มการก่อตั้งหมู่บ้านมีเหตุการณ์อะไรสำคัญบ้าง พอเริ่มมีการพูดคุยก็มีการถกเถียงกันเรื่องปี พ.ศ. ที่เกิดเหตุการณ์ ซึ่งทีมวิจัยบอกว่าผิดถูกไม่เป็นไรให้เราฝึกกัน
- การจดบันทึกและเขียนโดยผู้ใหญ่บ้านซึ่งเป็นทีมวิจัย ยังไม่ชำนาญค่อยข้างจับประเด็นลำบาก แต่สิ่งที่เกิดขึ้นคือ จากเริ่มต้นด้วยความเครียดแต่พอได้เสนอข้อมูลเริ่มมีการถกเถียงกันที่เกิดความสนุกสนาน ถึงแม้จะจำปี พ.ศ.ที่เกิดเหตุการณ์ไม่แม่นแต่ก็สามารถเล่าเหตุการณ์นั้นๆได้อย่างแม่นยำ
- ข้อมูลที่ได้จากประวัติศาสตร์ชุมชนทั่วไป คือ
 - ปี พ.ศ.2503-2505 ย้ายลงมาจากทุ่งหนองใหญ่ (อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่) มาอยู่ที่คลองอีเต่า (คุ้มโคกสะอาด) หมู่5 บ้านคลองสะท้อน ต.ตะขบ อ.ปรางค์ชัย จ.นครราชสีมา
 - ปี พ.ศ.2505-2507 มีการบุกเบิกจับจองที่ดิน เริ่มมีการสร้างที่อยู่อาศัยรวมกันเป็นกลุ่ม โดยมีพ่อดัด-แม่ถม ช่วยจันทิก บริจาคที่ดิน 12 ไร่เพื่อสร้างวัดโคกสะอาดให้เป็นศูนย์รวมของคนในชุมชน

- ปี พ.ศ.2510 มีชาวบ้านมาจับจองที่ดินเพิ่มมากขึ้น และมีการจัดตั้งเป็นคุ้มต่างๆ และประกอบอาชีพเกษตรกรรม โดยมีพืชหลักๆ คือ ข้าวไร่ ละหุ่ง พริก ถั่วลิสง ถั่วแดง ฝ้าย และต้มสาโทขายในชุมชน
- ปี พ.ศ.2516 สร้างสำนักสงฆ์โคกสะอาด (วัดสันกำแพง) โดยมีหลวงพ่อนา เป็นพระองค์แรก (หลวงพ่อม่วงชื่อเรียกตามคนเฒ่าคนแก่)
- ปี พ.ศ.2521 มีถนนทางเกวียน และก่อสร้างเป็นถนนดินแดงเมื่อปี พ.ศ.2528-2529 ในช่วงนั้น จะมีเหตุการณ์ คือมีแคมป์ทหารพราน ณ วัดโคกสะอาด มีโรงเรียนทหารพรานซึ่งเป็นโรงเรียนบ้านคลองสะท้อนในปัจจุบัน ยังมีกลุ่มผู้มีอิทธิพล นักเลง เสือ เช่นฆ่ากันอยู่ และมีการส่งเสียให้กลุ่มคอมมิวนิสต์เขาใหญ่
- ปี พ.ศ.2535 มีถนนลูกรัง พร้อมทั้ง แยกออกมาเป็นกิ่งอำเภอลำทะเมนชัย
- ปี พ.ศ.2538-2539 แยกหมู่บ้านออกมาจากบ้านคลองสะท้อน เป็นบ้านโคกสะอาด
- ปี พ.ศ.2548 เปลี่ยนชื่อหมู่บ้านจากบ้านโคกสะอาด เป็นบ้านสันกำแพง
- ปี พ.ศ.2548 เลือกตั้งผู้ใหญ่อรุณ แก้วสามัคคี เป็นผู้ใหญ่บ้านสันกำแพง
- ปี พ.ศ.2561-2562 ได้รับเลือกให้เป็นหมู่บ้าน OTOP นวัตกรรม
- ข้อมูลที่ได้จากประวัติศาสตร์ชุมชนด้านประเพณีและวัฒนธรรม คือ
 - โดยส่วนมากจะยังไม่มีประเพณีและวัฒนธรรมที่เด่นจะเป็นกิจกรรมเกี่ยวกับทางด้านศาสนา และมีเทศกาลเทศน์มหาชาติที่วัดสันกำแพง
 - คนในชุมชนส่วนมากเป็น ชุมชนไทย-ญวน ที่ย้ายมาจากจังหวัดสระบุรี มีภาษาเป็นของตนเอง
- ข้อมูลที่ได้จากประวัติศาสตร์ชุมชนด้านสัตว์ป่า โดยทั่วไปแล้วคนในชุมชนมากกว่าร้อยละ 90 ประกอบอาชีพเป็นพรานล่าสัตว์ ซึ่งล่าเพื่อมาเป็นอาหาร แต่การล่าต้องเข้าไปล่าในป่า ยังไม่มีสัตว์ออกมาในหมู่บ้านเหมือนดังเช่นปัจจุบันนี้ ลำดับเหตุการณ์เกี่ยวกับปัญหาช้างป่าดังนี้
 - ปี พ.ศ.2558 พบช้างเข้ามาในชุมชนครั้งแรก 6 ตัว ผู้ใหญ่บ้านได้ประกาศเสียงตามสาย เพื่อให้ชาวบ้านกลับเข้าอยู่ในบ้านเพื่อความปลอดภัย ช้างข้ามถนนสาย 3052 ไปยังหมู่บ้านคลองนกแก้ว และกลับเองในตอนเช้า นอกจากนั้นยังพบสัตว์ป่าอื่นๆเช่นหมูป่า ออกมาอาศัยอยู่ใกล้ๆกับหมู่บ้าน จึงแจ้งไปยังหน่วยงานราชการทั้งอำเภอลำทะเมนชัย และอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ จนได้ได้มีการฝึกอบรม และจัดตั้ง “กลุ่มอนุรักษ์สัตว์ป่าวังหมี่” ขึ้น
 - ปี พ.ศ.2559 พบช้างข้ามถนน 3052 ไปไกลถึง 8 กิโลเมตร จึงได้ร่วมกับเจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ และมูลนิธิฟรีแลนด์ ผลักดันกลับเข้าป่า
 - ปี พ.ศ.2560 ลาดตระเวนพบช้างได้รับบาดเจ็บที่ขาหลังขวา จึงแจ้งเจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ และทำการรักษา แต่ช้างตาย (ช้างชื่อเจ้าชอด ตั้งชื่อมาจากลักษณะของ

ทางขอ) นอกจากนั้น ในตำบลช้างเคียงคือตำบลโปงตาลอง มีชาวบ้านเสียชีวิตเนื่องจากอุบัติเหตุช้างเหยียบ จึงทำให้กลุ่มอนุรักษ์สัตว์ป่าวังหมีตระหนักถึงความปลอดภัย และทำความเข้าใจในการผลักดันช้าง

- ปี พ.ศ.2561 ช้างทำร้ายชาวบ้านสันกำแพงเสียชีวิต 1 คน (นายอุทร คานทอง) ซึ่งเหตุการณ์นี้ทำให้กลุ่มอาสาสมัครผลักดันช้างเสียขวัญและกำลังใจในการทำงาน ผู้ที่ต้องการเป็นอาสาสมัครผลักดันช้างจะถูกห้ามไม่ให้ออกลาดตระเวนจากคนในครอบครัว เพราะกลัวช้างจะทำร้าย
- ปี พ.ศ.2562-ปัจจุบัน ยังเหลืออาสาสมัครที่ผลักดันช้างอยู่ไม่ถึง 7 คน และ ได้รวมกลุ่มเพื่อทำงานวิจัยท้องถิ่น กับ สกว.

ตารางแสดง ข้อมูลพืชปลูก และสัตว์ที่พบในชุมชนบ้านวังสันกำแพง

ชนิดพืชในชุมชน	ฤดูเพาะปลูก	ฤดูเก็บเกี่ยว	สัตว์ป่าที่พบ	ช่วงเวลาพบสัตว์ป่า
พุทราหนามสด	ส.ค.	ต.ค.-ก.พ.	นก ค้างคาว ฝูเสื่อกลางคืน แมลง	ต.ค.-ก.พ.
มัลเบอร์รี่	ต.ค.	พ.ย.-ก.พ.	ช้าง กระตัง หมูป่า หมี นก เก้ง	พ.ย.-ก.พ.
ดอกดาวเรือง	ทั้งปี	ทั้งปี	ช้างเหยียบแปลงปลูกเสียหาย	ทั้งปี
สะตอ		พ.ค.-ส.ค.	นกแซกเต้า นกเงือก ช้าง กระตัง	พ.ค.-ส.ค.
ไม้กฤษณา		พ.ค.-ส.ค.	ช้าง กระตัง เดินเข้าแปลงปลูก สีสัตว์ไล่ต้นไม้	พ.ค.-ส.ค.
ข้าวโพด	ก.ค.	พ.ย.-ธ.ค.	ช้าง กระตัง นก หมูป่า หมี เก้ง กวาง ลิง	พ.ย.-ม.ค.
อ้อย	มี.ค.-เม.ย.	ธ.ค.-เม.ย.	ช้าง กระตัง หมูป่า	พ.ย.-เม.ย.
มันสำปะหลัง	ก.ค.	ธ.ค.-เม.ย.	ช้าง กระตัง หมูป่า	พ.ย.-เม.ย.
มันเทศ	ทั้งปี	พ.ย.-ม.ค.	หมูป่า กระแต กระรอก เม่น	พ.ย.-ม.ค.
ข้าวไร่	ส.ค.	ธ.ค.	ช้าง กระตัง หมี หมูป่า นก หนูนา	พ.ย.-ธ.ค.
มะม่วง	-	มี.ค.-เม.ย.	ช้าง กระตัง ลิง นก ค้างคาว หมี	มี.ค.-เม.ย.

หน่อไม้	ทั้งปี	ทั้งปี	ช้าง กระติง เม้น อัน	ทั้งปี
ผักทอง	พ.ค.	พ.ย.-ธ.ค.	ช้างเดินเหยียบ หนุ เม้น กวาง กระติง	พ.ย.-ธ.ค.
ไร่สวนผสม	ทั้งปี	ทั้งปี	เข้าทุกชนิด	ทั้งปี

การถอดบทเรียนและข้อเสนอแนะ

- เป็นชุมชนแรกที่มีการรวมกลุ่ม และเป็นแกนนำตัวอย่างให้หมู่บ้านอื่นๆจัดตั้งกลุ่มผลักดันช้าง แต่การทำงานที่ขาดประสิทธิภาพ ลองผิดลองถูก จนทำให้เกิดเหตุการณ์เสียชีวิตของสมาชิก ถึงแม้ว่าจะทำให้เรียนรู้ว่าการใช้ความรุนแรงทำให้เกิดการสูญเสีย ก็ทำให้กำลังใจในการทำงานลดลงไปด้วย
- จากการทำประวัติศาสตร์ชุมชน ทำให้ชาวบ้านได้เรียนรู้ว่าผู้เสียสละ หรือผู้ให้ เช่น พ่อตัด-แม่ถม ช่วยจันทิก บริจาคที่ดิน 12 ไร่เพื่อสร้างวัดโคกสะอาดให้เป็นศูนย์รวมของคนในชุมชน จะเป็นที่ยึดจำของชาวบ้านตลอดไปแม้จากไปนานแล้วชาวบ้านก็ยังคงจดจำท่านได้
- วิถีชีวิตของคนในชุมชนโดยส่วนมากเป็นการเข้าป่าล่าสัตว์เพื่อเป็นอาหาร จะเห็นได้ว่าการสื่อสารด้านการอนุรักษ์ในพื้นที่ได้ผลเป็นอย่างดีเพราะมีการล่าสัตว์ลดลง ความแตกต่างจากอดีตคือเข้าป่าล่าสัตว์ส่วนปัจจุบันเผ่าละวังและป้องกันสัตว์ป่าเข้ามาในชุมชน จึงเกิดคำถามขึ้นว่าเกิดอะไรขึ้นในพื้นที่ป่าทำไมสัตว์ป่าจึงออกมานอกพื้นที่ป่าอนุรักษ์มากขึ้น

หมายเหตุ การถอดบทเรียนและข้อเสนอแนะมาจากชุมชนเอง

ภาพที่ 8 แสดงกระบวนการทำเวทีประวัติศาสตร์ชุมชน ทบทวนความเป็นมาของชุมชน ระบบนิเวศ ชีวิตความเป็นอยู่ มิติความสัมพันธ์ของผู้คนในชุมชน วัฒนธรรม ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน บ้านสันกำแพง

สรุปเวทีประวัติศาสตร์ชุมชน ทบทวนความเป็นมาของชุมชน ระบบนิเวศ ชีวิตความเป็นอยู่ มิติความสัมพันธ์ของผู้คนในชุมชน วัฒนธรรม ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันบ้านวังศิลา

อาณาเขตติดต่อกับหมู่บ้าน / ตำบล / อำเภอต่าง ๆ มีดังนี้

ทิศเหนือ ติดกับบ้านวังหมี่ และบ้านคลองใบพัด

ทิศใต้ ติดกับเขตอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่

ทิศตะวันออก ติดกับบ้านวังหมี่ ตำบลวังหมี่ และบ้านเทพนิมิต ตำบลโป่งตาลอง

ทิศตะวันตก ติดกับบ้านวังไผ่ทอง และบ้านท่าวังไทร

- ประเด็นชวนคุยโดยเริ่มให้มีการแนะนำตัวจากทีมวิจัย และให้ชาวบ้านที่เข้าร่วมกิจกรรมแนะนำตัวเอง ให้ลองคุยประวัติตัวเองคร่าวๆ ว่าพื้นเพเป็นคนไหน อยู่ที่นี่มาตั้งแต่เกิด หรือย้ายมาจากที่ไหน มาทำอะไร ที่มาร่วมมีความคาดหวังอะไรบ้าง
- ให้ผู้ใหญ่บ้านซึ่งเป็นทีมวิจัย แนะนำเครื่องมือที่เรียกว่าการทำประวัติศาสตร์ชุมชน และช่วยอธิบายเสริมว่าจะต้องทำอะไร
- เริ่มกิจกรรม โดยให้กระดาษเพื่อให้ผู้ใหญ่บ้านเขียนประวัติศาสตร์ชุมชน ความเป็นมา ซึ่งก็เริ่มยังไม่ได้ไม่รู้ว่าเริ่มต้นอย่างไร เลยกดตัวอย่าง และก็ขอถามผู้ที่อาวุโสที่สุดในเวที ว่าแรกเริ่มการก่อตั้งหมู่บ้านมีเหตุการณ์อะไรสำคัญบ้าง พอเริ่มมีการพูดคุยก็มีการถกเถียงกันเรื่องปี พ.ศ. ที่เกิดเหตุการณ์ ซึ่งทีมวิจัยบอกว่าผิดถูกไม่เป็นไรให้เราฝึกกัน
- การจดบันทึกและเขียนโดยผู้ใหญ่บ้านซึ่งเป็นทีมวิจัย ยังไม่ชำนาญค่อยข้างจับประเด็นลำบาก แต่สิ่งที่เกิดขึ้นคือ จากเริ่มต้นด้วยความเครียดแต่พอได้เสนอข้อมูลเริ่มมีการถกเถียงกันที่เกิดความสนุกสนาน ผู้สูงอายุ ถึงแม้จะจำปี พ.ศ.ที่เกิดเหตุการณ์ไม่ได้แต่ก็สามารถเล่าเหตุการณ์นั้นๆได้อย่างแม่นยำ
- ข้อมูลที่ได้จากประวัติศาสตร์ชุมชนทั่วไป คือ
 - ทุกคนจดจำร่วมกันว่าชุมชนแห่งนี้เคยเป็นพื้นที่สีแดงมาก่อน และยกเลิกพื้นที่สีแดงเมื่อปี พ.ศ.2536
 - มีการทำสัมปทานป่าไม้ การตัดไม้จำนวนมาก
 - มีสะพานไม้โดยใช้ไม้ยางทั้งต้นมาวางพาดทำสะพานไม้ ซึ่งมีขนาดใหญ่มากจนรถบรรทุกสามารถวิ่งบนสะพานไม้นั้นได้
 - เป็นชุมชนที่มีไฟฟ้าจากแสงอาทิตย์ใช้ 1ใน3 แห่งแรกของประเทศไทย โดยเป็นโครงการของประเทศไทยปุณมาทดลองทำเป็นระยะเวลา 1 ปี ในปี พ.ศ.2525
- ข้อมูลที่ได้จากประวัติศาสตร์ชุมชนด้านประเพณีและวัฒนธรรม คือ
 - โดยส่วนมากจะยังไม่มีประเพณีและวัฒนธรรมที่เด่นๆ เพราะในชุมชนยังไม่มีวัดเป็นของชุมชนเอง ต้องไปใช้ร่วมกันกับบ้านวังหมี่ ซึ่งส่วนมากจะเป็นกิจกรรมด้านศาสนา

- เริ่มมีการก่อตั้งสำนักสงฆ์ขึ้นมาใหม่ แต่ยังไม่มีพระและไม่ได้เปิดเป็นทางการ จะมีผู้มาปฏิบัติธรรมบ้างในบางโอกาส

- ข้อมูลที่ได้จากประวัติศาสตร์ชุมชนด้านการเกษตรกรรม พืชปลูก และสัตว์ คือ

ตารางแสดง ข้อมูลพืชปลูก และสัตว์ที่พบในชุมชนบ้านวังศิลา

ชนิดพืชในชุมชน	ฤดู เพาะปลูก	ฤดูเก็บเกี่ยว	สัตว์ป่าที่พบ	ช่วงเวลาที่พบ สัตว์ป่า
อ้อย	มี.ค.-พ.ค.	ธ.ค.-พ.ค.	ช้าง กระตัง หมูป่า เม่น กวาง หมี	ต.ค.-ก.พ.
มันสำปะหลัง	มี.ค.-พ.ค.	ธ.ค.-พ.ค.	ช้าง กระตัง หมูป่า หมี นก	ต.ค.-ก.พ.
ข้าวโพด	ก.ค.-ส.ค.	พ.ย.-ธ.ค.	ช้าง กระตัง หมี	ต.ค.-ธ.ค.
กล้วย	พ.ค.-ส.ค.	ทั้งปี	ช้าง นก	ทั้งปี
มะขาม	พ.ค.	ธ.ค.-ม.ค.	ลิง นก	ธ.ค.-ม.ค.
ข้าว	ส.ค.	ธ.ค.	ช้าง กระตัง นก	พ.ย.-ม.ค.
ขนุน	พ.ค.	พ.ย. (ทั้งปี)	ช้าง หมี กระตัง ลิง กระรอก	พ.ย.-ม.ค.
มันเทศ	พ.ค.	ทั้งปี ถ้ามีน้ำ ปลูก	หมูป่า	ต.ค.-ก.พ.
พุทรา	ก.พ.	ต.ค.-ก.พ.	ลิง ค้างคาว นก	ต.ค.-ก.พ.
ไร่สวนผสม	ทั้งปี	ทั้งปี	ช้าง กระตัง หมี หมูป่า นก และอื่นๆ	ทั้งปี
มะม่วง	พ.ย.	มี.ค.	ช้าง กระตัง ลิง นก	มี.ค.-พ.ค.
แก้วมังกร	-	ส.ค.-ก.ย.	นก ลิง	ก.ย.-ต.ค.
ลำไย	-	เม.ย.	นก ค้างคาว	พ.ย.
ฝรั่ง	-	ทั้งปี	นก ค้างคาว	ทั้งปี

- การทำแผนที่ชุมชน ยังมีความรู้สึกไม่มั่นใจในการวาดรูปเพื่อทำแผนที่ เพราะโดยส่วนมากชาวบ้านไม่ค่อยรู้หนังสือ จึงเป็นหน้าที่ของผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้วาดภาพแผนที่หมู่บ้าน

การถอดบทเรียนและข้อเสนอแนะ

- ต้องมีกิจกรรม หรือการพูดคุยเพื่อกระตุ้นให้ชาวบ้าน ไม่เฉื่อยอาย กล้าคุย กล้าแสดงออก โดยพยายามให้พูดคุยในสิ่งที่เขารู้ และให้เขาพูดแสดงความคิดเห็นนั้นๆออกมา
- ปัญหาในเรื่องการจดบันทึก ควรมีการบันทึกเสียงและใช้วิธีการถอดบันทึกการพูดคุย จะทำให้ได้ข้อมูล และประเด็นต่างๆที่ครบถ้วน
- การมีส่วนร่วมมีความสำคัญอย่างมากในการทำประวัติศาสตร์ชุมชน ถึงแม้ชาวบ้านจะไม่รู้หนังสือ อ่านไม่ออก เขียนไม่ได้ แต่เราสามารถวิธีให้เขาพูดและเราเขียนให้ และอ่านย้าให้ชาวบ้านฟังว่าได้เขียนตามที่เขาพูดได้ถูกต้อง
- บทบาทในการเขียน การพูด ยังเป็นหน้าที่หลักของผู้ใหญ่บ้าน ซึ่งก็สามารถทำออกมาได้ค่อนข้างดี
- เวทีประวัติศาสตร์ชุมชน ควรมีหลายๆครั้ง เพื่อเป็นเครื่องมือฝึกให้ชาวบ้านกล้าแสดงความคิดเห็น ตลอดจนทบทวนความเข้าใจของชาวบ้านเอง

ภาพที่ 7 แสดงกระบวนการทำเวทีประวัติศาสตร์ชุมชน ทบทวนความเป็นมาของชุมชน ระบบนิเวศ ชีวิตความเป็นอยู่ มิติความสัมพันธ์ของผู้คนในชุมชน วัฒนธรรม ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน บ้านวังศิลา

สรุปเวทีประวัติศาสตร์ชุมชน ทบทวนความเป็นมาของชุมชน ระบบนิเวศ ชีวิตความเป็นอยู่ มิติความสัมพันธ์ของผู้คนในชุมชน วัฒนธรรม ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันบ้านคลองทราย

อาณาเขตติดต่อกับหมู่บ้าน / ตำบล / อำเภอต่าง ๆ มีดังนี้

ทิศเหนือ	ติดกับบ้านคลองทุเรียน โดยมีถนนทางหลวงชนบท 3052 กั้น
ทิศใต้	ติดกับเขตอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่
ทิศตะวันออก	ติดกับเขตห้ามล่าสัตว์ป่าเขาแมงมัว
ทิศตะวันตก	ติดกับบ้านคลองปลากั้ง

- ชุมชนบ้านคลองทรายมีผู้ประสานงานวิจัยที่เคยเข้าร่วมกิจกรรมกับ สกว. จึงง่ายต่อการทำกิจกรรม โดยให้พี่ตอนเป็นพี่เลี้ยง ชวนคุยและทำกิจกรรม
- ประเด็นชวนคุยโดยเริ่มให้มีการแนะนำตัวจากทีมวิจัย และให้ชาวบ้านที่เข้าร่วมกิจกรรมแนะนำตัวเอง ให้ลองคุยประวัติตัวเองคร่าวๆ ว่าพื้นเพเป็นคนที่ไหน อยู่ที่นี่มาตั้งแต่เกิด หรือย้ายมาจากที่อื่น มาทำอะไร ที่มาร่วมมีความคาดหวังอะไรบ้าง (คล้ายบ้านวังศิลา และบ้านสันกำแพง)

- ให้พี่ต๋อนซึ่งเป็นทีมวิจัย แนะนำเครื่องมือที่เรียกว่าการทำประวัติศาสตร์ชุมชน และช่วยอธิบายเสริมว่าจะต้องทำอย่างไร
- เริ่มกิจกรรม โดยให้กระดาศเพื่อให้ผู้ใหญ่บ้านเขียนประวัติศาสตร์ชุมชน ความเป็นมา ซึ่งในเรื่องของประวัติความเป็นมาของชุมชน ชาวบ้านขอทำร่วมกันทั้งหมด และกิจกรรมอื่นๆ คือ ปฏิทินชุมชน และแผนที่ชุมชน สามารถแบ่งกลุ่มกันทำตามความถนัดได้
- ชาวบ้านมีความตื่นเต้น และสนใจในการทำกิจกรรมเป็นอย่างมาก เพราะมีการวางเป้าหมายและความคาดหวังไว้ว่า ข้อมูลที่ได้นี้ จะสามารถเอามาถ่ายทอดให้รุ่นต่อไป และสามารถถ่ายทอดพูดคุยให้คนอื่นได้ทราบถึงประวัติชุมชนของตนเองได้
- ชุมชนบ้านคลองทรายมีความต้องการเรียนรู้เพื่อจะเปลี่ยนแปลงคนในชุมชนให้ไปในทิศทางที่ดีขึ้น โดยเอาประเด็น “เปลี่ยนวิกฤติ เป็นโอกาส” เมื่อมีสัตว์ป่าออกมาในชุมชนจำนวนมาก จึงมีความคิดในเรื่องการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ เพื่อที่ว่า คนและสัตว์ป่าจะสามารถอยู่รอดร่วมกันได้
- ข้อมูลที่ได้จากประวัติศาสตร์ชุมชนทั่วไป คือ
 - ปี พ.ศ.2500 เริ่มมีคนมาจับจองที่ดิน และอยู่ร่วมกับหมู่บ้านคลองทราย ตำบลตะขบ อำเภอปักธงชัย การเดินทางถนนยังเป็นทางเกวียน
 - ปี พ.ศ.2512 ตั้งวัดคลองทราย และเรียนหนังสือที่วัดชั้นประถมศึกษาปีที่1-4
 - ปี พ.ศ.2521 แยกมาตั้งหมู่บ้านคลองทราย ตามกฎหมายมีผู้ใหญ่บ้านคนแรกคือ นายเสน่ห์ ศรีคง คนที่สองนายนั้น ยงกระสัน คนที่สามนายบุญธรรม สายดิ่ง คนที่สี่ซึ่งเป็นคนปัจจุบัน นายประภพ สอนนอก
 - ปี พ.ศ.2524 ตั้งโรงเรียนบ้านคลองทราย ชั้น อนุบาล1-3 และประถมศึกษาปีที่1-6
 - ปี พ.ศ.2527 เริ่มมีโครงการปลูกป่า เริ่มพบร่องรอยกระทิง และช้าง ในชุมชนแต่ยังไม่เห็นตัว
 - ปี พ.ศ.2534-2535 กระทิงเพิ่มประชากรจำนวนมาก และออกนอกพื้นที่ป่าอนุรักษ์มากขึ้น พืชผลทางการเกษตรของชาวบ้าน ชาวบ้านจึงต้องมีการเฝ้าระวังดูแลไร่-สวนของตนเอง
 - ปี พ.ศ.2543 พบช้างเข้ามาในพื้นที่หมู่บ้าน 1 ตัว
 - ปี พ.ศ.2552- ปัจจุบัน พบช้างเข้ามาในพื้นที่หมู่บ้าน 6-7 ตัว
 - ปี พ.ศ.2560 เริ่มจัดตั้งกลุ่มเฝ้าระวังแลกลักคั่นสัตว์ป่า
 - ปี พ.ศ.2562 รวมตัวกันเป็นกลุ่มอนุรักษ์สัตว์ป่าคลองทราย ได้จดทะเบียนและเปลี่ยนเป็นกลุ่มวิสาหกิจชุมชนอนุรักษ์สัตว์ป่าวังน้ำเขียว
- ข้อมูลที่ได้จากประวัติศาสตร์ชุมชนด้านประเพณีและวัฒนธรรม คือ
 - มีการแยกทำประเพณีและวัฒนธรรม เป็นรายเดือนที่ชัดเจน
 - ตารางแสดงประเพณีและวัฒนธรรมบ้านคลองทราย

เดือน	กิจกรรม
มกราคม	1 ม.ค. - ทำบุญใส่บาตรข้าวสารอาหารแห้ง งานวันเด็ก - จัดกิจกรรมสำหรับเด็กที่โรงเรียนบ้านคลองทราย และจัดให้มีการแข่งกีฬาชุมชน
กุมภาพันธ์	
มีนาคม	
เมษายน	10 เม.ย. - ทำบุญกลางบ้าน 13 เม.ย. - ก่อเจดีย์ทราย สรงน้ำพระ/ผู้อาวุโสการละเล่นสงกรานต์
พฤษภาคม	
มิถุนายน	
กรกฎาคม	เข้าพรรษา เวียนเทียน
สิงหาคม	งานวันแม่แห่งชาติ
กันยายน	
ตุลาคม	ออกพรรษา ตักบาตรเทโว
พฤศจิกายน	งานบุญทอดกฐินวัดบ้านคลองทราย
ธันวาคม	งานวันพ่อแห่งชาติ บวชถวายเป็นพระราชกุศล

หมายเหตุ กิจกรรมที่ต้องการทำเป็นประจำ

- ปลุกป่าต้นฤดูฝน (พฤษภาคม)
- ทำรั้วไฟฟ้าป้องกันกระต๊อง
- จัดงานปิ่นจักรยานเที่ยวรอบหมู่บ้าน (กันยายน-ธันวาคม)

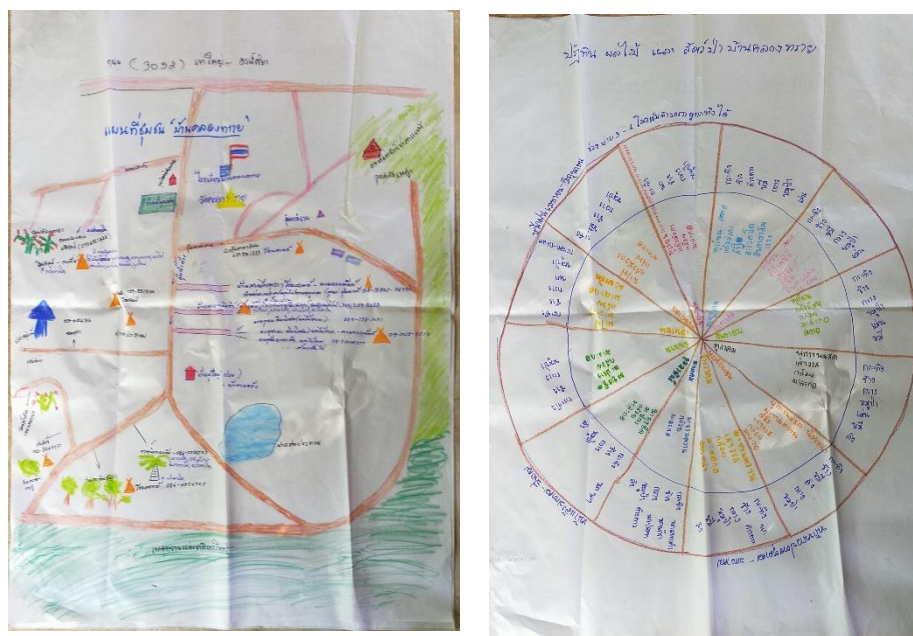
การถอดบทเรียนและข้อเสนอแนะ

- เป็นชุมชนที่มีความสนใจเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ และมีผู้ประสานงานที่เคยเข้าร่วมฝึกอบรมกับทีมงาน สกว. จึงง่ายต่อการทำกิจกรรม

- คนในชุมชนมีความต้องการทำกิจกรรมอีกครั้งโดยอยากให้ร่วมกับกับลูกหลานที่โรงเรียนเพราะเห็นว่าเครื่องมือการทำประวัติศาสตร์ชุมชน ตลอดจนการทำปฏิทินชุมชน แผนที่ชุมชน ควรแก่การนำมาใช้กับเยาวชนเพื่อเป็นกิจกรรมร่วมกันระหว่างผู้ใหญ่และลูกหลาน จะทำให้เกิดความสัมพันธ์อันดีระหว่างเด็กและผู้ใหญ่ เป็นการปลูกฝังและลายพฤติกรรมของเด็กๆในชุมชนได้
- ผู้ที่ยอมเปิดรับสิ่งใหม่ๆ อย่างเช่นชุมชนบ้านคลองทราย จะทำให้เกิดการพัฒนาและเปลี่ยนแปลงในทางที่ดี คนในชุมชนมีการจัดตั้งกลุ่มวิสาหกิจชุมชนอนุรักษ์สัตว์ป่าวังน้ำน้ำเขียว โดยมีวัตถุประสงค์สูงสุดคือ คนในชุมชนสามารถอยู่รอดร่วมกันกับสัตว์ป่าได้
- เครื่องมือการทำประวัติศาสตร์ชุมชน การทำปฏิทินผลผลิตทางการเกษตร และปฏิทินสัตว์ป่า มีความสำคัญกับชุมชนนี้มากเพราะชุมชนบ้านคลองทราย สนใจเกี่ยวกับเรื่องการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ในเมื่อไม่สามารถป้องกันช้างป่าและสัตว์ป่าอื่นๆเข้ามาในชุมชนได้ ก็ทำการท่องเที่ยวส่งสัตว์ และเที่ยวตามสวนผลไม้ต่างๆของสมาชิกในกลุ่ม
- หลังจากได้ทำประวัติศาสตร์ชุมชนแล้ว ทีมวิจัยบ้านคลองทรายได้ขอให้ช่วยจัดประชุมย่อยอีกรอบเพื่อรวบรวมผู้ที่สนใจเรื่องการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ จัดตั้งกลุ่มวิสาหกิจชุมชนอนุรักษ์สัตว์ป่าวังน้ำเขียว โดยมีสมาชิกในกลุ่ม 25 คน และได้กำหนดกฎกติกาของกลุ่มโดยเน้นเรื่องของความปลอดภัยของนักท่องเที่ยวที่จะมาใช้บริการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ และความปลอดภัยของสมาชิกในกลุ่ม การใช้วิธีผลักดันช้างที่ไม่ใช้ความรุนแรง อัตราค่าบริการต่างๆเป็นต้น

ภาพที่ 9 แสดงกระบวนการทำเวทีประวัติศาสตร์ชุมชน ทบทวนความเป็นมาของชุมชน ระบบนิเวศ ชีวิตความเป็นอยู่ มิติความสัมพันธ์ของผู้คนในชุมชน วัฒนธรรม ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน บ้านคลองทราย

ภาพที่ 10 แสดงแผนที่ชุมชนบ้านคลองทราย และปฏิทินฤดูกาลผลผลิตทางการเกษตรของชุมชนบ้านคลองทราย และจะพัฒนาเพิ่มเติมในการทำประวัติศาสตร์ชุมชนครั้งต่อไป เพื่อนำมาใช้ประโยชน์ในด้านการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนอนุรักษ์สัตว์ป่าวังน้ำเขียว

2.6 เวทีออกแบบการเก็บข้อมูลร่วมกัน

วัตถุประสงค์ สมาชิกนักวิจัยท้องถิ่น และชุมชนมีความเห็นร่วมกันว่าควรมีการใช้กิจกรรมการเก็บข้อมูล เพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วม รวมถึงการเอาใจใส่ข้อมูลที่ได้มา ใช้ประโยชน์ในการวางแผนกิจกรรมทดลองอื่นๆ ให้สอดคล้องกับการทำงานวิจัยท้องถิ่น และเพื่อเป็นการปรับเปลี่ยนตนเองให้เป็นนักวิจัยท้องถิ่น

1. เพื่อให้ทีมวิจัยร่วมกันออกแบบ วิธีการการเก็บข้อมูล ที่ง่าย และมีประสิทธิภาพ สามารถนำมาใช้งานร่วมกันในชุมชนได้
2. เพื่อเป็นการฝึกกระบวนการคิด วิเคราะห์ ในการเก็บข้อมูลที่ชุมชนต้องการใช้ประโยชน์ได้จริง

ในการออกแบบการเก็บข้อมูลนั้นในแต่ละหมู่บ้านมีความต้องการใช้ข้อมูลที่แตกต่างกันไปตามความต้องการ และตามบริบทพื้นที่ แต่ในการทำงานจริงทีมวิจัยแต่ละทีมได้มีการลงพื้นที่เก็บข้อมูลร่วมกัน และมีการแลกเปลี่ยนข้อมูลซึ่งกันและกัน โดยในรายงานฉบับนี้จะจำแนกการเก็บข้อมูลวิจัยตามทีมวิจัยแต่ละหมู่บ้าน ดังนี้

2.6.1 ทีมวิจัยบ้านสันกำแพง

เป็นทีมวิจัยที่เริ่มต้นมาจากกลุ่มอนุรักษ์สัตว์ป่าวังหมี และมีการเก็บข้อมูลพิกัดข้างป่าที่ออกมาเกินพืชผลทางการเกษตร น้ำจ้อง นายดาวลอย สร้อยกระโทก เดิมทีเป็นนายพรานมาก่อน และมีโอกาสเข้าร่วมโครงการกับมูลนิธิคุ้มครองสัตว์ป่าและพันธุ์พืชแห่งประเทศไทย ในพระบรมราชินูปถัมภ์ กรมป่าไม้ ได้ร่วมฟื้นฟูป่า ด้วยการริเริ่ม โครงการปลูกป่าถาวรเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ เนื่องในวโรกาสครองราชย์ปีที่ 50 ในพื้นที่เขาแผงม้า โดยอาศัยไม้พื้นถิ่นดั้งเดิมและเพิ่มความหลากหลายของพืชอาหารสัตว์ป่า เช่น กล้วยป่า หว่า ตะขบป่า ไทร หม่อน กระท้อนป่า ฯลฯ ในโครงการ ฯ ได้ระบุว่าปลูกพันธุ์ไม้มากกว่า 15 ชนิด การฟื้นฟูพื้นที่ขนาดประมาณ 10,000 ไร่ ทำให้กระทิงประมาณ 6 ตัว กลับเข้ามาใช้พื้นที่ในปี พ.ศ.2538 ด้วยความที่ทำงานใกล้ชิดกับสัตว์ป่าโดยเฉพาะกระทิง (สมัยนั้นยังไม่มีปัญหาข้างป่า) ทำให้น้ำจ้องได้เปลี่ยนตนเองให้เป็นนักอนุรักษ์ และได้สมัครเข้าทำงานเป็นเจ้าหน้าที่จ้างเหมาของหน่วยพิทักษ์อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ที่ชัย. 4 (คลองปลากั้ง) น้ำจ้องเป็นปราชญ์ที่มีองค์ความรู้เรื่องสัตว์ป่าเป็นอย่างมากแต่ยังไม่มีกระบวนการในการถ่ายทอดองค์ความรู้ น้ำจ้องมีความตั้งใจอยากถ่ายทอดองค์ความรู้เหล่านั้นให้กับคนในชุมชนและผู้สนใจ จึงมาเข้าร่วมเป็นทีมวิจัยท้องถิ่นเพื่อพัฒนาตนเอง และเพื่อใช้กระบวนการในการวิจัยท้องถิ่น ถ่ายทอดองค์ความรู้ของตน ในเวทีการออกแบบข้อมูลของทีมวิจัยบ้านสันกำแพงมีความเห็นพ้องกันว่า จะเก็บข้อมูลดังนี้

- พิกัดที่พบข้างป่าที่ออกมาเกินพื้นที่ป่าอนุรักษ์ (อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่) เพื่อจะใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการเปรียบเทียบความถี่ พืชที่เสียหาย ซึ่งเมื่อมีข้อมูลเหล่านี้ชุมชนที่ได้รับผลกระทบจากปัญหาข้างป่าเข้ามาเกินพืชผลทางการเกษตรสามารถใช้ชุดข้อมูลพวกนี้ในการยื่นแสดงความเสียหายต่อภาครัฐได้ ซึ่งก่อนหน้านี้ชาวบ้านจะมีการบอกถึงปัญหา แต่ไม่เคยมีการเก็บข้อมูล ในการแสดงความเสียหายต่อภาครัฐจึงเป็นแค่เพียงคำบอกเล่า ไม่มีหลักฐานยืนยัน การเข้ามาช่วยเหลืออย่างจริงจังจากทางภาครัฐจึงไม่เกิด แม้จะมีปัญหามานานหลายปีแล้ว
- พิกัดทางเข้า - ออก ของข้าง จากป่า ไปยังชุมชน เพื่อสามารถนำข้อมูลนี้ไปใช้ในการทำนายทิศทางการที่ข้างจะไป และสามารถแจ้งเตือนไปยังคนในชุมชนให้เพิ่มความระมัดระวัง ลดการสูญเสียได้
- พิกัดแหล่งน้ำตามชายขอบป่าที่ข้างออกมาใช้ประโยชน์ เพื่อเป็นการเพิ่มความแม่นยำในการทำนายทิศทางการที่ข้างจะไป และสามารถแจ้งเตือนไปยังคนในชุมชนให้เพิ่มความระมัดระวัง ลดการสูญเสียได้

- การจำแนกรูปพรรณข้างป่า จากภาพที่ทีมวิจัยถ่ายได้ มีการแลกเปลี่ยนรูปภาพที่ถ่ายได้ และตั้งชื่อในเป็นชื่อเดียวกัน ตัวเดียวกัน ตลอดจนลักษณะนิสัยของข้างแต่ละตัว เพื่อประโยชน์ในการเฝ้าระวังและผลักดันข้างได้อย่างมีประสิทธิภาพ

สรุปผลเวทีออกแบบการเก็บข้อมูลร่วมกันของทีมวิจัยบ้านสันกำแพง

การสำรวจพื้นที่เข้า-ออกจากพื้นที่ป่าอนุรักษ์ ไปยังชุมชน ด้านหลัก ด้านรองของข้างป่า เพื่อเรียนรู้และสามารถประเมิน ทิศทางที่ข้างจะไป

การสำรวจแหล่งน้ำ แหล่งอาหารในพื้นที่อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่มีปัญหาเนื่องจากมีการโยกย้ายของสมาชิกที่เป็นข้าราชการ และการขออนุญาตเข้าไปทำกิจกรรมภายในอุทยานฯ สมาชิกทีมวิจัยท้องถิ่นจึงมีความเห็นว่าถ้าเราไม่สามารถสำรวจข้างในอุทยานได้ เราก็ควรสำรวจในพื้นที่ของเราเองอย่างน้อยทีมวิจัยท้องถิ่นก็จะได้ฝึกการเก็บข้อมูล โดยมีทีมวิจัยท้องถิ่น กลุ่มงานสำรวจ และเก็บข้อมูล ตามที่แบ่งหน้าที่การทำงานในตอนแรก และชาวบ้านที่มีความสนใจเป็นผู้ทำการเก็บข้อมูล แหล่งน้ำที่ข้างออกมาใช้ประโยชน์ ส่วนแหล่งอาหารก็คือพืชปลูกของชาวบ้าน จึงเห็นควรว่าให้เก็บทางเข้าออก ของข้างเพื่อจะเอาข้อมูลทั้งสองอย่างนี้มาใช้ในการประเมินว่าข้างจะไปยังทิศทางใด หรือไปยังหมู่บ้านไหน และสามารถทำการแจ้งเตือนให้ชาวบ้านได้รับทราบและเตรียมตัวเฝ้าระวังด้วยตนเองได้

วัตถุประสงค์

1. ทีมวิจัยต้องการเรียนรู้และจำแนกทางเข้า-ออก ด้านหลัก ด้านรองของข้างป่า
2. สามารถประเมินจุด หรือบริเวณที่จากจะไปจากการสำรวจด้านข้าง

การถอดบทเรียนและข้อเสนอแนะ

- สมาชิกในทีมวิจัยมีความต้องการเรียนรู้ และจำแนกทางเข้า-ออก ของข้าง สามารถนำข้อมูลที่ได้จากการสำรวจ เพื่อใช้ประเมินว่าข้างจะเดินทางไปยังบริเวณใด และสามารถแจ้งเตือนให้คนในชุมชนรับทราบและเตรียมการป้องกันด้วยตนเองได้
- ในการลาดตระเวน ทีมวิจัยสามารถดูร่องรอยจากด้านเข้า-ออกของข้าง และสามารถประเมินบริเวณหรือหมู่บ้านที่ข้างจะไป และสามารถทำการแจ้งเตือนไปยังชุมชนนั้นๆเพื่อเฝ้าระวังข้างได้
- วิธีการคือ ร่วมสำรวจกับเจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ โดยใช้ถนนตรวจการตามแนวเขตอุทยานฯ และให้เจ้าหน้าที่อุทยานฯ ที่ชำนาญเรื่องการติดตามข้าง นายวันชัย ลาดซ้าย ตำแหน่งหัวหน้าหน่วยพิทักษ์อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ที่ 23 (วังหมี) และน้ำจ้อง นายดาวลอย สร้อยกระโทก ซึ่งเป็น

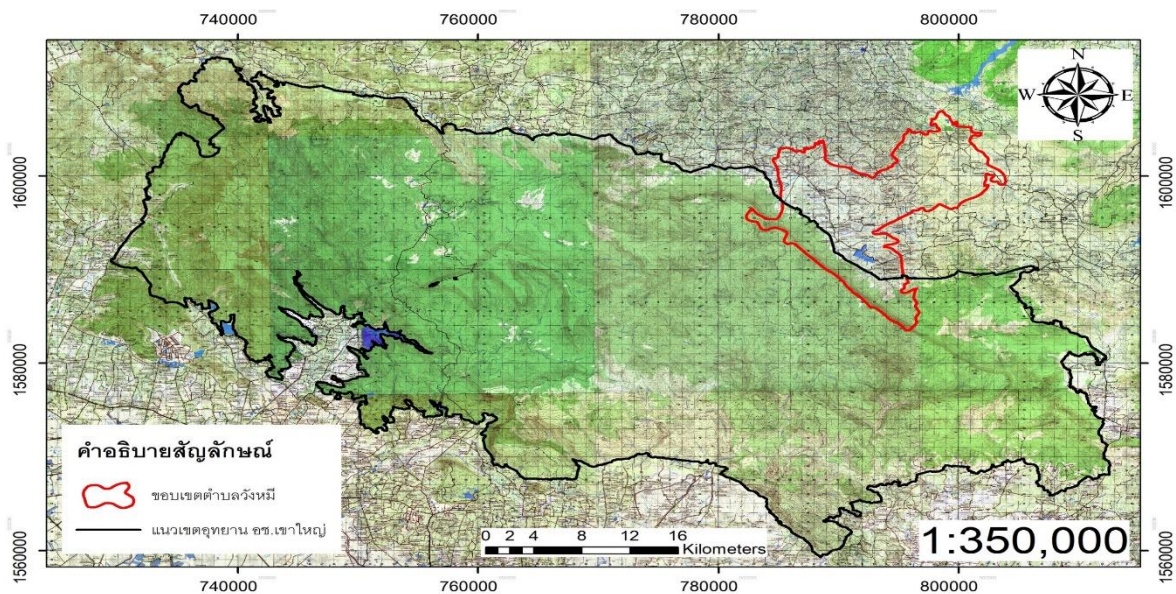
กลุ่มอาสาสมัครที่ติดตามช้างมานานกว่า 5 ปี อธิบายความแตกต่างระหว่างด่านหลัก ด่านรอง ของ ช้างป่า

- เนื่องจากทีมวิจัยบ้านวังศิลาเคยทำการสำรวจเส้นทางเข้าออกมาบ้างแล้ว จึงทำให้เข้าใจและสามารถประเมินเส้นทางที่ช้างจะไปต่อได้ ผู้ใหญ่ประกาย ได้เสนอว่าถ้าพวกเราประเมินเส้นทางที่ช้างจะไปได้ และทำทางให้ช้างเดิน น่าจะทำให้ความเสียหายลดลง เพราะตามเส้นทางที่สำรวจจะผ่านสวนของชาวบ้านที่อยู่ติดกับแนวเขต และสังเกตว่าการทำสิ่งกีดขวาง หรือปลูกพืชตรงบริเวณเส้นทางที่ช้างใช้เดิน จะเห็นความเสียหายที่เกิดขึ้นเมื่อช้างเดินลุยผ่านบริเวณนั้น แต่บางพื้นที่ที่เห็นร่องรอยช้างเดิน จึงปล่อยและไม่ปลูกอะไรทำให้ไม่เกิดความเสียหายบริเวณนั้น ผู้ใหญ่ประกาย ประกาย วิยะรัตน์ ได้เสนออีกว่าถ้าเราทดลองทำเส้นทางให้ช้างเดินก็อาจจะลดความเสียหายได้ เพราะถึงอย่างไรก็ไม่สามารถห้ามไม่ให้ช้างเดินผ่านได้
- ทีมวิจัยบ้านสันกำแพงเคยสำรวจทางเข้าออกช้างมาแล้ว และค่อนข้างเข้าใจ สามารถประเมินเส้นทางที่ช้างจะไปได้ค่อนข้างแม่นยำ
- คุณสมชาย ยำเกรง ผู้สืบช่างช่อง7HD ตั้งคำถามและเสนอว่า ทางเข้าออกช้าง มีเยอะมากยาวตลอดเส้นทางถนนแนวเขต ถ้าจะทำรั้วเพื่อป้องกันช้างออกนอกพื้นที่ป่าอนุรักษ์ เราควรจะทำปรับปรุงแหล่งน้ำแหล่งอาหารให้พอเพียงก่อนดีไหม ช้างกินอะไรเป็นอาหาร และไม่กินอะไรเป็นอาหารเราเคยสำรวจไหม และถ้าพืชชนิดไหนที่ช้างไม่กินทำมาเราถึงไม่ส่งเสริม หรือแนะนำให้ชาวบ้านที่มีพื้นที่ติดกับป่าอนุรักษ์ปลูก หรือถ้าปลูกพืชไม่ได้แล้วมีความเป็นไปได้มั้ยที่จะจะปลูกสัตว์เช่นการเลี้ยงโค-กระบือ
- ผู้ใหญ่อรุณ แก้วสามัคคี เสนอความคิดว่า ช้างเรียนรู้ที่จะกินพืชใหม่ๆอยู่ตลอดเวลา เช่นเมื่อปี 2558 ยังไม่มีข่าวว่าช้างเข้าไปกินมะม่วงสวนที่มะม่วงบ้านสันกำแพง แต่ปี 2562 ช่วงที่มีมะม่วงช้างเข้ามาสวนมะม่วงเกือบทุกวัน จนเจ้าของสวนต้องขุดคุ้ยช้างเข้าสวน การสำรวจพืชที่ช้างไม่กินก็สำคัญ เพราะจะสามารถส่งเสริมให้ชาวบ้านปลูกได้ถ้ามีแหล่งตลาดที่ชัดเจน หรือไว้แจ้งเตือนระวังว่าช้างจะกินพืชนั้นๆ การทำช่วงฤดูว่าช่วงเดือนนั้นๆช้างออกมากินอะไร และเราเลือกป้องกันพืชนั้นๆเป็นหลัก ความเสียหายจะลดลงไหม และเห็นด้วยกับคุณสมชาย ยำเกรง ผู้สืบช่างช่อง7HD ในเรื่องของการทำงานปลูกสัตว์ เพราะสมัยก่อนย้อนกลับไปประมาณ 10 กว่าปีที่แล้วในชุมชนบ้านสันกำแพงมีการเลี้ยงโค กันเกือบทุกบ้าน ถ้าปลูกพืชไม่ได้ก็น่าจะส่งเสริมให้กลับไปทำอาชีพดั้งเดิมที่เคยทำมาคือการเลี้ยงโค
- ทีมวิจัยบ้านคลองทรายยังไม่เคยสำรวจทางเข้าออกช้างมาก่อนเพราะโดยส่วนมากเป็นพื้นที่ที่มีปัญหากระทั่งออกมากินพืชผลทางการเกษตร แต่มีความสนใจจึงทำให้สามารถประเมินทางเข้า-

ออกของข้างได้ และค่อนข้างเข้าใจ แต่ยังไม่สามารถประเมินเส้นทางที่ข้างจะไปได้เอง ต้องอาศัยเรียนรู้จากน้ำจ้องไปก่อน และมีความคาดหวังว่าการเก็บข้อมูลพิกัดข้างจะทำให้ทีมวิจัยบ้านคลองทรายสามารถคาดเดาทิศทางที่ข้างจะไปและแจ้งเตือนคนในชุมชนได้

- พี่ดอน นายกังวาล ศรีสวาท เสนอว่าจะให้ น้ำจ้องมาพาเดินดูเรื่อยๆ และทำความเข้าใจเพื่อพี่ดอนจะไปสอนคนในทีมเผ่าระวังข้างบ้านคลองทราย เพื่อที่จะสามารถประเมินเส้นทางที่ข้างจะไปได้ เพราะปัจจุบันถ้าข้างผ่านจุดที่ไม่มีสัญญาณเตือนจะรู้ตัวอีกทีตอนข้างเข้ามาในหมู่บ้านแล้วจึงอยากพัฒนาการประเมินเส้นทางที่ข้างจะไปให้แม่นยำมากขึ้น
 - ป้าวัลย์ นางมะลิวัลย์ เพ็งชะตา ทีมวิจัยบ้านคลองทราย มีความคิดเห็นว่าถ้ามาดูถนนตามแนวเขตแล้วเห็นมีเศษหญ้าตามถนน ก็สามารถเดาได้ว่าข้างออกมาแล้ว เพราะเวลาข้างเดินออกมาจากป่าจะชอบดึงไปไม้ใบหญ้าเล่น หรือไล่แมลง และจะทิ้งตามทางที่ข้างเดิน
 - พี่จ่อย นายสุวรรณ ยงกระสัน ทีมวิจัยบ้านคลองทราย เสนอว่าถ้ารู้ทางเข้า-ออกหลักๆ แบบนี้แล้วเราก็เอาสัญญาณแจ้งเตือนมาติดตรงทางเข้าออกได้ เวลาข้างเดินผ่านสัญญาณดัง เราก็มาไล่ได้ทันก่อนที่ข้างจะเข้ามาในหมู่บ้าน
 - สมาชิกทีมวิจัยบ้านคลองทราย ยังสนใจทำแผนที่บริเวณที่ข้างป่า และสัตว์ป่าอื่นๆออกมาจากอุทยานฯ เพื่อนำมาใช้ประโยชน์ในการทำแผนที่การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ด้วย
- ตามที่น้ำจ้อง นายดาวลอย สร้อยกระโทก อธิบายจากการสังเกต และเก็บข้อมูลมานาน ด้านหลัก คือด้านที่ข้างใช้ออกจากป่าอนุรักษ์ เพื่อออกไปตามหมู่บ้าน ถ้าทีมวิจัยลาดตระเวนมาบริเวณด้านหลักให้สังเกตไปไม้ใบหญ้าที่ข้างดึงทิ้ง ถ้าบริเวณด้านไหนยังสดๆอยู่ แสดงว่าข้างเพิ่งออกมาจากป่าบริเวณนั้น และด้านนั้นอยู่ใกล้กับชุมชนไหน หรือมีแปลงปลูกพืชอะไรที่อยู่ใกล้เคียงบริเวณนั้น ให้ประเมินไว้ว่าข้างจะไปยังบริเวณนั้นๆ ให้ทีมวิจัยแจ้งเตือนไปเพื่อให้คนในชุมชนนั้นๆเผ่าระวัง ด้านหลัก เป็นด้านที่ข้างใช้เข้าออกประจำ และส่วนมากถ้าใช้ด้านหลักข้างจะออกมามากกว่า 2 ตัว
 - ด้านรอง เป็นทางเข้า-ออก ที่ข้างใช้ออกจากป่าอนุรักษ์ เพื่อออกไปตามหมู่บ้าน ด้านรองจำประเมินทิศทางไปของข้างค่อนข้างยาก ไม่แม่นยำเหมือนด้านหลัก โดยส่วนมากข้างจะใช้ด้านรองเพียง 1-2 ตัวและอาจจะแยกทางกันออกหากิน

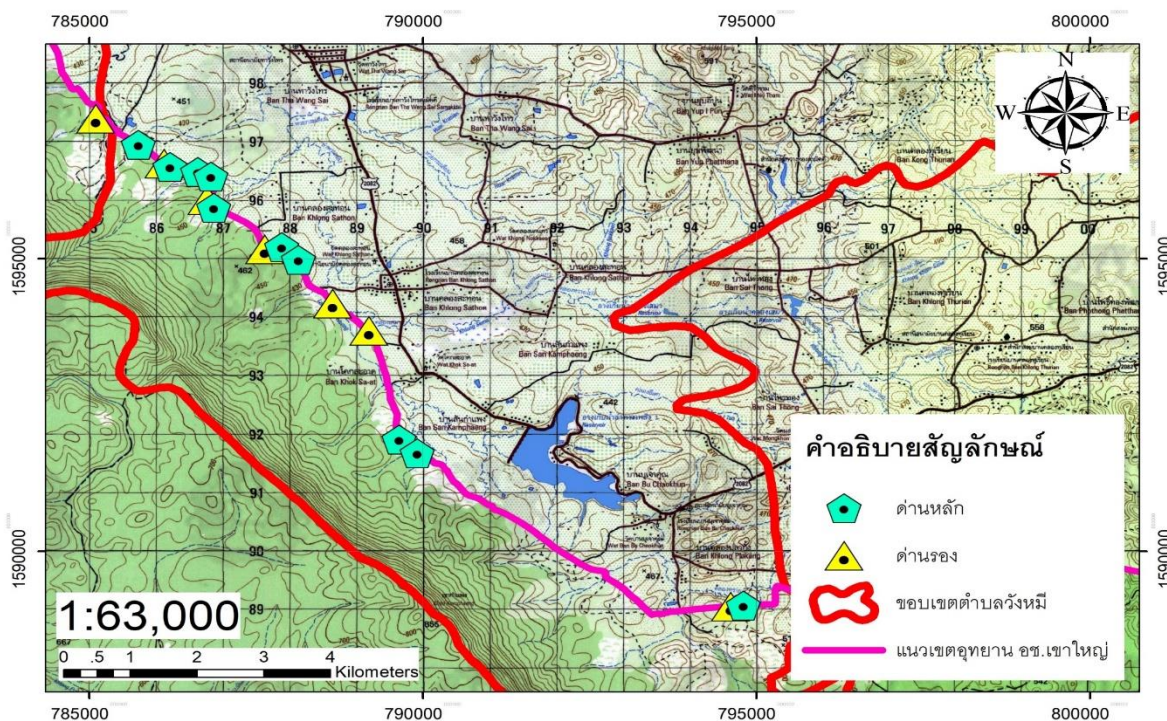
แผนที่แสดงพื้นที่ ตำบลวังหมี่ อำเภอวังน้ำเขียว จังหวัดนครราชสีมา

ภาพที่ 12 แสดงแผนที่ขอบเขตตำบลวังหมี่ อำเภอวังน้ำเขียว จังหวัดนครราชสีมา

แผนที่แสดงด่านเข้าออกช้างป่าบริเวณพื้นที่ ตำบลวังหมี่ อำเภอวังน้ำเขียว จังหวัดนครราชสีมา

ภาพที่ 13 แสดงแผนที่ด้านเข้า-ออก ทิวป่าบริเวณพื้นที่ป่าอนุรักษ์ และการจำแนกด้านหลัก-ด้านรอง ตำบลวังหมี อำเภอน้ำเขียว จังหวัดนครราชสีมา

ภาพที่ 14 แสดงตัวอย่างด้านเข้า-ออกข้างป่าบริเวณพื้นที่ป่าอนุรักษ์ ตำบลวังหมี อำเภอน้ำเขียว จังหวัดนครราชสีมา

การสำรวจแหล่งน้ำในชุมชน ตลอดจนแหล่งน้ำชายขอบพื้นที่ป่าอนุรักษ์ ที่ช้างป่าออกมาใช้ประโยชน์

มีการปรับเปลี่ยนวิธีการเก็บข้อมูลจากการสำรวจแหล่งน้ำในเขตอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ ไม่สามารถดำเนินการได้เนื่องจากมีข้อกฎหมายที่ไม่เอื้อประโยชน์ให้สมาชิกทีมวิจัยท้องถิ่นสามารถเข้าไปทำกิจกรรมการสำรวจและเก็บบันทึกข้อมูล แหล่งน้ำ แหล่งอาหารได้ ตามที่ได้ทำการสำรวจทางเข้า-ออกของช้าง เพิ่มความแม่นยำในการประเมินทิศทางที่ช้างจะไป การสำรวจ เก็บข้อมูลแหล่งน้ำจึงมีความสำคัญ นอกจากนั้น สมาชิกทีมวิจัยยังสามารถเข้าใจด้วยว่านอกจากพืชผลทางการเกษตรแล้ว แหล่งน้ำที่อยู่ตามแนวขอบป่าก็เป็นปัจจัยอย่างหนึ่งที่ดึงดูดให้ช้างออกนอกพื้นที่ป่าอนุรักษ์ และเข้ามายังชุมชน

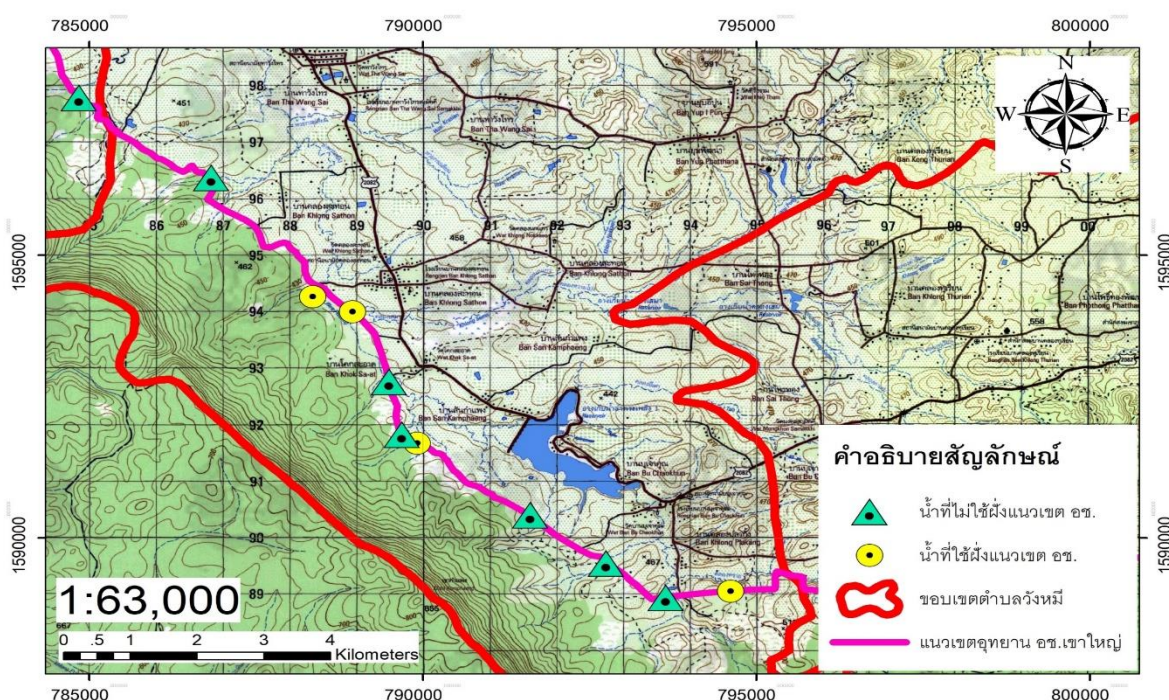
วัตถุประสงค์

1. เพื่อสำรวจแหล่งน้ำที่ช้างออกมาใช้ประโยชน์บริเวณแนวเขตอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่
 2. เพื่อสามารถประเมินจุด หรือบริเวณที่จากจะไปหลังจากมาใช้แหล่งน้ำ
 3. เพื่อประเมินแหล่งน้ำว่าเพียงพอต่อการใช้ประโยชน์ของสัตว์ป่าหรือไม่
- สืบเนื่องจากการประชุมหมู่บ้านวังศิลา (วันที่ 8 ม.ค.2563) มีหัวข้อเริ่มเกิดภัยแล้ง และไม่มีน้ำใช้ ผู้ใหญ่ประกาย วิยะรัตน์ จึงคิดว่าแล้วช้างจะมีปัญหาขาดน้ำเหมือนคนหรือเปล่า และถามว่าแหล่งที่ช้างใช้ในป่า ซึ่งเราไม่สามารถสำรวจได้ทั้งหมด สามารถสำรวจได้เฉพาะตามแนวเขตอุทยาน และมีคำถามว่าแหล่งน้ำตามแนวเขตอุทยานเป็นปัจจัยที่ทำให้ช้างออกมานอกป่าหรือไม่ ถ้าเราสำรวจแหล่งน้ำที่ช้างออกมาใช้ประโยชน์จะสามารถเอาข้อมูลมาใช้ประโยชน์อะไรกับเราได้บ้าง

ถอดบทเรียนและข้อเสนอแนะ

- จากการตั้งคำถามของทีมวิจัยว่าแหล่งน้ำ แหล่งอาหารในป่าไม่เพียงพอต่อความต้องการของช้างป่า หรือสัตว์ป่า ทำให้สัตว์ป่าออกมา จึงสนใจลองสำรวจแหล่งน้ำที่ช้างป่าออกมาใช้ประโยชน์ และยังทำให้ชาวบ้านที่เป็นสมาชิกทีมวิจัย และชาวบ้านที่มาร่วมสำรวจมีความเข้าใจว่านอกจากพืชผลทางการเกษตรแล้ว แหล่งน้ำที่อยู่ตามแนวขอบป่าก็เป็นปัจจัยอย่างหนึ่งที่ดึงดูดให้ช้างออกนอกพื้นที่ป่าอนุรักษ์ เมื่อช้างออกมาใช้แหล่งน้ำในชุมชน และเห็นพืชปลูกของชาวบ้าน พอได้กินพืชผลทางการเกษตรของชาวบ้าน ทำให้ช้างติดใจในรสชาติ จากที่มาใช้แหล่งน้ำ ก็ขยายพื้นที่ไปกินพืชผลทางการเกษตรของชาวบ้านด้วย
- จากข้อสังเกตของสมาชิกทีมวิจัย ช้างป่าจะออกมาใช้แหล่งน้ำทุกครั้งก่อนจะออกไปหากินพืชผลทางการเกษตรของชาวบ้าน การประเมินทิศทางของช้างเมื่อใช้ร่องรอยจากทางเข้าออก และอยู่ใกล้แหล่งน้ำที่ช้างมาใช้ประโยชน์ ทำให้มีความแม่นยำในการประเมินทิศทางการออกไปหากินของช้างได้

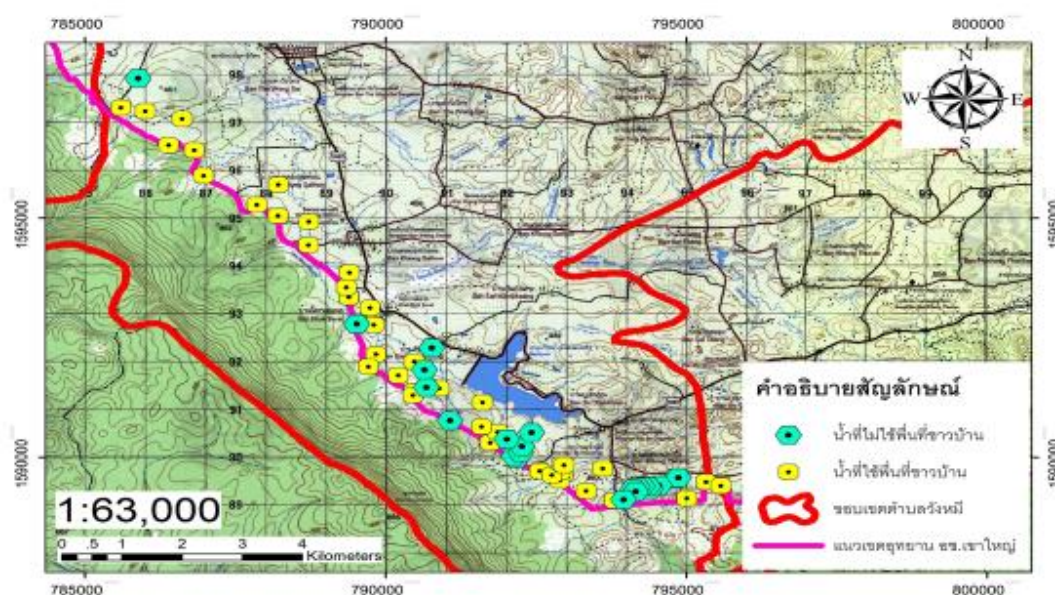
- จากการสำรวจแหล่งน้ำ และทางเข้าออกของช้าง ทำให้สามารถประเมินทิศทางการที่ช้างจะไปได้ค่อนข้างแม่นยำ และสามารถแจ้งเตือนไปยังคนในหมู่บ้านให้เฝ้าระวังพืชผลทางการเกษตรของตนเองได้
- การสำรวจ ทำการสำรวจร่วมกับเจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ โดยสำรวจแหล่งน้ำที่อยู่ใกล้กับแนวเขตอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ ทั้งในฝั่งเขตอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ และแหล่งน้ำที่อยู่ติดกับแนวเขตอุทยานฯ เริ่มสำรวจตั้งแต่พื้นที่บ้านวังศิลา ไปถึงบ้านคลองทราย นอกจากจะได้ข้อมูลพิกัดแหล่งน้ำแล้ว ยังทำให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างเจ้าหน้าที่อุทยานฯ และชาวบ้านในชุมชน มีการพูดคุยแลกเปลี่ยนกันมากขึ้น
- ในการสำรวจแหล่งน้ำจะมีทั้งแหล่งน้ำที่ช้างป่ามาใช้ประโยชน์ และแหล่งน้ำที่ช้างไม่ใช้ประโยชน์เนื่องจากน้ำแห้ง หรือเป็นแหล่งน้ำขนาดเล็กไม่เพียงพอต่อการใช้งานของช้างป่า แต่ก็ยังเห็นร่องรอยของสัตว์ชนิดอื่นๆ ซึ่งเป็นการตอกย้ำสมมติฐานของทีมวิจัยในเบื้องต้นได้ว่า แหล่งน้ำ แหล่งอาหารในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ไม่เพียงพอ จึงทำให้สัตว์ป่า ออกมายังชุมชน การนำเสนอเรื่องการปรับปรุงแหล่ง น้ำแหล่งอาหารในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ จึงมีความสำคัญเป็นอย่างมาก สมาชิกทีมวิจัยจะต้องนำข้อมูลมาพูดคุยกันว่าจะต้องทำอะไรเพื่อให้หน่วยงานของรัฐฯ เอาข้อมูลที่ได้จากงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นไปเป็นนโยบายปรับปรุงแหล่งน้ำแหล่งอาหารเพื่อลดการออกนอกพื้นที่ป่าอนุรักษ์ของช้างป่า และสัตว์ป่าอื่นๆ
- ถ้ามีการสำรวจแปลงพืชอาหารช้าง ยังจะมีความแม่นยำสูง ฉะนั้นในครั้งต่อไปมีการพูดคุยกันว่า ทีมวิจัยควรมีการเก็บข้อมูลชนิดพืชหลัก พืชรอง รวมทั้งแปลงปลูกพืชต่างๆที่เป็นอาหารช้างได้

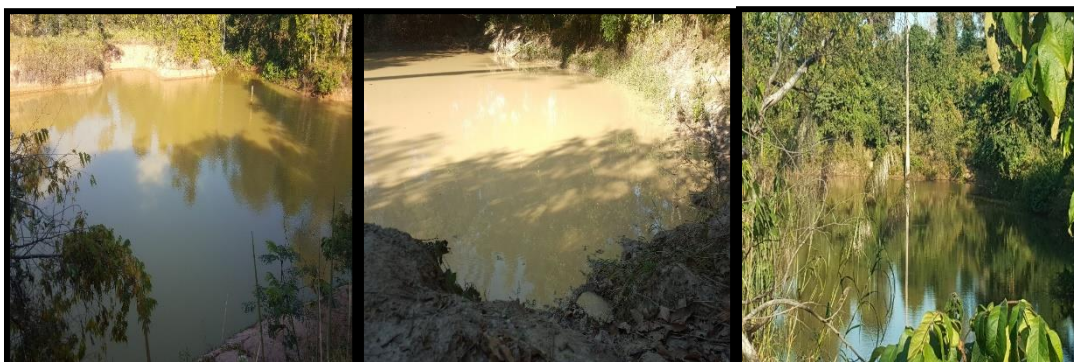
ภาพที่ 15 แสดงแผนที่แหล่งน้ำที่ข้างใช้ประโยชน์ และไม่สามารถใช้ประโยชน์ (เนื่องจากมีขนาดเล็กและแห้งขอด) ภายในเขตอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ ที่อยู่ใกล้กับถนนแนวเขตอุทยานฯ จากภาพจะเห็นว่าแหล่งน้ำในเขตอุทยานฯ มีจำนวนค่อนข้างน้อยมาก และแหล่งน้ำที่ข้างสามารถใช้ประโยชน์มีน้อยมาก จึงควรเสนอให้มีการปรับปรุง หรือ ทำแหล่งน้ำในเขตอุทยานฯ เพิ่ม

ภาพที่ 16 แสดงแผนที่แหล่งน้ำภายในเขตอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ ที่อยู่ใกล้กับถนนแนวเขตอุทยานฯ

ภาพที่ 17 แสดงแผนที่แหล่งน้ำที่ข้างใช้ประโยชน์ และไม่สามารถใช้ประโยชน์ในพื้นที่ชุมชน ภายนอกเขตอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ จากแผนที่แสดงให้เห็นว่าแหล่งน้ำในชุมชนที่ข้างออกมาใช้ประโยชน์มีจำนวนมาก จึงเป็นปัจจัยอย่างหนึ่งที่ทำให้ข้าง และสัตว์ป่าอื่นๆ ออกมานอกพื้นที่ป่าอนุรักษ์

ภาพที่ 18 แสดงแหล่งน้ำภายนอกเขตอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ ที่อยู่ในพื้นที่ชุมชน ตำบลวังหมี่ อำเภอวังน้ำเขียว จังหวัดนครราชสีมา

การจำแนกรูปพรรณช้างป่า จากภาพที่ทีมวิจัยถ่ายได้

จากการเฝ้าระวัง และการเก็บข้อมูลช้างป่าทำให้ทราบว่าจำนวนช้างที่ออกมากินพืชผลทางการเกษตร ยังมีจำนวนที่ไม่มากนัก กระบวนการเฝ้าระวังและผลักดันช้างป่าของทีมวิจัยอีกอย่างหนึ่งคือต้องทำให้คนในชุมชน รู้จักช้าง และรู้ว่าช้างแต่ละตัวต้องใช้วิธีในการผลักดันอย่างไร โดยมีการออกแบบวิธีการบันทึกข้อมูลช้างดังนี้

สิ่งสำคัญสำหรับการนำตารางนี้มาใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพคือ ทีมเฝ้าระวังและผลักดันช้างต้องรู้จักช้างร่วมกัน จึงได้ตกลงร่วมกันว่า น้ำจ้อง นายดาวลอย สร้อยกระโทก และพีตอน นายกังวาล ศรีสวาท จะเป็นผู้คัดเลือกภาพถ่ายช้างที่ตนเองและทีมวิจัยถ่ายได้ โดยเลือกภาพที่ชัดเจนมาเพื่อใช้สำหรับ จำแนกรูปพรรณช้าง

การจำแนกรูปพรรณช้างป่า ในพื้นที่อำเภอวังน้ำเขียว จังหวัดนครราชสีมา

ตัวที่ 1 เจ้าขอด ตั้งชื่อมาจากลักษณะหางที่ด้วนและขอดเป็นปม เจ้าขอดได้ออกมากินพืชผลทางการเกษตรของชาวบ้าน ได้รับอุบัติเหตุเหยียบกระเบื้องเจ็บขาหลังขวา และเสียชีวิตเมื่อวันที่ 10 เมษายน พ.ศ.2560

ตัวที่ 2 เจ้าบอด พบเจ้าบอดครั้งแรกเมื่อปี พ.ศ.2562 มีชาวบ้านแจ้งว่าพบช้างตกมันบริเวณหลังหมู่บ้านคลองสะท้อน เมื่อไปตรวจสอบดูตามที่ชาวบ้านแจ้ง พบช้างสังเกตเห็นว่าตาบอดทั้งสองข้างจึงตั้งชื่อว่าเจ้าบอด จึงตั้งชื่อตามอาการตาบอดว่าเจ้าบอด ปัจจุบันยังไม่มีใครพบเจ้าบอดอีกเลย

ตัวที่ 3 เจ้าถั่ง หรือรถถั่ง เป็นช้างที่มีขนาดใหญ่ที่สุดเท่าที่พบมาในพื้นที่อำเภอวังน้ำเขียว ลักษณะชอบเดินชนสิ่งกีดขวางไม่ค่อยหลีก ชาวบ้านจึงตั้งชื่อว่ารถถั่ง

ตัวที่ 4 เจ้าเปี้ยง หรืองาเปี้ยง เป็นช้างที่มีลักษณะนิสัยดุร้าย มีงาทั้งสองข้างไม่เท่ากัน โดยงาขวาจะชี้ลงพื้นเล็กน้อย และงาซ้ายจะชี้ขึ้นเล็กน้อย แต่สามารถมองเห็นได้ชัดเจน จึงตั้งชื่อตามลักษณะงา เป็นเจ้างาเปี้ยง เป็นช้างที่เคยมีประวัติทำร้ายชาวบ้านสำนักกำแพงเสียชีวิตเมื่อวันที่ 29 มีนาคม พ.ศ.2561

ตัวที่ 5 บิ่น หรือ งาบิ่น เป็นช้างที่มีปลายงาทั้งสองข้างแตก ชาวบ้านจึงเรียกว่าเจ้าบิ่น

ตัวที่ 6 เจ้าด้วน เป็นช้างที่ไม่มีขนที่หาง มองไกลๆคล้ายหางด้วน จึงตั้งชื่อว่า เจ้าด้วน

ตัวที่ 7 เจ้าอ้อน ช้างตัวนี้เป็นช้างที่ชอบส่งเสียงร้อง แอ๊กแอ๊ก ชาวบ้านเข้าใจว่าช้างกำลังส่งเสียงอ้อนวอน จึงตั้งชื่อว่าเจ้าอ้อน เดิมทีมีนิสัยขี้เล่น ใจดี เมื่ออยู่รวมฝูงกับตัวอื่นๆ แต่เนื่องจากมีกลุ่มชาวบ้านที่ใจร้ายในการกลับเข้าป่า และใช้ประทัดจุดยิงไล่เพื่อไล่ออกจากพื้นที่เกษตร ทำให้เจ้าอ้อนมีพฤติกรรมเปลี่ยนไป ยิ่งพบเห็นออกมาตัวเดียวจะมีนิสัยก้าวร้าวมาก วิ่งเข้าใส่รถ โดยเฉพาะรถไถ ทีมวิจัยตั้งข้อสังเกตว่าเจ้าอ้อนน่าจะจดจำว่ารถไถเคยทำร้ายเมื่อพบกับรถ โดยเฉพาะรถไถจึงวิ่งเข้าใส่ทันทีผลักดัน

ตัวที่ 8 เจ้าอ้อนเล็ก หรือ งาสั้น เดิมทีเดียวเข้าใจว่าเป็นช้างตัวเดียวกันเพราะมีลักษณะนิสัยก้าวร้าววิ่งใส่รถ และมีรูปร่างคล้ายกันมากพบครั้งแรกเมื่อต้นปี พ.ศ.2563 ที่ป่าอ้อยบ้านคลองทราย แต่เมื่อทีมวิจัยมีโอกาสเห็นชัดเจนพบเห็นมีความแตกต่างบริเวณหัวของช้างจะมีรอบบัพ และงาสั้นกว่าเจ้าอ้อนเล็กน้อย จึงตั้งชื่อว่าอ้อนเล็กเนื่องจากเกิดความคุ้นเคย และเรียกเจ้าอ้อนมานานจึงไม่อยากเปลี่ยนชื่อ

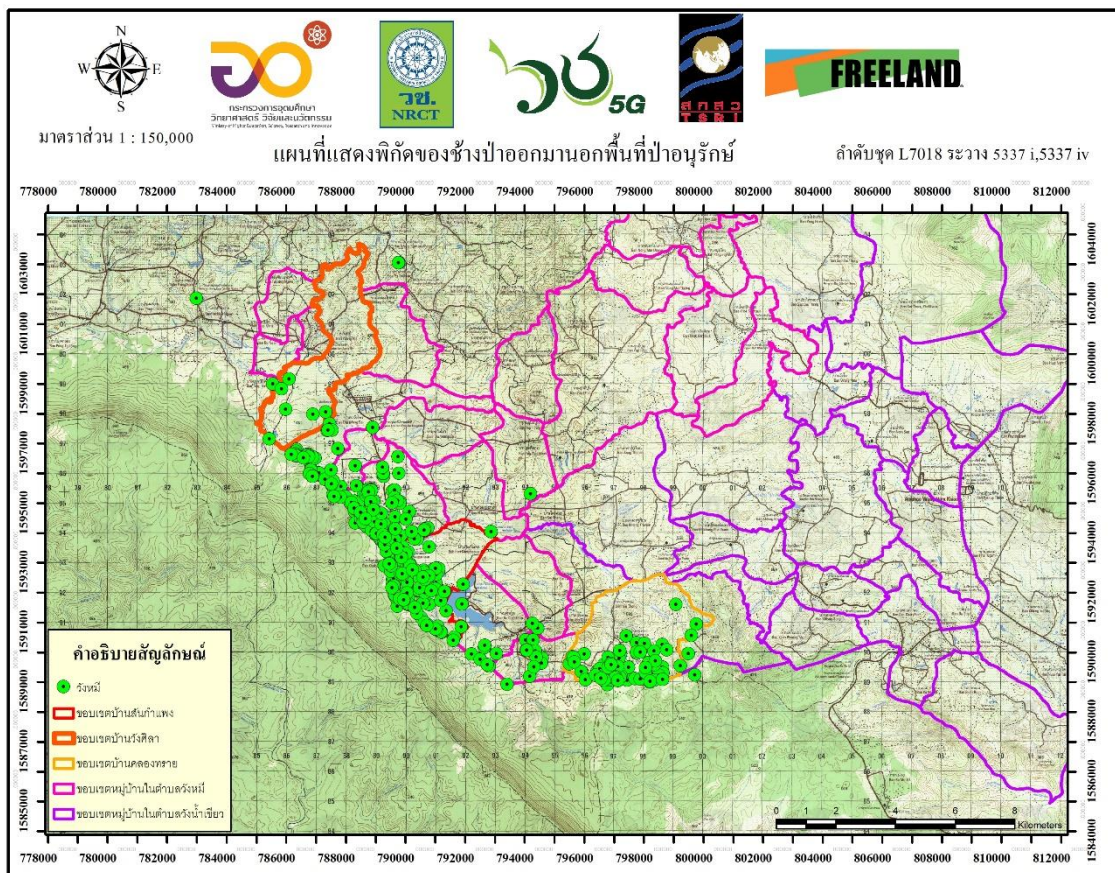
ตัวที่ 9 เจ้าตื้อ เป็นช้างน้องเล็กสุดในกลุ่ม จะออกมากับช้างตัวอื่นๆไม่ออกมาตัวเดียวๆ และเวลาถ่ายภาพจะหลบเข้าไม่อยู่ด้านหลังช้างตัวอื่นจึงไม่สามารถถ่ายภาพที่ชัดเจนได้ ชื่อเจ้าตื้อได้มาจากลักษณะนิสัยที่ซุกซน ตื้อมาก ชอบดึงต้นไม้ สิ่งของมาเล่น เจ้าตื้อเคยลงเล่นน้ำในบ่อน้ำของชาวบ้านและไม่สามารถขึ้นเองได้จนต้องเอารถแบคโฮไปขุดทำทางขึ้นให้

การเก็บข้อมูลพิภักช้างป่าที่มิจัยบ้านสันกำแพง

ที่มิจัยบ้านสันกำแพงได้มีการเก็บพิภักช้างป่า ที่เข้ามาในพื้นที่ตำบลวังหมี และบ้านคลองทราย ตำบลวังน้ำเขียว อำเภอวังน้ำเขียว จังหวัดนครราชสีมา ปกติแล้วที่มิจัยบ้านสันกำแพงจะทำหน้าที่ในการลาดตระเวน ฝ้าระวัง และแจ้งเตือน เมื่อพบเจอช้างป่า หรือสัตว์ป่าอื่นๆเข้ามาในชุมชน ซึ่งมีการปรับเปลี่ยนวิธีการมาจนได้วิธีการที่เหมาะสม โดยที่มิจัยจะทำการสำรวจตามเส้นทางถนนแนวเขตอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ ในช่วงเวลาตอนเย็นคือเวลาระหว่าง 16.00 น. – 18.00 น. ตั้งแต่บ้านวังศิลาไปจนถึงบ้านคลองทราย เมื่อพบร่องรอยช้างที่ออกมาจากป่าก็จะดูแหล่งน้ำ แหล่งอาหาร และทำนายว่าช้างป่าจะไปทิศทางใด ก็จะทำการแจ้งเตือนไปยังแอปพลิเคชันไลน์กลุ่มของหมู่บ้าน ว่าช้างน่าจะไปยังหมู่บ้านหรือแปลงปลูกพืชอื่นๆให้ทำการเฝ้าระวัง และถ้าช้างเข้ามาในแปลงปลูกเจ้าของแปลงปลูกไม่สามารถผลักดันได้ด้วยตัวเองก็จะแจ้งมาขอความช่วยเหลือยังทีมหลัก หรือเจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่เพื่อให้ไปช่วยในการผลักดันช้างกลับเข้าป่า แต่ถ้าแปลงปลูกไหนที่ไม่เดือดร้อนก็จะปล่อยให้ช้างกินจนอิ่ม เพราะถ้าช้างกินไม่อิ่มผลักดันเข้าป่าไปแล้ว ช้างก็จะกลับออกมาในตอนดึกๆ และในเวลาช่วงเช้าตั้งแต่เวลา 05.00 น. – 7.00 น. จะเป็นเวลาที่ช้างกลับเข้าป่า น้ำจ้อง นายดาวลอย สร้อยกระโทก ให้ข้อสังเกตว่าช้างจะไม่มีพฤติกรรมก้าวร้าว เพราะสามารถเข้าไปถ่ายรูปใกล้ๆได้โดยที่ช้างไม่วิ่งเข้าทำร้าย แต่ทั้งนี้ทั้งนั้นก็ต้องรักษาระยะห่างจากช้างป่าอย่างน้อย 50 – 100 เมตร และต้องหาต้นไม้ใหญ่เพื่อเป็นที่หลบช้างในกรณีช้างวิ่งเข้าทำร้าย หรืออยู่บนรถยนต์ เพื่อความปลอดภัย ในช่วงเวลาเย็นขณะที่ช้างออกมาจากป่าซึ่งยังไม่ได้กินอะไรช้างจะมีพฤติกรรมค่อนข้างหงุดหงิด บางตัวก้าวร้าววิ่งเข้าทำร้าย แต่ทีมเฝ้าระวังจะมีการสื่อสารเรียกชื่อช้าง พูดคุยกับช้าง

ทำให้ช้างเกิดความคุ้นเคย บางครั้งขณะวิ่งเข้าเพื่อจะทำร้าย แต่เมื่อส่งเสียงเรียกชื่อทำให้ช้างหยุดชะงักได้ ฉะนั้น การสื่อสารโดยการส่งเสียงพูดคุยกับช้างก็มีความสำคัญ

ภาพแสดงแผนที่พิกัดช้างป่าที่ออกมานอกพื้นที่ป่าอนุรักษ์ (อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่)

2.6.2 ทีมวิจัยบ้านวังศิลา

เป็นทีมวิจัยที่อยู่ในพื้นที่ที่เคยมีช้างทำร้ายคนเสียชีวิตเป็นแห่งแรกของอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ จึงทำให้คนในพื้นที่มีความหวาดกลัวช้างป่าเป็นอย่างมาก แต่การเสียชีวิตของคนในครานั้นเมื่อถอดบทเรียนแล้ว ทำให้รู้ว่าเป็นอุบัติเหตุที่เกิดจากการผลักดันช้างป่าที่ผิดวิธี โดยมีการจุดประทัดไล่ช้าง และผู้เสียชีวิตไปตกอยู่ในทิศทางที่ช้างวิ่งไปทำให้ช้างชน และเหยียบจนเสียชีวิต ผู้ใหญ่ประกาย วิยะรัตน์ ผู้ใหญ่บ้านวังศิลา ได้รวบรวมทีมเผ่าละวัง และเชิญชวนให้มาร่วมเป็นนักวิจัยท้องถิ่น โดยได้ถอดบทเรียนจากปัญหาต่างๆร่วมกัน จนได้ข้อสรุปว่า ทีมเผ่าละวังที่มีจำนวนคนจำกัด แต่ถ้ามีการจัดการที่ดีก็จะทำให้ประสิทธิภาพในการเผ่าละวังดีขึ้นตามไปด้วย และถ้า

สามารถใช้กระบวนการเฝ้าระวังที่มีความปลอดภัยสามารถทำให้คนในชุมชนเห็นว่าเป็นการเฝ้าระวังที่แตกต่างจากเดิม จุดด้อยของทีมวิจัยบ้านคลองทรายที่ต้องการเพิ่มเติมคือ

- 1) เรื่องของการสื่อสารระหว่างทีมในการเฝ้าระวัง และการแจ้งเตือนไปยังคนในชุมชน จากการทำประวัติศาสตร์ชุมชนทำให้ทราบวิวัฒนาการการเฝ้าระวัง พอมีคนชีวิต ก็เริ่มมีการทำนั้งร้านบนต้นไม้เพื่อที่จะได้มองเห็นข้างป่าได้ชัดเจนและปลอดภัย มีการยิงประทัดส่งสัญญาณว่าขึ้นประจำที่บนห้องเฝ้าระวังแล้ว แต่บางทีก็ทำให้เกิดการสับสนว่าเป็นการจุดไล่ช้าง หรือแจ้งว่าขึ้นห้างเฝ้าระวัง จึงปรับเปลี่ยนมาเป็นการใช้โทรศัพท์เพื่อโทรแจ้งไปยังคนในทีมเฝ้าระวัง แต่กว่าจะโทรครบทุกคนก็ใช้ระยะเวลานานซึ่งในบางครั้งไม่สามารถโทรแจ้งทุกคนในทีมได้ทันเมื่อมีช้างเข้ามาในพื้นที่จึงต้องหาวิธีสื่อสารที่เหมาะสมกว่านี้
- 2) การเก็บข้อมูลของช้างป่า และสัตว์ป่าอื่นๆที่เข้ามาในพื้นที่ชุมชน ซึ่งชุมชนไม่มีข้อมูลพื้นฐานใดเกี่ยวกับช้างป่าเลย รู้แต่เพียงว่ามีช้างป่าเข้ามาในชุมชน จึงเห็นด้วยว่าจะทำการเก็บข้อมูลพิกัดช้างป่า และสัตว์ป่าอื่นๆเข้ามาในชุมชน แต่จะอย่างไรจึงจะสามารถเก็บข้อมูลได้โดยไม่ต้องใช้อุปกรณ์ที่มีราคาแพง จึงเสนอว่าให้ทำแผนที่ภาพถ่ายของชุมชน และทีมวิจัยใช้สติกเกอร์เพื่อทำจุดพิกัดที่พบเจอช้างป่า และสัตว์ป่าอื่นๆ ทั้งนี้ยังสามารถนำมาอธิบายให้คนในชุมชนรับฟังและร่วมชี้พิกัดสัตว์ป่าในแผนที่ได้ เพราะเมื่อทุกคนเห็นแผนที่ก็จะรู้ว่าพื้นที่ทำการเกษตรของตนอยู่บริเวณใด มีสัตว์อะไรเข้ามาบ้าง
- 3) การทดลองทำทางช้างเดินเพื่อลดความสูญเสีย เกิดจากการตั้งข้อสังเกตของทีมวิจัยว่า ช้างจะเดินตามทางที่ชาวบ้านทำเข้าไปยังพื้นที่ทำการเกษตร และแปลงไหนมีการทำรั้ว หรือมีสิ่งกีดขวางกั้นช้างจะทำลายกอให้เกิดความสูญเสีย ต้องซ่อมแซมอยู่เรื่อยๆ หรือถ้าช้างเปลี่ยนทิศทางเดินใหม่ๆก็จะเหยียบย่ำ พืชผลทางการเกษตร จึงอยากทดลองทำทางให้ช้างเดินไปในทิศทางที่ทีมเฝ้าระวังต้องการ

สรุปผลเวทีออกแบบการเก็บข้อมูลร่วมกันของทีมวิจัยบ้านวังศิลา

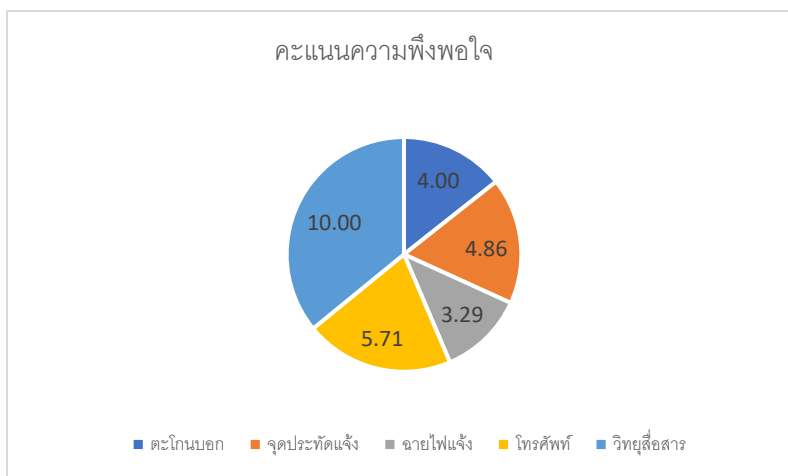
การสื่อสารระหว่างทีมในการเฝ้าระวัง และการแจ้งเตือนไปยังคนในชุมชน

ทีมวิจัยท้องถิ่นบ้านวังศิลา และทีมเฝ้าระวังช้างป่าบ้านวังศิลา เป็นทีมเดียวกัน ปัญหาที่ทีมวังศิลาต้องการแก้ไขคือในเรื่องของการสื่อสาร จึงได้ทำการถอดวิธีการสื่อสารตั้งแต่อดีตจนปัจจุบันที่ได้มีการแก้ไขโดยเพิ่มอุปกรณ์ที่เข้าไปช่วยในด้านการสื่อสารดังนี้

จำแนกวิธีการสื่อสาร และการแจ้งเตือนตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน

วิธีการสื่อสารในการ เฝ้าระวัง และการ แจ้งเตือน	วิธีการ	ข้อดี	ข้อเสีย	คะแนน ความพึง พอใจ
ตะโกนบอก	ประจำตามจุดเฝ้าระวัง เมื่อพบเห็นช้างใช้เสียง ตะโกนบอก	ประหยัด ปลอดภัย บางครั้งช้างตกใจวิ่งหนี	เจ็บคอ บางทีไม่ได้ ยิน หรือได้ยินไม่ ทั่วถึง	4.00
จุดประทัดแจ้ง	การจุดประทัดแจ้งมี 2 กรณีคือ 1.จุดแจ้งว่าขึ้นห้างเฝ้า ระวังแล้ว 2.เมื่อพบเห็นช้างเข้ามา ในพื้นที่	เสียงดังชัดเจนดี รวดเร็ว บางครั้งช้าง ตกใจวิ่งหนี	สิ้นเปลือง สับสน อันตราย ทำให้ช้าง คุ้นชินและเฉยๆ เวลาจุดไล่	4.86
ฉายไฟแจ้ง	ใช้ไฟฉายไปยังคนเฝ้า ช้างเคียงหรือฉายขึ้นบน ฟ้าเพื่อให้คนอื่นๆเห็น เมื่อพบเห็นช้างเข้ามาใน พื้นที่	ง่าย สะดวก รวดเร็ว	งม มองไม่เห็น	3.29
โทรศัพท์	โทรศัพท์แจ้งไปยังคน อื่นๆในทีม	สะดวก	สิ้นเปลือง เสียเวลา กว่าจะโทรครบทุก คน	5.71
วิทยุสื่อสาร	วิทยุบอกคนในทีม เมื่อ พบเห็นช้างเข้ามาใน พื้นที่ และสามารถ รายงานสถานการณ์ได้	ง่าย สะดวก รวดเร็ว รับรู้ได้พร้อมกัน	ชาวบ้านที่ไม่มี วอ ก็จะไม่รู้เรื่องด้วย	10.00

หมายเหตุ คะแนนความพึงพอใจได้จากหัวหน้าทีมสอบถามกับคนในทีมวิจัยฯ และคำนวณค่าเฉลี่ย จากคะแนนเต็ม 10

การบันทึกข้อมูลพิกัดข้างป่า และสัตว์ป่าอื่นๆ ที่เข้ามาในพื้นที่

โดยคนในทีมวิจัยได้แบ่งพื้นที่เฝ้าระวังของตนเอง และทำการเก็บข้อมูล เวลาที่พบช้าง

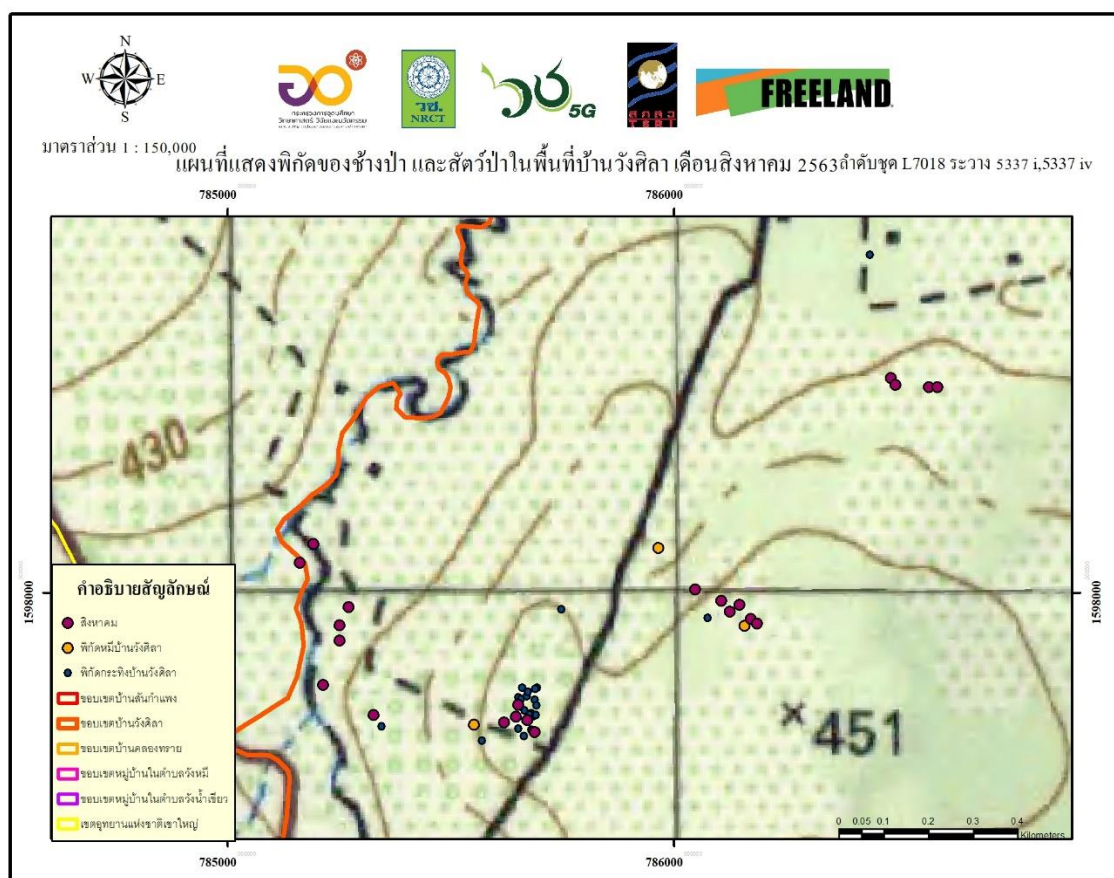
ตารางบันทึกข้อมูลบ้านวังศิลา

เป็นการบันทึกข้อมูลพิกัดข้างป่า และสัตว์ป่าอื่นๆ ที่เข้ามาในพื้นที่ปลูกพืช รวมทั้งช่วงเวลาที่ช้างป่าเข้ามา

ตารางเก็บข้อมูลสัตว์ป่าเข้ามาในชุมชนบ้านวังศิลาประจำเดือนสิงหาคม 2563

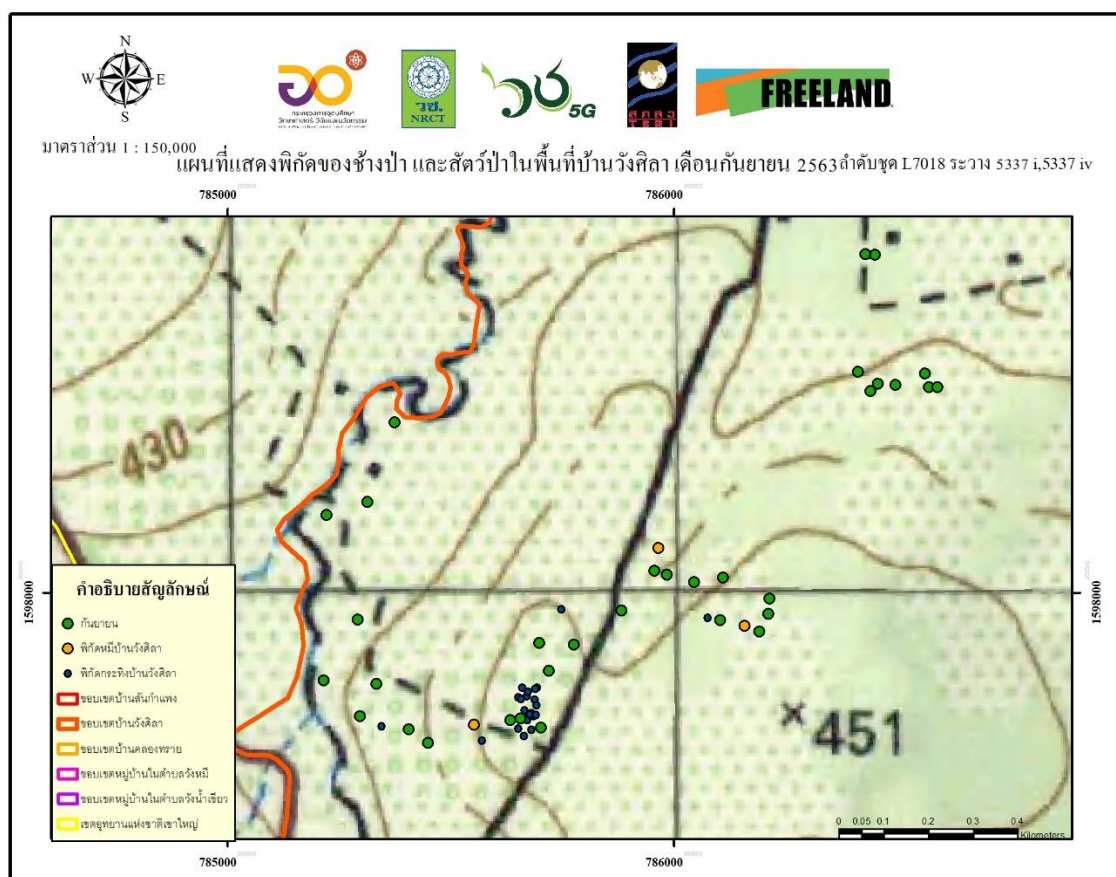
วันที่	เวลาที่พบ	ชนิดสัตว์	พิกัด		พืชที่เสียหาย	ผู้เก็บข้อมูล
			X	Y		
1	21.30	กระทิง	785693	1597788	มันสำปะหลัง	พรมทก
3	21.00	ข้างป่า	786485	1598481	มันสำปะหลัง	สาลิ
4	4.00	ข้างป่า	786106	1597983	ข้าวโพด	พงศ์พัฒน์
4	21.00	ข้างป่า	785192	1598110	ข้าวโพด	ณรงค์ชัย
4	23.20	กระทิง	785689	1597785	มันสำปะหลัง	พรมทก
5	23.20	กระทิง	785663	1597680	มันสำปะหลัง	พรมทก
7	20.20	ข้างป่า	785650	1597750	มันสำปะหลัง	พรมทก
7	20.00	ข้างป่า	785250	1597928	ข้าวโพด	ณรงค์ชัย
9	20.30	ข้างป่า	786047	1598008	ข้าวโพด	พงศ์พัฒน์
9	21.00	ข้างป่า	785162	1598067	ข้าวโพด	ณรงค์ชัย
9	22.40	ข้างป่า	785619	1597710	มันสำปะหลัง	พรมทก
12	19.30	ข้างป่า	785251	1597893	ข้าวโพด	ณรงค์ชัย
12	20.00	ข้างป่า	786570	1598460	มันสำปะหลัง	สาลิ
12	21.40	ข้างป่า	786171	1597942	ข้าวโพด	พงศ์พัฒน์

16	18.30	ข้างป่า	785326	1597727	ข้าวโพด	ณรงค์ชัย
18	20.30	ข้างป่า	786496	1598465	มันสำปะหลัง	สาลิ
18	23.30	กระทิง	785650	1597697	มันสำปะหลัง	พรมหม
18	1.30	ข้างป่า	786124	1597958	ข้าวโพด	พงศ์พัฒน์
21	0.30	ข้างป่า	786185	1597931	ข้าวโพด	พงศ์พัฒน์
22	19.40	ข้างป่า	785645	1597723	มันสำปะหลัง	พรมหม
22	18.00	ข้างป่า	785213	1597794	ข้าวโพด	ณรงค์ชัย
27	20.30	ข้างป่า	785271	1597968	ข้าวโพด	ณรงค์ชัย
27	21.40	ข้างป่า	785687	1597689	มันสำปะหลัง	พรมหม
27	22.00	ข้างป่า	786146	1597973	ข้าวโพด	พงศ์พัฒน์
28	21.00	ข้างป่า	786589	1598460	มันสำปะหลัง	สาลิ
30	22.30	ข้างป่า	785671	1597716	มันสำปะหลัง	พรมหม

ตารางเก็บข้อมูลสัตว์ป่าเข้ามาในชุมชนบ้านวังศิลาประจำเดือนกันยายน 2563

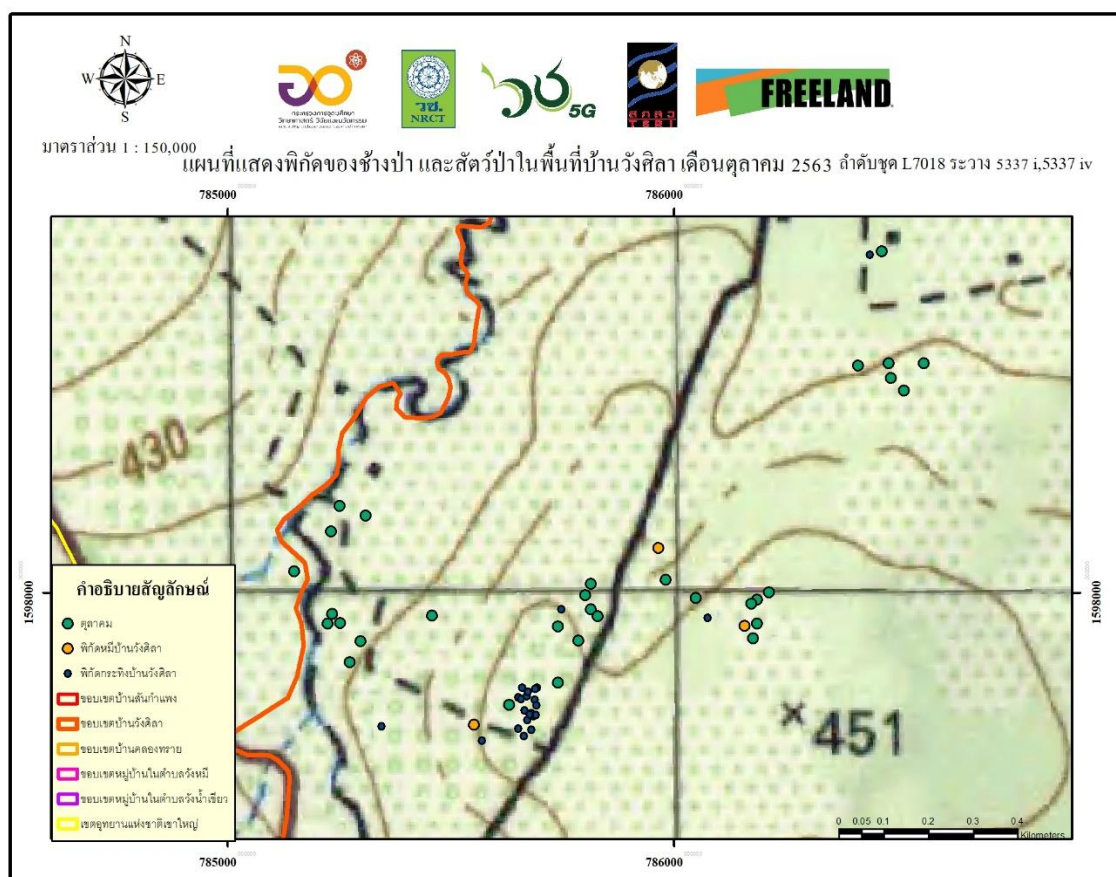
วันที่	เวลาที่พบ	ชนิดสัตว์	พิกัด		พืชที่เสียหาย	ผู้เก็บข้อมูล
			X	Y		
1	19.00	ข้างป่า	785449	1597665	ข้าวโพด	ณรงค์ชัย
2	22.30	ข้างป่า	786044	1598024	ข้าวโพด	พงศ์พัฒน์
3	20.00	ข้างป่า	785221	1598174	ข้าวโพด	ณรงค์ชัย
3	21.00	ข้างป่า	786440	1598451	มันสำปะหลัง	สาลิ
3	22.20	ข้างป่า	785719	1597826	มันสำปะหลัง	พรมทก
5	21.00	ข้างป่า	786190	1597914	ข้าวโพด	พงศ์พัฒน์
6	21.00	ข้างป่า	785313	1598204	ข้าวโพด	ณรงค์ชัย
6	23.10	กระทิง	785670	1597769	มันสำปะหลัง	พรมทก
8	21.00	ข้างป่า	785701	1597699	มันสำปะหลัง	พรมทก
9	22.00	ข้างป่า	786561	1598491	มันสำปะหลัง	สาลิ
9	23.00	ข้างป่า	786103	1597939	ข้าวโพด	พงศ์พัฒน์
10	20.30	ข้างป่า	785291	1597941	ข้าวโพด	ณรงค์ชัย
12	20.00	ข้างป่า	786570	1598460	มันสำปะหลัง	สาลิ
12	20.00	ข้างป่า	785215	1597804	ข้าวโพด	ณรงค์ชัย
13	20.00	ข้างป่า	786211	1597953	ข้าวโพด	พงศ์พัฒน์
13	22.40	ข้างป่า	785656	1597720	มันสำปะหลัง	พรมทก
15	20.00	ข้างป่า	786456	1598468	มันสำปะหลัง	สาลิ
16	20.00	กระทิง	785651	1597766	มันสำปะหลัง	พรมทก
16	22.30	ข้างป่า	785406	1597695	ข้าวโพด	ณรงค์ชัย
17	22.00	ข้างป่า	785373	1598381	ข้าวโพด	ณรงค์ชัย
18	20.30	ข้างป่า	786496	1598465	มันสำปะหลัง	สาลิ
18	0.30	ข้างป่า	785956	1598050	ข้าวโพด	พงศ์พัฒน์
19	20.30	ข้างป่า	785633	1597716	มันสำปะหลัง	พรมทก
20	2.30	ข้างป่า	786093	159801	ข้าวโพด	พงศ์พัฒน์
21	23.00	ข้างป่า	786450	1598756	ข้าวโพด	สาลิ
22	19.00	ข้างป่า	785296	1597725	ข้าวโพด	ณรงค์ชัย
22	22.20	ข้างป่า	785697	1597889	มันสำปะหลัง	พรมทก
23	4.00	ข้างป่า	786214	1597987	ข้าวโพด	พงศ์พัฒน์
25	21.30	ข้างป่า	786428	1598757	ข้าวโพด	สาลิ
26	21.20	ข้างป่า	785775	1597884	มันสำปะหลัง	พรมทก
26	3.30	ข้างป่า	786109	1598034	ข้าวโพด	พงศ์พัฒน์
27	19.30	ข้างป่า	785333	1597797	ข้าวโพด	ณรงค์ชัย
28	21.00	ข้างป่า	786589	1598460	มันสำปะหลัง	สาลิ
29	21.40	ข้างป่า	785882	1597961	มันสำปะหลัง	พรมทก
29	22.30	ข้างป่า	786412	1598495	มันสำปะหลัง	สาลิ
30	22.00	ข้างป่า	785984	1598041	ข้าวโพด	พงศ์พัฒน์

ตารางเก็บข้อมูลสัตว์ป่าเข้ามาในชุมชนบ้านวังศิลาประจำเดือนตุลาคม 2563

วันที่	เวลาที่พบ	ชนิดสัตว์	พิกัด		พืชที่เสียหาย	ผู้เก็บข้อมูล
			X	Y		
1	21.30	กระทิง	785660	1597788	มันสำปะหลัง	พรมหมก
2	23.30	ข้างป่า	786186	1597985	ข้าวโพด	พงศ์พัฒน์
3	18.00	ข้างป่า	785224	1597932	ข้าวโพด	ณรงค์ชัย
3	21.00	ข้างป่า	786485	1598481	มันสำปะหลัง	สาลิ
4	20.00	ข้างป่า	785740	1597799	มันสำปะหลัง	พรมหมก
4	22.00	หมี่	786158	1597927	ข้าวโพด	พงศ์พัฒน์
5	22.00	กระทิง	785680	1597731	มันสำปะหลัง	พรมหมก
6	19.30	ข้างป่า	785297	1597892	ข้าวโพด	ณรงค์ชัย
7	20.00	ข้างป่า	785234	1597953	ข้าวโพด	ณรงค์ชัย
7	20.20	ข้างป่า	785630	1597750	มันสำปะหลัง	พรมหมก
7	20.30	ข้างป่า	786559	1598514	มันสำปะหลัง	สาลิ
8	21.00	ข้างป่า	786048	1597989	ข้าวโพด	พงศ์พัฒน์

8	21.00	ข้างป่า	786048	1597989	ข้าวโพด	พงศ์พัฒน์
8	21.00	ข้างป่า	785149	1598048	ข้าวโพด	ณรงค์ชัย
9	18.40	หมี	785965	1598101	ข้าวโพด	พงศ์พัฒน์
9	1.00	ข้างป่า	785739	1597925	มันสำปะหลัง	พราหมท
11	20.30	ข้างป่า	785231	1598138	ข้าวโพด	ณรงค์ชัย
11	22.00	ข้างป่า	786514	1598452	มันสำปะหลัง	สาลิ
12	21.40	ข้างป่า	785785	1597893	มันสำปะหลัง	พราหมท
13	20.40	ข้างป่า	785251	1598195	ข้าวโพด	ณรงค์ชัย
13	22.30	ข้างป่า	785813	1597964	มันสำปะหลัง	พราหมท
15	23.30	กระทิง	785688	1597761	มันสำปะหลัง	พราหมท
15	2.00	ข้างป่า	786212	1598001	ข้าวโพด	พงศ์พัฒน์
16	21.00	ข้างป่า	786465	1598764	ข้าวโพด	สาลิ
17	22.30	ข้างป่า	785309	1598173	ข้าวโพด	ณรงค์ชัย
17	5.00	ข้างป่า	786185	1597932	ข้าวโพด	พงศ์พัฒน์
18	22.30	ข้างป่า	786412	1598509	มันสำปะหลัง	สาลิ
19	22.00	ข้างป่า	785801	1597995	มันสำปะหลัง	พราหมท
20	21.30	ข้างป่า	786176	1597899	ข้าวโพด	พงศ์พัฒน์
20	23.30	ข้างป่า	785457	1597949	ข้าวโพด	ณรงค์ชัย
22	20.00	หมี	785551	1597705	ข้าวโพด	ณรงค์ชัย
22	22.30	กระทิง	786075	1597944	ข้าวโพด	พงศ์พัฒน์
23	18.30	ข้างป่า	785344	1597702	ข้าวโพด	ณรงค์ชัย
23	20.00	ข้างป่า	786438	1598756	ข้าวโพด	สาลิ
23	20.30	ข้างป่า	785747	1597964	มันสำปะหลัง	พราหมท
24	23.00	กระทิง	785685	1597725	มันสำปะหลัง	พราหมท
25	21.30	ข้างป่า	785981	1598029	ข้าวโพด	พงศ์พัฒน์
27	19.00	ข้างป่า	785273	1597845	ข้าวโพด	ณรงค์ชัย
27	23.00	ข้างป่า	785813	1598020	มันสำปะหลัง	พราหมท
28	22.00	ข้างป่า	785828	1597948	มันสำปะหลัง	พราหมท
29	1.00	ข้างป่า	786173	1597976	ข้าวโพด	พงศ์พัฒน์
30	20.00	ข้างป่า	785252	1597933	ข้าวโพด	ณรงค์ชัย
30	21.30	ข้างป่า	786480	1598513	มันสำปะหลัง	สาลิ

ตารางเก็บข้อมูลสัตว์ป่าเข้ามาในชุมชนบ้านวังศิลาประจำเดือนพฤศจิกายน 2563

วันที่	เวลาที่พบ	ชนิดสัตว์	พิกัด		พืชที่เสียหาย	ผู้เก็บข้อมูล
			X	Y		
2	19.00	ข้างป่า	785303	1597827	ข้าวโพด	ณรงค์ชัย
2	21.00	ข้างป่า	786503	1598457	มันสำปะหลัง	สาลิ
2	21.00	ข้างป่า	785671	1599741	มันสำปะหลัง	พราหมก
3	2.40	ข้างป่า	786098	1597995	ข้าวโพด	พงศ์พัฒน์
4	21.00	ข้างป่า	785422	1598024	ข้าวโพด	ณรงค์ชัย
4	22.00	กระทิง	785665	1597737	มันสำปะหลัง	พราหมก
5	20.00	กระทิง	785569	1597670	ข้าวโพด	ณรงค์ชัย
6	23.00	ข้างป่า	786143	1597931	ข้าวโพด	พงศ์พัฒน์
7	21.00	ข้างป่า	786109	1597989	ข้าวโพด	พงศ์พัฒน์
7	23.00	ข้างป่า	785229	1598172	ข้าวโพด	ณรงค์ชัย
7	23.00	ข้างป่า	786568	1598471	มันสำปะหลัง	สาลิ
8	21.40	กระทิง	785680	1597694	มันสำปะหลัง	พราหมก
10	20.00	ข้างป่า	785691	1597882	มันสำปะหลัง	พราหมก
10	22.00	ข้างป่า	785280	1597967	ข้าวโพด	ณรงค์ชัย
10	4.00	ข้างป่า	786201	1597937	ข้าวโพด	พงศ์พัฒน์
11	22.40	กระทิง	785671	1597716	มันสำปะหลัง	พราหมก
12	22.00	ข้างป่า	786455	1598479	มันสำปะหลัง	สาลิ
12	2.00	ข้างป่า	786184	1597904	ข้าวโพด	พงศ์พัฒน์
13	19.00	ข้างป่า	785608	1597901	ข้าวโพด	ณรงค์ชัย
15	20.30	ข้างป่า	786406	1598510	มันสำปะหลัง	สาลิ
15	1.30	ข้างป่า	786038	1597973	ข้าวโพด	พงศ์พัฒน์
16	19.30	ข้างป่า	785427	1597764	ข้าวโพด	ณรงค์ชัย
16	23.30	ข้างป่า	785732	1597915	มันสำปะหลัง	พราหมก
17	20.30	ข้างป่า	785456	1597870	ข้าวโพด	ณรงค์ชัย
18	22.00	ข้างป่า	785949	1598028	ข้าวโพด	พงศ์พัฒน์
18	23.40	กระทิง	785672	1597779	มันสำปะหลัง	พราหมก
19	18.30	ข้างป่า	785381	1597739	ข้าวโพด	ณรงค์ชัย
19	21.40	ข้างป่า	786466	1598528	มันสำปะหลัง	สาลิ
20	19.00	ข้างป่า	785317	1597810	ข้าวโพด	ณรงค์ชัย
20	20.30	ข้างป่า	785920	1598054	ข้าวโพด	พงศ์พัฒน์
22	22.00	กระทิง	785690	1597727	มันสำปะหลัง	พราหมก
23	21.30	ข้างป่า	785402	1598159	ข้าวโพด	ณรงค์ชัย
24	20.00	ข้างป่า	786088	1598037	ข้าวโพด	พงศ์พัฒน์
24	21.30	ข้างป่า	785729	1597915	มันสำปะหลัง	พราหมก
24	22.30	ข้างป่า	786551	1598468	มันสำปะหลัง	สาลิ
25	20.00	ข้างป่า	785286	1598140	ข้าวโพด	ณรงค์ชัย
25	1.40	กระทิง	785691	1597749	มันสำปะหลัง	พราหมก

26	21.30	ข้างป่า	786210	1597975	ข้าวโพด	พงศ์พัฒน์
27	21.40	กระทิง	785657	1597763	มันสำปะหลัง	พรมทก
28	5.30	ข้างป่า	785184	1597892	ข้าวโพด	ณรงค์ชัย
28	21.00	ข้างป่า	786473	1598468	มันสำปะหลัง	สาลี
28	23.30	ข้างป่า	785763	1597877	มันสำปะหลัง	พรมทก
29	21.40	ข้างป่า	786161	1597947	ข้าวโพด	พงศ์พัฒน์
30	23.00	กระทิง	785676	1597728	มันสำปะหลัง	พรมทก
30	3.00	ข้างป่า	785405	1597734	ข้าวโพด	ณรงค์ชัย

ทางช้างเผือก

จากกระบวนการวิจัยชุมชน ทำให้ทีมวิจัยฯ ตั้งข้อสังเกตว่ายิ่งทำสิ่งกีดขวางช้างป่ายิ่งทำให้เกิดความเสียหาย ถ้ามีการทำเส้นทางให้ช้างเดินโดยสะดวก อาจจะช่วยลดความเสียหายที่เกิดจากช้างได้ จึงมีการทดลองทำทางช้างเผือก ซึ่งเมื่อช้างเข้ามาในพื้นที่เพาะปลูกของตนจะมีการเหยียบย่ำพืช หรือทำลายสิ่งกีดขวางทำให้เกิดความเสียหาย ต้องมีการซ่อมและปลูกทดแทนอยู่ตลอด จึงสังเกตเส้นทางที่ช้างเดินบ่อยๆ และเปิดทางให้เป็นเส้นทางเดินสำหรับช้าง ผลที่ได้รับคือ ช้างเดินตามเส้นทางที่ทีมวิจัยฯ ได้ทำให้เดินโดยไม่ทำความเสียหายใดๆ อาจจะมีกินพืชตามเส้นทางบ้างแต่ก็ไม่เสียหายมาก แต่ในแปลงปลูกพืชช้างเคี้ยวหรือแปลงถั่วไปที่มีการทำรั้วลวดหนามปิดกั้น ช้างจะทำลายรั้วทำให้ต้องซ่อมรั้วลวดหนามอยู่ตลอด และข้อสังเกตสำหรับนิสัยช้าง ในเวลาช่วงเย็นที่ช้างเข้ามาในชุมชนจะมีนิสัยก้าวร้าว แต่ถ้าได้กินบ้าง หรือช่วงที่กลับเข้าป่าในช่วงเช้า จะมีอารมณ์ดีอย่างเห็นได้ชัด สอดคล้องกับที่น้ำจ้อง ดาวลอย สร้อยกระโทก ที่ติดตามช้างมา 6 ปี กล่าวว่า ช้างตอนที่ยังไม่ได้กินอะไรจะโมโหหิว ถ้าจะผลัดกันก็ปล่อยให้ช้างกินบ้างสักหน่อยค่อยทำการผลัดกันให้ออกจากพื้นที่ และในช่วงเช้าเมื่อช้างกินอิ่ม ขณะเดินกลับเข้าป่า น้ำจ้องจะสามารถถ่ายภาพช้างได้ค่อนข้างใกล้กับช้างโดยที่ช้างไม่มีการหงุดหงิด หรือวิ่งเข้าทำร้าย ทั้งนี้ทั้งนั้นต้องสังเกตด้วยว่าช้างมีอาการตกมันหรือไม่ ถ้าสังเกตเห็นช้างมีน้ำมูกไหลอยู่ข้างๆ ขมับแสดงว่าช้างตกมัน ไม่ควรเข้าใกล้ช้างโดยเด็ดขาด

ภาพแสดง เมื่อทำรั้วกีดขวางทางเดินของช้าง ช้างจำทำลายสิ่งกีดขวางนั้น

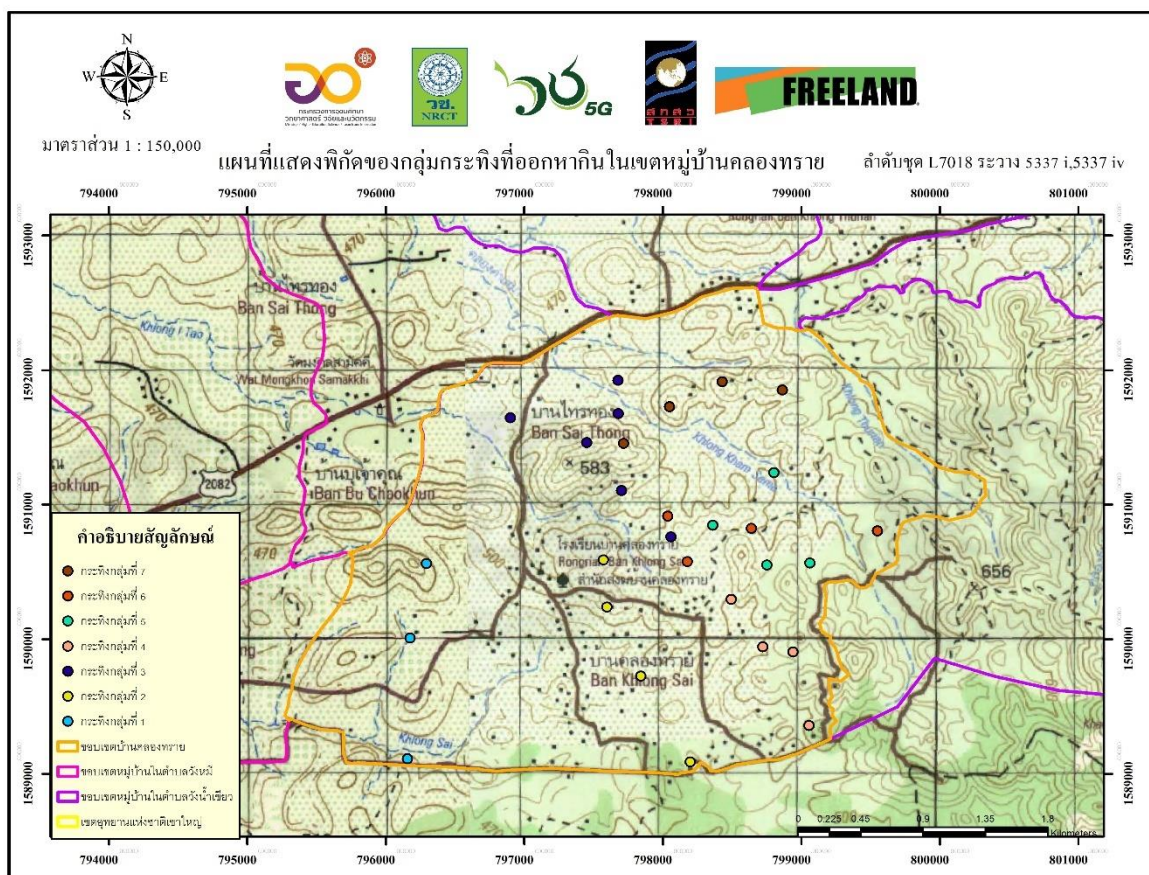
ภาพแสดงเส้นทาง ช่องทางเปิดให้ช้างเดิน ช้างจะเข้าตามเส้นทางที่กำหนดไม่ทำลายรั้วอื่นๆ

สรุปผลเวทีออกแบบการเก็บข้อมูลร่วมกันของทีมวิจัยบ้านคลองทราย

บ้านคลองทราย เป็นชุมชนที่ประสบปัญหากระทิงออกมากินพืชผลทางการเกษตร และต่อมาในปี พ.ศ. 2560 ได้มีช้างป่าออกมากินพืชผลทางการเกษตร จึงทำให้คนในชุมชนได้รับผลกระทบมากขึ้นหลายเท่าและเกิดความคิดเชิงลบซึ่งไม่อาจคาดเดาว่าจะเกิดอะไรขึ้นในอนาคต ทีมวิจัยบ้านคลองทรายไม่ยากให้เกิดการสูญเสียทั้งคนในชุมชน และสัตว์ป่า จึงมีแนวความคิด “การเปลี่ยนวิกฤติเป็นโอกาส” ในเมื่อมีสัตว์ป่าออกมาในชุมชนแล้วการจะทำให้คนในชุมชนไม่ทำร้ายสัตว์เหล่านั้นก็ต้องให้คนในชุมชนมีรายได้จากสัตว์เหล่านั้น ด้วยการทำการท่องเที่ยวมิตรสัตว์ป่า ซึ่งเป็นความคิดเชิงบวก

การบันทึกข้อมูลพิกัดช้างป่า และสัตว์ป่าอื่นๆที่เข้ามาในชุมชน

ทีมวิจัยบ้านคลองทรายได้มีการเก็บบันทึกข้อมูลพิกัดช้างป่า และสัตว์ป่าอื่นๆที่เข้ามาในชุมชน ซึ่งสัตว์ที่เข้ามาในชุมชนอันดับหนึ่งก็คือกระทิง กระทิงจะเข้ามาเป็นฝูงใหญ่ ซึ่งทีมวิจัยสามารถจำแนกฝูงกระทิงที่เข้ามาในชุมชนได้เป็น 7 ฝูงใหญ่ๆดังนี้

ภาพที่ 1 ภาพแผนที่แสดงพิกัดของกลุ่มกระทิงที่ออกหากินในเขตหมู่บ้านคลองทราย

ลำดับที่ NO.	กลุ่มที่	UTM (47P)		หมายเหตุ Comment
		X	Y	
1	1	796158	1589112	60-70 ตัว
2		796176	1590008	
3		796294	1590562	
4	2	798199	1589089	
5		797842	1589726	25-30 ตัว
6		797597	1590240	
7		797572	1590589	
8	3	797451	1591461	
9		796901	1591646	
10		797677	1591923	
11		797702	1591105	ฝูงสุนัข 40-50 ตัว
12		797678	1591676	
13		798059	1590761	
14	4	799055	1589359	
15		798722	1589943	30-40 ตัว
16		798493	1590295	
17		798940	1589906	
18	5	799062	1590567	
19		798803	1591237	80-100 ตัว
20		798360	1590847	
21		798752	1590551	
22	6	799550	1590805	
23		798640	1590824	40-50 ตัว
24		798036	1590914	
25		798177	1590576	
26	7	799438	1597800	
27		798864	1591852	

28		798429	1591913	
29		798049	1591727	
30		797718	1591456	

ตารางแสดงการเก็บข้อมูลฝูงกระทิงที่เข้ามาในพื้นที่ชุมชน

จากข้อมูลแสดงให้เห็นว่าฝูงกระทิงที่เข้ามาในชุมชนมีจำนวนค่อนข้างมาก ซึ่งถ้าปล่อยให้กระทิงมากินพืชผลทางการเกษตรจะทำให้เกิดความเสียหายร้ายแรงกว่าช้างป่า ฉะนั้นการเฝ้าระวังและป้องกันกระทิงสำหรับบ้านคลองทรายจึงมีความสำคัญเป็นอันดับหนึ่ง และรองลงมาคือการเฝ้าระวังและป้องกันช้างป่า

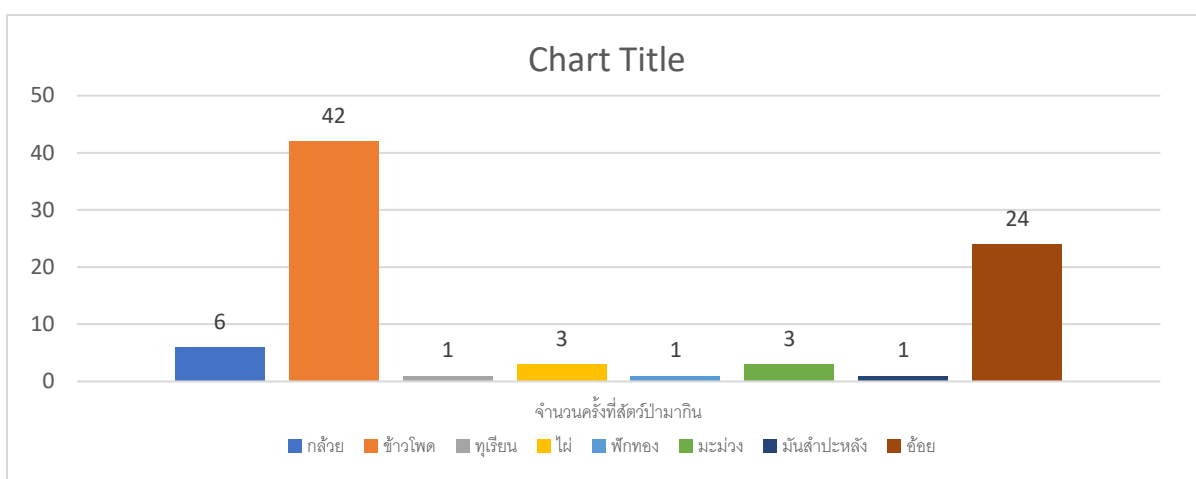
การเก็บข้อมูลพิศกช้างป่าในพื้นที่บ้านคลองทราย

ลำดับ ที่ NO.	วัน เดือน ปี	UTM (47P)		ชนิดของสัตว์ที่เข้ามาทำลาย		ชนิดของพืชที่ถูก ทำลาย	จำนวนความ เสียหาย
		X	Y	ช้างป่า (ตัว)	สัตว์ชนิดอื่นๆ		
1	1/8/20	798384	1589285	2		กล้วย	2 ไร่
2	2/8/20	799133	1590240		กระทิง	ข้าวโพด	100 ตัว 20 ไร่
3	3/8/20	796732	1589106	3		มะม่วง	30 ต้น
4	5/8/20	797028	1589128	2		อ้อย	2 ไร่
5	8/8/20	798294	1591530		กระทิง	ข้าวโพด	30 ตัว 10 ไร่
6	12/8/20	796564	1589285	1	กระทิง	ฟักทอง	8 ไร่
7	16/8/20	796799	1589083	3		อ้อย	1 ไร่
8	25/8/20	797210	1589135	1		อ้อย	1 ไร่
9	27/8/20	797210	1589135	1		กล้วย	1 ไร่
10	29/8/20	798026	1590285	1		อ้อย	1 ไร่
11	1/9/20	797711	1589627	6		ข้าวโพด	4 ไร่
12	2/9/20	797711	1589627	6		อ้อย	3 ไร่
13	3/9/20	797711	1589627	6		ข้าวโพด	4 ไร่
14	4/9/20	797711	1589627	6		อ้อย	3 ไร่

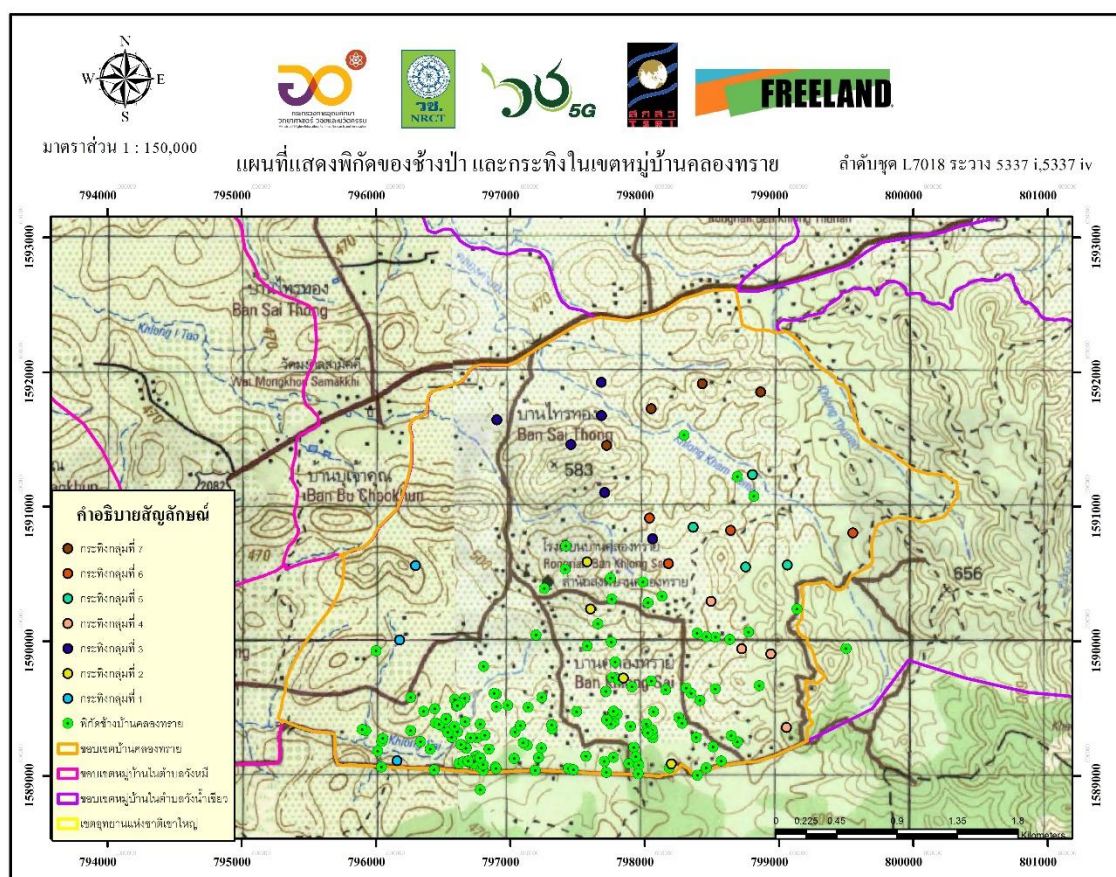
15	6/9/20	796687	1589110	4		ข้าวโพด	3 ไร่
16	7/9/20	796687	1589110	4		อ้อย	1 ไร่
17	8/9/20	796687	1589110	4		ข้าวโพด	2 ไร่
18	10/9/20	796811	1589302	3		อ้อย	2 ไร่
19	11/9/20	796811	1589302	3		ข้าวโพด	1 ไร่
20	12/9/20	796811	1589302	3		อ้อย	2 ไร่
21	13/9/20	796811	1589302	3		อ้อย	2 ไร่
22	15/9/20	796776	1589133	2		อ้อย	2 ไร่
23	16/9/20	796776	1589133	2		อ้อย	2 ไร่
24	17/9/20	796776	1589133	2		อ้อย	2 ไร่
25	20/9/20	796631	1589231	3		ข้าวโพด	1 ไร่
26	21/9/20	796631	1589231	3		อ้อย	1 ไร่
27	22/9/20	796631	1589231	3		ข้าวโพด	1 ไร่
28	23/9/20	796631	1589231	3		อ้อย	1 ไร่
29	25/9/20	796405	1589198	3		ข้าวโพด	1 ไร่
30	26/9/20	796405	1589198	3		อ้อย	1 ไร่
31	27/9/20	796405	1589198	3		ข้าวโพด	1 ไร่
32	28/9/20	796405	1589198	3		อ้อย	1 ไร่
33	29/9/20	798157	1589639	3		ข้าวโพด	2 ไร่
34	30/9/20	798157	1589639	3		อ้อย	1 ไร่
35	1/10/20	798691	1591223		กระทิง	ข้าวโพด	100 ตัว 30 ไร่
36	5/10/20	798772	1590069	3		ข้าวโพด	1 ไร่
37	6/10/20	798772	1590069	3		ข้าวโพด	1 ไร่
38	7/10/20	798772	1590069	3		ข้าวโพด	1 ไร่
39	12/10/20	797307	1589377	3		ข้าวโพด	1 ไร่
40	13/10/20	797307	1589377	3		มันสำปะหลัง	1 ไร่
41	14/10/20	797307	1589377	3		ข้าวโพด	1 ไร่
42	18/10/20	796606	1589328	2		ข้าวโพด	1 ไร่
43	19/10/20	798253	1589433	2		ข้าวโพด	1 ไร่
44	20/10/20	798253	1589433	2		ข้าวโพด	1 ไร่

45	21/10/20	798411	1589560	2		ข้าวโพด	2 ไร่
46	22/10/20	798411	1589560	2		ข้าวโพด	1 ไร่
47	23/10/20	798411	1589560	2		ข้าวโพด	1 ไร่
48	25/10/20	797717	1589416	2		ข้าวโพด	1 ไร่
49	26/10/20	797717	1589416	2		ข้าวโพด	1 ไร่
50	27/10/20	797717	1589416	2		ข้าวโพด	1 ไร่
51	30/10/20	796687	1589110	4		อ้อย	2 ไร่
52	1/11/20	797234	1589583	2		กล้วย	5 กอ
53	2/11/20	797234	1589583	2		กล้วย	
54	5/11/20	797096	1589244	3		ข้าวโพด	1 ไร่
55	5/11/20	797096	1589244	3		อ้อย	1 ไร่
56	6/11/20	798055	1589339	2		ข้าวโพด	1 ไร่
57	9/11/20	798024	1589319	2		ข้าวโพด	1 ไร่
58	11/11/20	798813	1591078	1	กระทิง	ข้าวโพด	30 ไร่ 100 ตัว
59	14/11/20	798279	1589391	2		ข้าวโพด	1 ไร่
60	17/11/20	797894	1589367	2		ข้าวโพด	1 ไร่
61	20/11/20	796259	1589335	1		ทุเรียน	5 ต้น
62	20/11/20	796259	1589335	1		ไผ่	2 กอ
63	27/11/20	798065	1589477	2		ข้าวโพด	1 ไร่
64	27/11/20	798065	1589477	2		ไผ่	10 กอ
65	30/11/20	798852	1589668	1		ข้าวโพด	1 ไร่
66	1/12/20	796534	1589322	3		อ้อย	2 ไร่
67	4/12/20	796598	1589519	2		ข้าวโพด	1 ไร่
68	5/12/20	797767	1589478	2		ข้าวโพด	1 ไร่
69	5/12/20	797767	1589478	2		ไผ่	2 กอ
70	7/12/20	796586	1589367	2		ข้าวโพด	1 ไร่
71	10/12/20	796607	1589521	3		ข้าวโพด	1 ไร่
72	11/12/20	796607	1589521	3		อ้อย	1 ไร่
73	13/12/20	796607	1589521	3		อ้อย	1 ไร่
74	15/12/20	796258	1589583	3		อ้อย	2 ไร่

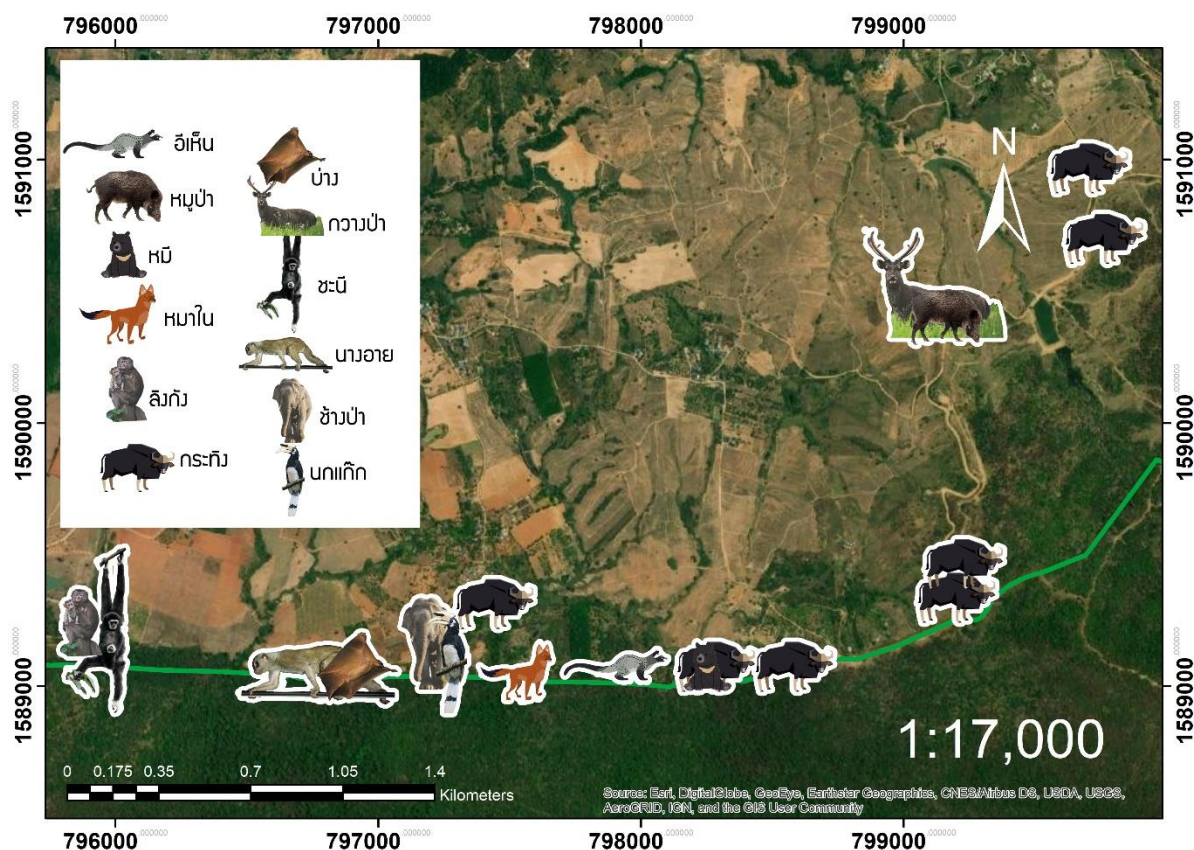
75	15/12/20	796258	1589583	3		กล้วย	5 กอ
76	17/12/20	797413	1590707	2		กล้วย	4 กอ
77	18/12/20	797413	1590707	2		มะม่วง	8 ต้น
78	20/12/20	798129	1590333	3		มะม่วง	15 ต้น
79	23/12/20	798634	1590014	3		ข้าวโพด	1 ไร่
80	24/12/20	798634	1590014	3		ข้าวโพด	1 ไร่
81	25/12/20	798634	1590014	3		ข้าวโพด	1 ไร่

ภาพที่ ภาพแสดงชนิดพืชที่ช้างป่าออกมากินเป็นอาหาร

ภาพที่ 1 ภาพแสดงชนิดสัตว์ป่าที่เข้ามาในพื้นที่ชุมชนบ้านคลองทราย ซึ่งได้จากการเก็บข้อมูลของทีมวิจัยบ้านคลองทราย

ทีมวิจัยบ้านคลองทรายได้นำข้อมูลที่ได้จากการสำรวจ และเก็บข้อมูลชนิดสัตว์ บริเวณที่พบสัตว์ป่า เพื่อนำมาใช้สำหรับทำแผนที่ และออกแบบแผนผังสำหรับโปรโมทการท่องเที่ยววัดสัตว์ป่าของหมู่บ้านคลองทราย

การถอดบทเรียนกรรมสิทธิ์ที่ดินที่มีผลต่อการปรับเปลี่ยนพืชปลูก

ทีมวิจัยฯ ได้มีการถอดบทเรียนเกี่ยวกับกรรมสิทธิ์ที่ดินของคนในชุมชนโดยแบ่งออกเป็น 2 กลุ่มคือ

- 1.กลุ่มคนที่มีที่ดินเป็นของตัวเอง กลุ่มคนเหล่านี้สามารถทดลองปรับเปลี่ยนพืชปลูก จากพืชเชิงเดี่ยวมาเป็นพืชแบบผสมผสาน มีความหลากหลายทั้งพืชไร่เดิม ไม้ผล และพืชสมุนไพรได้ เพราะมีกรรมสิทธิ์เป็นของตนเอง
- 2.กลุ่มคนที่ไม่มียี่ที่ดินเป็นของตัวเอง ชาวบ้านในกลุ่มนี้มีค่อนข้างมาก มีความจำเป็นจะต้องเช่าที่ดินของผู้อื่นเพื่อปลูกพืช ทำการเกษตรกรรม พืชที่ปลูกจึงต้องเป็นพืชที่มีอายุสั้น อายุเก็บเกี่ยวไม่เกิน 1 ปี จึงมีความจำเป็นจะต้องปลูกพืชไร่ เช่นเดิม

ทีมวิจัยฯ ได้ทำการถอดบทเรียนและหาวิธีแก้ไขปัญหานี้โดยที่ พี่ดอน นายกังวาล ศรีสวาท หัวหน้าทีมวิจัยบ้านคลองทราย ได้ไปพูดคุยทำสัญญากับผู้ที่มีกรรมสิทธิ์ที่ดินว่าจะทำการปรับเปลี่ยนพืชปลูกโดยแบ่งผลกำไรกับเจ้าของพื้นที่ พืชที่ทีมวิจัยฯ ตั้งข้อสังเกตว่าทั้งข้าง และกระทิงไม่เข้ามากินคือ แก้วมังกร พี่ดอนจึงจะทดลองปลูกแก้วมังกรเสริม จากพืชไร่เดิมที่ตนเช่าที่เพาะปลูกอยู่แล้ว อีกเหตุผลหนึ่งที่ชาวบ้านยังคงเลือกที่จะปลูกพืชไร่เชิงเดี่ยวเพราะได้มีการกู้ยืมเงินมาใช้สำหรับลงทุนปลูกแล้ว บางคนกู้มาจากนายทุนซึ่งเมื่อเก็บเกี่ยวผลผลิต นายทุนจะหักต้นทุนที่ได้ลงทุน และเปอร์เซ็นต์ไว้ส่วนที่เหลือก็จะเป็นรายได้ของชาวบ้านซึ่งจะได้มาน้อยก็ขึ้นอยู่กับการเฝ้าระวังป้องกันสัตว์ป่าเข้ามาทำลายพืชผลทางการเกษตร และราคารับซื้อในช่วงเวลานั้นๆ แต่โดยส่วนมากชาวบ้านจะเป็นหนี้ ต้องทำงานใช้หนี้ต่อไปเรื่อยๆ การจะช่วยบรรเทาหนี้ได้จึงควรมีอาชีพเสริมอื่นๆ และสิ่งที่ทีมวิจัยบ้านคลองทรายสนใจคือการทำเรื่องการเที่ยวเชิงอนุรักษ์ หรือการท่องเที่ยวมิตรสัตว์ป่านั้นเอง

การถอดบทเรียนจากการทัศนศึกษาดูงานสถานีวิจัยสัตว์ป่าภูหลวง จังหวัดเลย

จากการทัศนศึกษาดูงานของทีมวิจัยภูหลวง จังหวัดเลย เมื่อวันที่ 14 – 16 สิงหาคม 2563 ได้มีโอกาสได้ทำกิจกรรมพัฒนาแหล่งน้ำแหล่งอาหารของช้างป่า ตามที่ทีมวิจัยวังน้ำเขียวตั้งใจไว้ว่าจะทำในตอนแรก และนอกจากนั้นยังได้มีการพูดคุยแลกเปลี่ยนความรู้กันระหว่างพื้นที่วังน้ำเขียว และพื้นที่ภูหลวง

- การเลือกพื้นที่ในการปรับปรุงแหล่งน้ำ แหล่งอาหาร สำหรับช้างป่า ควรเป็นบริเวณที่มีช้างเดินผ่าน อยู่ใกล้ขอบชายป่า หรือเป็นพื้นที่ป่าที่มีทุ่งหญ้ามากกว่าต้นไม้ แหล่งน้ำขนาดใหญ่เพียงพอต่อการใช้งานของช้าง

- พืชสำหรับปลูกเป็นอาหารช้าง ควรมีการคัดเลือกพืชป่าที่สามารถดึงดูดช้าง หรือช้างสามารถกินได้ทั้งปี พืชที่สามารถดึงดูดช้าง เช่น มะม่วงป่า กะบก เต่าร้าง เป็นต้น
 - ควรมีการเสริมโป่ง หรือทำโป่ง ให้เพียงพอต่อการใช้งานของช้าง จากการดูงานที่ภูหลวงมีการตั้งกล้องเพื่อถ่ายภาพช้าง พบว่ามีช้างเข้ามาใช้งานโป่งเป็นจำนวนมาก
 - บริบทพื้นที่ในแต่ละพื้นที่มีความแตกต่างกัน ความยากง่ายต่อการผลักดันช้างก็ย่อมแตกต่างกันไป ควรคำนึงถึงความปลอดภัยของทีมเฝ้าระวัง
 - ชาวบ้านในพื้นที่ภูหลวงได้เรียนรู้ด้วยตนเองว่าอ้อยเป็นพืชที่ปล่อยให้ช้างออกจากป่ามาชุมชน จึงทำให้การปลูกอ้อยในพื้นที่ภูหลวงลดลงอย่างเห็นได้ชัด
 - บริบทพื้นที่ของภูหลวงค่อนข้างแตกต่างจากพื้นที่วังน้ำเขียว พื้นที่มีปัญหาช้างป่า ภูหลวงประกอบไปด้วย 3 ตำบลคือ ตำบลเลยวังไสย์ ตำบลภูหอ ตำบลแก่งศรีภูมิ ส่วนอำเภอวังน้ำเขียวประกอบไปด้วย 2 ตำบลคือ ตำบลวังหมี และตำบลวังน้ำเขียว ซึ่งทีมวิจัยวังน้ำเขียวมีความคิดเห็นตรงกันว่ามีความยากในการผลักดันมากกว่า
 - การผลักดันช้างป่า พื้นที่วังน้ำเขียว ใช้วิธีพูดคุยสื่อสารกับช้าง เพื่อให้ช้างจดจำเสียงเช่นเรียกชื่อช้างถ้าเห็นตัวว่าเป็นตัวไหน ไม่ใช้ความรุนแรง ไม่จุดประทัด พื้นที่ภูหลวงยังมีการใช้ประทัดจุดไล่ แต่ไม่ประสบผลสำเร็จ ในพื้นที่บ้านไร่สุขสันต์เคยมีประสบการณ์ช้างเลี้ยงจึงมีการสื่อสารกับช้างบ้าง
- สรุปประเด็นการพูดคุยแลกเปลี่ยนระหว่างพื้นที่ทีมวิจัยภูหลวง และพื้นที่วิจัยวังน้ำเขียว

พื้นที่วิจัยวังน้ำเขียว	พื้นที่วิจัยภูหลวง
1.มีการตั้งชื่อช้าง ตามลักษณะนิสัย หรืออัตลักษณ์ของช้าง เรียนรู้ว่าแต่ละตัวกลัวอะไร เช่น กลัวเสียงดัง กลัวแสงไฟ 2.การใช้ความรุนแรงกับช้างป่า จะส่งผลกระทบกับชาวบ้าน เช่นยิงประทัดไล่ ช้างจะหงุดหงิดและไปทำร้ายชาวบ้านคนอื่นที่ไม่รู้เรื่อง	1.ใช้ความเจียม ดูสภาพพื้นที่ 2.คนดื่มสุราไม่ให้ไปผลักดันด้วย 3.ต้องการวิทยุสื่อสาร 4.ช้างฝูงใช้เสียงแล้วไม่ยอมหนี 5.ช้างนอนกลางวัน เวลาที่เหมาะสมในการผลักดัน ประมาณ 15.00 เป็นต้นไป (แดดร้อน ลมตก)

3.ต้องฝึกสังเกตช้างมีอาการหงุดหงิด หูกาง ต้องระวัง ว่าช้างจะวิ่งเข้าใส่หรือไม่ มองหาที่หลบ หรือทิศทางวิ่งหนี 4.ถ้าช้างกินอยู่ต้องปล่อยให้ช้างกินก่อน แล้วค่อยไล่ลดการกดดันของช้าง ตั้งข้อสังเกตว่าช่วงเย็นที่ช้างออกจากป่ามาและยังไม่ได้กินอะไรจะมีอาการหงุดหงิด แต่ช่วงเช้าเวลาที่ช้างกลับเข้าป่าที่มิววิจัยฯอยู่ใกล้แคไหนช้างก็จะอารมณ์ดีไม่หงุดหงิด 5.ห้ามดื่มสุราเวลาออกไปปลักดันช้าง ช้างไม่ชอบกลิ่นสุรา คนที่เมาใจใหญ่ไม่ฟังใคร ความสามารถต่างๆลดลง เป็นอันตรายทั้งตัวผู้เมาเองและคนช้างเคียง 6.การสังเกตช้างออกจากป่า จะมีแมลง หรือมีกลิ่นสาบของช้าง 7.ช้างที่ออกมาเป็นกลุ่มจะไ่่ง่ายกว่าช้างที่ออกมาเดี่ยวๆ 8.การใช้รถไล่ไ่่เบียดช้าง จะได้ผลในช่วงแรกๆเท่านั้น แต่จะทำให้พฤติกรรมช้างเปลี่ยนไปในทางก้าวร้าว 9.อ้อยคือพืชดึงดูดช้าง ข้าวโพดคือพืชดึงดูดกระต๊ิง ในกรณีไล่ช้างในป่าอ้อยซึ่งสูงมองไม่เห็นตัวควรพูดคุยกับเจ้าของแปลงให้ทำถนนที่รถสามารถวิ่งเข้าตรงกลางป่าอ้อย จะทำให้ปลอดภัยกว่าการเดินเข้าไป	6.ทีมเฝ้าระวังช้างป่ามีจำนวนค่อนข้างเยอะเพราะได้รับการแต่งตั้งจากนายอำเภอให้ชุด ชรบ.มาทำหน้าที่ให้การเฝ้าระวังช้างป่า แต่ยังขาดความรู้ในการผลักดัน 7.มีการทดลองทำรั้วรังผึ้งในการป้องกันช้างป่า
--	---

10.การทำรั้วไฟฟ้า ทำเพื่อบังคับให้ช้างไปในทิศทางที่เราให้เดิน เพื่อลดความสูญเสีย เพราะถ้าทำปิดทางเดินทั้งหมดช้างจะหาทางพังรั้วข้ามไป ต้องมีทางสำหรับให้ช้างเดิน 11.มีการทดลองใช้สัญญาณแตร พอช้างเดินชนจะมีเสียงดังเพื่อแจ้งเตือน และทำให้ช้างตกใจ 12.มีความสนใจทำการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่เป็นมิตรกับสัตว์ป่า	
---	--

การถอดบทเรียนจากการมาทัศนศึกษาดูงานในพื้นที่ทีมวิจัยวังน้ำเขียว ของทีมวิจัยภูหลวง และทีมวิจัยไทร่มเย็น

หลังจากที่ทีมวิจัยวังน้ำเขียวไปทัศนศึกษาดูงานพื้นที่ทีมวิจัยภูหลวง และได้มีการพูดคุยแลกเปลี่ยนซึ่งองค์ความรู้ต่างๆในการเฝ้าระวังและผลักดันช้างของทีมวิจัยวังน้ำเขียวน่าสนใจ จึงตกลงว่าจะมาดูการผลักดันช้างที่พื้นที่วังน้ำเขียวในวันที่ 25 – 27 กันยายน 2563 และทีมวิจัยไทร่มเย็นก็มีความสนใจมาแลกเปลี่ยนกับทีมวังน้ำเขียวเช่นกัน

- ประเด็นพูดคุยแลกเปลี่ยน แต่ละพื้นที่แสดงความคิดเห็นและความก้าวหน้าเกี่ยวกับงานวิจัยของตนเอง โดยทีมวิจัยภูหลวงเน้นการพัฒนาทีมเฝ้าระวัง กระบวนการรับฟังปัญหาและการจัดเก็บข้อมูลผลกระทบจากช้างป่าของชุมชนที่นำไปสู่การจัดเวทีประชุมและประสานงานกับภาครัฐเพื่อหาแนวทางการอยู่ร่วมกันระหว่างคนกับช้างป่า มีการจัดตั้งเครือข่ายอาสาเฝ้าระวังช้างป่าซึ่งยังเป็นชุดใหม่จึงได้มาเรียนรู้วิธีการเฝ้าระวังจากทีมวิจัยวังน้ำเขียว นอกจากนั้นทีมวิจัยภูหลวงยังได้มีการจัดอบรมเพื่อสร้างระบบการอยู่ร่วมกันระหว่างคนกับช้างป่า ระดมทุนเพื่อจัดตั้งกองทุนเพื่ออาสาเฝ้าระวังช้างป่าภูหลวง และการส่งเสริมอาชีพทางเลือกเช่น การปลูกผักหวาน การย้อมสีผ้าจากมูลช้าง การใช้รั้วรังผึ้งเพื่อป้องกันช้างป่า ทีมวิจัยไทร่มเย็นเน้นพัฒนากระบวนการผลักดันและควบคุมทิศทางของช้างป่าด้วยไฟส่องสว่างในระบบนิเวศน์พืชสวนของทางภาคใต้

- ทีมวิจัยวังน้ำเขียวนำเสนอเรื่องการเก็บข้อมูลสัตว์ป่าเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวมิตรสัตว์ป่า นำทีมวิจัยหลวงและทีมวิจัยไทร่มเย็นลงพื้นที่ร่วมลาดตระเวนและผลักดันช้างป่า แสดงการสื่อสารกับช้างป่าเพื่อให้ช้างคุ้นชินกับการใช้ความรุนแรงเพื่อไม่ให้ส่งผลต่อพฤติกรรมก้าวร้าวของช้างป่า ดูเส้นทางเข้าออกหลักของช้างป่า เพื่อคาดเดาทิศทางที่ช้างจะออกไป ทางช้างเดินเพื่อบังคับทิศทางให้ช้างเดิน และลดการสูญเสียเนื่องจากช้างทำลายสิ่งกีดขวาง
- การเก็บข้อมูลพืชปลูกที่ช้างไม่กินซึ่งจะสามารถนำมาพัฒนาต่อยอดเป็นพืชทางเลือก และเยี่ยมชมสวนผสมผสานสำหรับการปรับเปลี่ยนจากการปลูกพืชเชิงเดี่ยว เป็นพืชสวนผสมผสาน
- การพัฒนารั้วไฟฟ้า และสัญญาณเตือนช้างเข้ามาในพื้นที่ เช่นรั้วไฟฟ้าช้างจะปรับเปลี่ยนพฤติกรรมเมื่อรู้ว่าไม่มีไฟฟ้าที่เส้นลวด ช้างจะทำการเตะเสาไฟให้ล้ม ทีมวิจัยวังน้ำเขียวได้ทำการทดลองเดินลวดตามแนวเสาไฟด้วยเมื่อช้างเตะที่เสาจะโดนไฟฟ้าทำให้ช้างรู้และไม่เตะเสาไฟ นอกจากนั้นยังทำทางให้ช้างสามารถเดินไปได้โดยหลีกเลี่ยงแปลงปลูกพืชที่มีมูลค่าสูง เช่นอินทผลัม ทำให้สามารถลดการสูญเสียได้

การถอดบทเรียนจากเวทีแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในกลุ่มผืนป่าเดียวกัน

กลุ่มอนุรักษ์ช้างป่าเสิงสางซึ่งเป็นพื้นที่ที่อยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติทับลาน เป็นพื้นที่ในกลุ่มผืนป่าดงพญาเย็นเขาใหญ่เช่นเดียวกับทีมวิจัยวังน้ำเขียว กลุ่มนี้ได้มีโอกาสได้มาร่วมเวทีเสียงคน เสียงช้างป่าตั้งแต่ครั้งที่1 และครั้งที่2 ที่อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ มีความสนใจกระบวนการวิจัยชุมชนของทีมวิจัยวังน้ำเขียว จึงขอมาทัศนศึกษาดูงานพื้นที่วังน้ำเขียวและพูดคุยแลกเปลี่ยนประสบการณ์ และขอให้ทีมวิจัยวังน้ำเขียวถ่ายทอดองค์ความรู้ต่างๆทั้งในเรื่องของการสื่อสารกับช้างป่า ลด ละ เลิก การใช้ความรุนแรงเช่นการใช้ปืน ใช้ประทัดในการผลักดันช้างป่า ซึ่งทีมวิจัยวังน้ำเขียวได้ถอดบทเรียนว่าการใช้ความรุนแรงส่งผลต่อพฤติกรรมช้างป่า ทำให้ช้างมีความก้าวร้าว ตอบโต้กลับคืนด้วยความรุนแรง จนมีคนในพื้นที่เสียชีวิต ฉะนั้นการลดการใช้ความรุนแรงเป็นสิ่งที่ทีมวิจัยวังน้ำเขียต้องการจะถ่ายทอดให้กลุ่ม หรือทีมผลักดันอื่นๆได้รับทราบเพื่อจะได้ลดความรุนแรง และได้รับความปลอดภัยในการเฝ้าระวัง และผลักดันช้างป่า เมื่อกลุ่มอนุรักษ์ช้างป่าเสิงสางมาลงพื้นที่และร่วมผลักดันช้างป่ากับทีมวิจัยวังน้ำเขียวเพื่อเรียนรู้การประเมินสถานการณ์ต่างๆได้ เช่นการสังเกตทางเข้า-ออกหลักของช้างป่า แหล่งน้ำ แปลงปลูกพืช ทำให้สามารถคาดเดาทิศทาง หรือพื้นที่ที่ช้างจะมุ่งหน้าไปได้ และแจ้งเตือนให้เจ้าของแปลงเตรียมการป้องกันไว้ล่วงหน้าได้ การปรับเปลี่ยนพืชปลูกโดยการสังเกตพืชที่ช้างไม่กิน เช่นพืชสมุนไพร แก้วมังกร บุก หาศักยภาพของพืชนั้นๆ ลดการปลูกพืชไร่ พืชเชิงเดี่ยวที่เป็นอาหารช้าง

ความคาดหวังของพื้นที่วังน้ำเขียว และพื้นที่เสิงสาง ในการเวทีแลกเปลี่ยนครั้งนี้

พื้นที่วังน้ำเขียว

- เรื่องการเฝ้าระวัง และผลักดัน มีงบประมาณสนับสนุน โดยจะนำข้อมูลเสนอเจ้าหน้าที่และผู้มีส่วนได้ส่วนเสียพิจารณาให้การช่วยเหลือ
- ทำให้คนในชุมชนสามารถปรับเปลี่ยนอาชีพทางเลือก เป็นการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์
- มีการกำหนดกฎระเบียบร่วมกันในเรื่องการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์
- มีวิธีหารายได้จากการท่องเที่ยวให้เหมาะสมกับพื้นที่
- หาวิธีแก้ไขปัญหายะจากนักท่องเที่ยวที่เข้ามาในชุมชน

พื้นที่เสิงสาง

- เรียนรู้ การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ การปรับเปลี่ยนพืชปลูก จากพื้นที่วังน้ำเขียว
- เรียนรู้การจัดการช้างป่า และสัตว์ป่าอื่นๆที่เข้ามาในชุมชน
- อยากทำการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในพื้นที่เสิงสาง
- อยากมีความร่วมมือทุกภาคส่วนในทิศทางเดียวกันเกี่ยวกับปัญหาช้างป่า และสัตว์ป่าออกนอกพื้นที่

แนวทางการจัดการนักท่องเที่ยวที่เข้ามาในชุมชน

- จัดให้มีการลงทะเบียนผ่านเวปเพจ หรือสื่อออนไลน์
- ให้คนในชุมชนถ่ายรูป ทะเบียนรถ ทำเป็นโครงการส่งขยะกลับบ้าน โดยส่งขยะที่นักท่องเที่ยวทิ้งแบบเก็บเงินปลายทาง
- จัดทำป้าย “ห้ามทิ้งขยะ” และระเบียบปรับ
- จัดทำกล่องดำมีดักจับ และป้ายบอกนักท่องเที่ยวเรื่องการทิ้งขยะ (กล่องปลอม)
- ตามระเบียบป่าสงวน ชุมชนสามารถประชาคมเพื่อตั้งด่านในช่วงวันหยุดได้
- ใช้สิทธิวิสาหกิจชุมชนให้สามารถลาดตระเวนส่องสัตว์ได้ ภายใต้ระเบียบควบคุมที่รัดกุม (กลุ่มต้องจัดทำระเบียบร่วมกัน)
- ทำจุดกางเต็นท์เพิ่มเติมจากเขตห้ามล่าเขาแผงม้า (ป่าสงวนร่วมกับวิสาหกิจชุมชน ทำโครงการผ่านการประชาคมของชุมชน)

- สร้างหอเฝ้าระวังสัตว์ป่าเพื่อความปลอดภัยของทีมเฝ้าระวัง และสามารถใช้เป็นจุดท่องเที่ยวดูสัตว์ได้
- ทำป้ายระเบียบป่าสงวนมาติดไว้บริเวณทางเข้าหมู่บ้าน เพราะหมู่บ้านตั้งอยู่ในเขตป่าสงวน
- ทำโครงการต่างๆ เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในชุมชน
- จัดทำแผนที่ท่องเที่ยวชุมชนที่ประกอบไปด้วย สวนผลไม้ต่างๆ แหล่งชมสัตว์ป่า โดยนำข้อมูลที่ร่วมกันเก็บ และจุดเด่นของชุมชนมาทำเป็นแผนที่
- จัดทำร้านค้าชุมชน โดยนำสินค้าในชุมชนมาขายร่วมกัน และให้เขตห้ามล่าเขาแผงม้าช่วยประชาสัมพันธ์
- ทดลองทำโครงการรับซื้อขยะคั้นจากนักท่องเที่ยว
- จัดทำตู้บริจาคสำหรับโครงการกำจัดขยะในชุมชน
- ทดลองให้จอดรถในจุดให้จอด และให้นักท่องเที่ยวใช้รถของคนในชุมชนท่องเที่ยวสองล้อ โดยทำป้ายแก่นักท่องเที่ยว

ถอดบทเรียนเวทีแลกเปลี่ยน “เสียงคน เสียงช้าง ป่า ครั้งที่ 2” ณ อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่

เวทีสาธารณะ “เสียงคน เสียงช้างป่า ครั้งที่ 2” วาระการจัดการตนเองของชุมชนท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการอยู่ร่วมกันระหว่างคนกับช้างอย่างสันติ ณ ศูนย์ฝึกอบรมที่ 2 (เขาใหญ่) อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ เมื่อวันที่ 25-26 กรกฎาคม 2563 เป็นเวทีแลกเปลี่ยนความรู้เครือข่ายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นกับพื้นที่อื่นๆ เพื่อสื่อสารให้เห็นถึงกระบวนการวิจัยของพื้นที่ตนเอง ซึ่งทีมวิจัยวังน้ำเขียว ได้นำเสนอการท่องเที่ยวมิตรสัตว์ป่า รวมทั้งยังได้มีการปรึกษาหารือเกี่ยวกับการสร้างผลิตภัณฑ์มิตรสัตว์ป่า เพื่อทำเป็นรายได้สำหรับทีมเฝ้าระวังและผลักดันช้างป่า และหาแนวทางการรวมกลุ่มทีมวิจัยท้องถิ่น ให้เหนียวแน่นเมื่อการวิจัยท้องถิ่นสิ้นสุดลง การถอดบทเรียนที่ได้จากเวทีแลกเปลี่ยน “เสียงคน เสียงช้าง ป่า ครั้งที่ 2”

- ได้มีการนำเสนอการทำวิจัยท้องถิ่นของพื้นที่ตนเอง ซึ่งแสดงให้เห็นว่า บริบทพื้นที่ที่แตกต่างกันย่อมจะมีวิธีการคิด ทั้งในเรื่องของการวิจัยฯ เรื่องการเฝ้าระวังและผลักดันช้างป่า ทั้งนี้ทั้งนั้นจำนวนช้าง ลักษณะนิสัยช้างก็แตกต่างกันด้วย แต่เราก็สามารถเอาแต่ละวิธีการของแต่ละพื้นที่มาประยุกต์ใช้ในพื้นที่ของตนเองได้ ที่สำคัญกระบวนการวิจัยท้องถิ่นทำให้เราได้นักวิจัยท้องถิ่นที่สามารถคิด วิเคราะห์ แยกแยะตามกระบวนการวิจัยท้องถิ่นที่ได้ฝึกฝนกันมา ในช่วงแรกชาวบ้านที่เป็นนักวิจัยท้องถิ่นยังมีความเข้าใจเรื่องปัญหาช้างป่าน้อยมาก มองเห็นแต่ปัญหาไว้อย่างเดียวเพื่อให้คนอื่นมาแก้ปัญหา แต่หลังจากที่เข้าร่วมทำวิจัยท้องถิ่น ทำให้กลุ่มคนเหล่านั้น รู้จักการตั้งคำถามและหาคำตอบในข้อสงสัยของตนเอง นำไปสู่การ

คิดถึงวิธีการแก้ไขปัญหา เช่นพี่ดอน นายกังวาล ศรีสวาท เดิมเป็นนายพรานมาก่อน ทำการเกษตรเชิงเดี่ยวข้าง และกระหิงมาทำลายพืชผลทางการเกษตรทำให้เสียหายเป็นหนี้สิน แต่หลังจากเข้าร่วมกระบวนการวิจัยท้องถิ่น พี่ดอนและคนในทีมวิจัย รู้จักวิเคราะห์ปัญหา มีแนวความคิดเปลี่ยนวิถีชีวิตเป็นโอกาส เมื่อสัตว์เข้ามาในพื้นที่ ก็สนใจทำในเรื่องการท่องเที่ยวที่เป็นมิตรกับสัตว์ป่า ทักษะคิดที่เป็นอคติ หรือ ทักษะคิดทางลบต่างๆได้เปลี่ยนไป ถึงแม้ในปัจจุบันยังเป็นหนี้สินเพราะสัตว์ป่า แต่พี่ดอนก็ยังใช้กระบวนการเพื่อหาทางออกในการแก้ไขปัญหา สังเกตพืชที่ข้างและกระหิงไม่กิน และนำศักยภาพพืชนั้นมาใช้ แม้ไม่มีที่ดินเป็นของตนเอง ก็หาวิธีพูดคุยกับเจ้าของพื้นที่ เพื่อหาทางทำพืชทางเล็กร่วมกัน ในปีนี้ได้เริ่มทดลองทำการเกษตร โดยพี่ดอนตั้งชื่อว่า “การทำเกษตรทางเล็กร่วมกับเจ้าของที่ดิน” และยังสนใจทำเรื่องการท่องเที่ยวมิตรสัตว์ป่า

- ข้อสังเกตจากการเชิญหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้าร่วมพูดคุย เช่นหน่วยงานเกษตร ทุกหน่วยงานจะทำหน้าที่ที่ตนได้รับมอบหมายเท่านั้น เรื่องปัญหาข้างป่าถึงแม้เกิดขึ้นมานาน แต่ก็ยังเป็นเรื่องใหม่สำหรับหน่วยงานหลายๆหน่วยงานของรัฐ การที่จะเปลี่ยนแปลง หรือทำให้เกิดการมีส่วนร่วมของหน่วยงานต่างๆ อาจจะต้องมีคำสั่งที่เป็นระดับนโยบาย จึงจะเกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางเดียวกัน หรือควรมีหน่วยงานกลางที่ทำหน้าที่เกี่ยวกับการแก้ไขปัญหาข้างป่าโดยเฉพาะ
- ทีมวิจัยท้องถิ่นได้มีการทำกลุ่มเล็กๆเพื่อพูดคุยกับพื้นที่อื่นๆเพื่อแลกเปลี่ยนกันเองก่อนจะมาขึ้นเวทีหลัก แสดงให้เห็นว่าชาวบ้านที่เข้าร่วมเป็นทีมวิจัยท้องถิ่นได้มีความสนใจ และตั้งใจจริงที่จะแก้ปัญหาข้างป่าในพื้นที่ของตน

ภาคผนวก

ตารางแสดงการเก็บข้อมูลพืชที่ข้างป่าออกมานอกพื้นที่อุทยาน

ลำดับที่	วัน เดือน ปี	UTM (47P)		ชนิดของสัตว์ที่เข้ามาทำลาย		ชนิดของพืชที่ถูกทำลาย	หมายเหตุ
		X	Y	ข้าง (จำนวน)	สัตว์ชนิดอื่นๆ		
1	1/1/63	788579	1594329	2			ผลัดต้นกล้วยป่า
2	2/1/63	789907	1591752	2			ผลัดต้นกล้วยป่า
3	3/1/63	790732	1590915	2			ผลัดต้นกล้วยป่า
4	6/1/63	790797	1591594	3			ผลัดต้นกล้วยป่า
5	7/1/63	787378	1597422	1		อ้อย	
6	13/1/63	789907	1591752	2			เดินกล้วยป่า
7	15/1/63	799759	1590935	3		ข้าวโพด	
8	15/1/63	790732	1590915	1			เดินกล้วยป่า
9	17/1/63	797222	1589361	3		ข้าวโพด	
10	18/1/63	797189	1589121	2		ข้าวโพด	
11	18/1/63	796591	1589207	1		ข้าวโพด	
12	19/1/63	796430	1589322	2		ข้าวโพด	
13	21/1/63	790632	1591793	2		ข้าวโพด	
14	22/1/63	790702	1592592	3			ข้ามถนน
15	22/1/63	790231	1592590	1		ข้าวโพด	
16	23/1/63	789604	1595037	1		กล้วย	
17	23/1/63	789623	1595425	1		ขนุน	
18	24/1/63	788811	1595416	2		กล้วย	
19	24/1/63	790754	1594163	1		อ้อย	
20	25/1/63	789845	1593278	3			ข้ามถนน
21	26/1/63	799079	1591594	1			กินหญ้า
22	26/1/63	789705	1593476	4			ผลัดต้นกล้วยป่า
23	27/1/63	789226	1594124	2		อ้อย	
24	28/1/63	788770	1595255	1		อ้อย	
25	30/1/63	788616	1594933	1		อ้อย	
26	2/2/63	789557	1595387	1		มะม่วง	
27	6/2/63	786803	1596367	2			เดินกล้วยป่า
28	6/2/63	785429	1597148	2			เดินกล้วยป่า

29	7/2/43	788237	1594892	1			เดินกลับป่า
30	7/2/63	789609	1592354	2			เดินกลับป่า
31	11/2/63	788289	1594702	2			เดินกลับป่า
32	11/2/63	786351	1596656	3			อาศัยอยู่ในวัด
33	12/2/63	789016	1593954	1			เดินกลับป่า
34	14/2/63	786325	1596589	3			เดินกลับป่า
35	15/2/63	786906	1595896	1			เดินกลับป่า
36	15/2/63	787853	1595200	1			เดินกลับป่า
37	16/2/63	788286	1594917	1			เดินกลับป่า
38	16/2/63	788753	1594194	1			เดินกลับป่า
39	17/2/63	789154	1593775	1			เดินกลับป่า
40	18/2/63	789610	1592348	2			เดินกลับป่า
41	18/2/63	788708	1594325	1			เดินกลับป่า
42	19/2/63	789599	1592172	1			เดินกลับป่า
43	20/2/63	790520	1591148	2			ผลัดดันกลับป่า
44	20/2/63	790048	1592548	1		อ้อย	
45	20/2/07	790537	1592494	3		อ้อย	
46	21/2/63	789599	1592169	1			เดินกลับป่า
47	23/2/63	789061	1593903	2			เดินกลับป่า
48	23/2/63	788608	1594315	1			เดินกลับป่า
49	24/2/63	788710	1594193	1			เดินกลับป่า
50	24/2/63	787567	1595270	2			เดินกลับป่า
51	25/2/63	786806	1596347	2			เดินกลับป่า
52	25/2/63	788242	1594886	1			เดินกลับป่า
53	26/2/63	788251	1594916	2			เดินกลับป่า
54	26/2/63	788317	1595045	1			เดินกลับป่า
55	26/2/63	788314	1594326	1			เดินกลับป่า
56	28/2/63	789603	1592272	3			ผลัดดันกลับป่า
57	28/2/63	790596	1592229	3		อ้อย	
58	29/2/63	789572	1592448	1			เดินกลับป่า
59	29/2/63	786887	1597965	2		อ้อย	
60	2/3/63	789613	1592337	2			ผลัดดันกลับป่า
61	3/3/63	789175	1593764	1			ผลัดดันกลับป่า
62	4/3/63	788999	1593945	2			เดินกลับป่า
63	4/3/63	788244	1595075	2			เดินกลับป่า
64	5/3/63	798328	1589591	2		อ้อย	
65	6/3/63	797762	1589951	2			กินหญ้า
66	6/3/63	797219	1589912	2		อ้อย	
67	8/3/63	796519	1586690	2			ใช้แหล่งน้ำ

68	10/3/63	789198	1594151	2		อ้อย	
69	12/3/63	788609	1595236	1			เดินกลับป่า
70	13/3/63	788716	1595459	1			เดินกลับป่า
71	14/3/63	788950	1594418	2		อ้อย	
72	14/3/63	789276	1593619	1			เดินกลับป่า
73	15/3/63	789181	1594246	1		อ้อย	
74	16/3/63	787099	1596001	2			ใช้แหล่งน้ำ
75	18/1/43	788707	1595409	1			เดินกลับป่า
76	19/3/63	789065	1593888	2			เดินกลับป่า
77	20/3/63	791087	1590856	1			ผลัดต้นกลับป่า
78	21/3/63	791368	1591375	1			ผลัดต้นกลับป่า
79	22/3/63	788592	1595376	1			ผลัดต้นกลับป่า
80	22/3/63	789288	1594289	1			ผลัดต้นกลับป่า
81	22/3/63	789198	1594140	1		อ้อย	
82	23/3/63	790399	1593774	3		อ้อย	
83	23/3/63	789821	1593275	3			ข้ามถนน
84	27/3/63	790642	1594072	3		อ้อย	
85	28/3/63	790646	1590988	2			ผลัดต้นกลับป่า
86	30/3/63	787949	1593472	1			ร่องรอย
87	6/4/63	789423	1593324	3		มะม่วง	ใช้แหล่งน้ำ
88	7/4/63	789796	1593018	3		อ้อย	
89	7/4/63	789655	1593215	2		มะม่วง	
90	7/4/63	789442	1593769	2		อ้อย	
91	10/4/63	789673	1593237	2		มะม่วง	
92	10/4/63	789636	1594129	1		อ้อย	
93	11/4/63	789790	1593384	3		มะม่วง	ข้ามถนน
94	11/4/63	790303	1593784	1		อ้อย	
95	12/4/63	789798	1593358	3			ผลัดต้นกลับป่า
96	12/4/63	790795	1593522	3			ผลัดต้นกลับป่า
97	12/4/63	790699	1592546	2		มะม่วง	
98	12/4/63	790723	1592546	2		มะม่วง	
99	12/4/63	790723	1592566	2		กล้วย	
100	13/4/63	788826	1594429	2		อ้อย	
101	13/4/63	788852	1595439	1		กล้วย	
102	14/4/63	789401	1593806	1		อ้อย	
103	14/4/63	788820	1595023	3		อ้อย	
104	14/4/63	788321	1594887	3			เดินกลับป่า
105	15/4/63	787834	1595548	2		ขนุน	
106	15/4/63	787452	1597650	1		อ้อย	

107	16/4/63	789845	1593239	3			ข้ามถนน
108	17/4/63	788997	1593964	2		อ้อย	
109	17/4/63	789934	1591783	2		อ้อย	
110	24/4/63	785546	1598982	2		อ้อย	
111	26/4/63	789627	1592284	1			เดินกลับป่า
112	30/4/63	785983	1598140	3		อ้อย	
113	30/4/63	786751	1596576	3		อ้อย	
114	30/4/63	797493	1589477	1		พืชสวน	แปลงปลูกพืชหลายชนิด
115	2/5/63	797756	1590312	1			ผลัดต้นกลับป่า
116	3/5/63	797164	1589786	1			ผลัดต้นกลับป่า
117	3/5/63	786828	1596466	2			เดินกลับป่า
118	3/5/63	786732	1596582	1			ร่องรอย
119	3/5/63	788508	1594462	1			กินหญ้า
120	4/5/63	796932	1589044	1			ผลัดต้นกลับป่า
121	4/5/63	796799	1589008	1			ผลัดต้นกลับป่า
122	4/5/63	798207	1589019	1			ผลัดต้นกลับป่า
123	4/5/63	798205	1588994	1			ผลัดต้นกลับป่า
124	4/5/63	787573	1595738	2			ผลัดต้นกลับป่า
125	5/5/63	797431	1589054	3			ผลัดต้นกลับป่า
126	5/5/63	787512	1595610	1			ผลัดต้นกลับป่า
127	6/5/63	798619	1590245	2			ผลัดต้นกลับป่า
128	7/5/63	789489	1592800	1			ผลัดต้นกลับป่า
129	8/5/63	797127	1589227	1		มะม่วง	
130	9/5/63	796840	1589198	2			ผลัดต้นกลับป่า
131	17/5/63	799715	1589225	2		ขนุน	
132	18/5/63	797232	1589206	1		มะม่วง	
133	19/5/63	798496	1589359	1		มะม่วง	
134	20/5/63	796662	1589577	1		มะม่วง	
135	20/5/63	786745	1596640	3			ผลัดต้นกลับป่า
136	20/5/63	788274	1594840	2			ผลัดต้นกลับป่า
137	21/5/63	798625	1589482	2			ผลัดต้นกลับป่า
138	21/5/63	786773	1596563	3			เดินกลับป่า
139	21/5/63	788577	1594464	2			เดินกลับป่า
140	23/5/63	786749	1596424	2			เดินกลับป่า
141	24/5/63	786784	1596560	2			เดินกลับป่า
142	4/6/63	790594	1591785	2		อ้อย	
143	4/6/63	788731	1594242	1		ไผ่	
144	4/6/63	788410	1594962	1		อ้อย	

145	5/6/63	789352	1593372	1			ร้องรอย
146	5/6/63	788943	1595062	2		อ้อย	
147	5/6/63	790659	1594122	2		อ้อย	
148	6/6/63	790111	1591617	1			พังร้ว
149	6/6/63	791095	1592802	2		อ้อย	
150	7/6/63	788358	1595572	4		อ้อย	
151	7/6/63	787301	1595786	3			อาศัยอยู่ในวัด
152	7/6/63	792875	1594032	3		ข้าวโพด	
153	8/6/63	788962	1594746	2		ข้าวโพด	
154	8/6/63	789971	1592869	1		อ้อย	
155	8/6/63	790092	1593346	3		ข้าวโพด	
156	11/6/63	791026	1592319	1			ร้องรอย
157	11/6/63	789268	1595889	1		ต้นปาล์ม	
158	16/6/63	789269	1595888	1		มะพร้าว	
159	16/6/63	789262	1595978	3			ข้ามถนน
160	16/6/63	789256	1595989	3			ข้ามถนน
161	16/6/63	786834	1596126	1		อ้อย	
162	16/6/63	786825	1596103	1			ร้องรอย
163	16/6/63	789780	1595990	1			ร้องรอย
164	16/6/63	786774	1595979	1			ร้องรอย
165	16/6/63	786779	1595980	1			ร้องรอย
166	16/6/63	786888	1595901	1			ร้องรอย
167	16/6/63	786886	1595885	1			ร้องรอย
168	16/6/63	785890	1595898	1			ร้องรอย
169	16/6/63	787975	1595208	2			ร้องรอย
170	16/6/63	787982	1595206	2			ร้องรอย
171	16/6/63	788150	1594995	2			ร้องรอย
172	16/6/63	788152	1594997	2			ร้องรอย
173	17/6/63	790152	1592039	5			
174	17/6/63	790926	1592757	5		อ้อย	
175	17/6/63	789626	1592344	1			ร้องรอย
176	17/6/63	789625	1592339	2			ร้องรอย
177	18/6/63	790038	1592836	3		อ้อย	
178	20/6/63	790430	1592049	3		อ้อย	
179	21/6/63	791188	1591716	2		ข้าวโพด	
180	21/6/63	790587	1591624	2		อ้อย	
181	22/6/63	789619	1592245	2			ร้องรอย
182	22/6/63	794591	1589787	2		ข้าวโพด	
183	22/6/63	794560	1589621	2			ร้องรอย

184	23/6/63	789468	1592972	1			ร้องรอย
185	23/6/63	790386	1591299	1			ร้องรอย
186	24/6/63	794028	1590396	1			ร้องรอย
187	24/6/63	794280	1590396	1			ร้องรอย
188	24/6/63	794086	1590072	2		กล้วย	
189	24/6/63	786526	1596616	2			ร้องรอย
190	24/6/63	791932	1592260	1			ร้องรอย
191	24/6/63	794200	1595299	1			ร้องรอย
192	24/6/63	786323	1596584	2			ร้องรอย
193	25/6/63	786341	1596787	2			ร้องรอย
194	25/6/63	787326	1598040	2		อ้อย	
195	27/6/63	786704	1596622	2		อ้อย	
196	27/6/63	786327	1596577	2			ร้องรอย
197	28/6/63	791120	1592728	1			ร้องรอย
198	28/6/63	789826	1595036	1			ร้องรอย
199	28/6/63	790137	1594707	1			ร้องรอย
200	28/6/63	790540	1592213	2		อ้อย	
201	28/6/63	789865	1593188	2			ข้ามถนน
202	30/6/63	786325	1596728	9			เดินกลับป่า
203	3/6/63	788684	1594210	1			ร้องรอย
204	3/6/63	788611	1594282	1			ร้องรอย
205	3/6/63	788671	1594228	1			ร้องรอย
206	3/6/63	788833	1594760	2		อ้อย	
207	9/6/63	789678	1592031	1			อาศัยอยู่ในวัด
208	14/6/63	788577	1594349	1			เดินกลับป่า
209	14/6/63	788860	1594074	1			เดินกลับป่า
210	1/6/63	795925	1589336	3		อ้อย	
211	1/6/63	797700	1589108	4		กล้วย	
212	1/6/63	797409	1590534	1			ร้องรอย
213	3/6/63	795898	1589343	3		อ้อย	
214	5/6/63	798184	1589059	3		อ้อย	
215	6/6/63	796001	1589929	1		อ้อย	
216	8/6/63	796041	1589066	1			ร้องรอย
217	19/6/63	796776	1589063	1		อ้อย	
218	19/6/63	796560	1589313	1		อ้อย	
219	21/6/63	796724	1581020	1		อ้อย	
220	22/6/63	796752	1589148	1		อ้อย	
221	24/6/63	797192	1590046	1		อ้อย	
222	25/6/63	796732	1589106	1		อ้อย	

223	26/6/63	798643	1589297	1			ร้องรอย
224	2/7/63	787541	1597436	2		อ้อย	
225	3/7/63	786796	1596553	7			เดินกลับป่า
226	3/7/63	786963	1596492	7			เดินกลับป่า
227	4/7/63	786888	1596529	7			
228	5/7/63	787403	1597438	3		อ้อย	
229	9/7/63	786746	1596600	1			เดินกลับป่า
230	13/7/63	786716	1596519	4			เดินกลับป่า
231	14/7/63	786327	1596643	3			เดินกลับป่า
232	14/7/63	786323	1596583	2			กินดินโป่ง
233	15/7/63	789776	1603046	2			ร้องรอย
234	15/7/63	789766	1603049	2			ร้องรอย
235	15/7/63	782981	1601856	2			ร้องรอย
236	16/7/63	791019	1592787	2			ร้องรอย
237	16/7/63	790473	1592469	2		อ้อย	
238	16/7/63	791119	1592787	2			ร้องรอย
239	16/7/63	789730	1591532	2			ร้องรอย
240	17/7/63	790077	1591594	3			เดินกลับป่า
241	17/7/63	789603	1592231	2			เดินกลับป่า
242	17/7/63	789712	1592915	2			ฟังรู้
243	17/7/63	789886	1592639	3		อ้อย	
244	19/7/63	790847	1915670	3		อ้อย	
245	19/7/63	790792	1592175	5		อ้อย	
246	19/7/63	790782	1592517	4			ข้ามถนน
247	19/7/63	791029	1592596	4		ข้าวโพด	
248	20/7/63	789910	1592641	7		อ้อย	
249	21/7/63	789630	1592299	1			เดินกลับป่า
250	23/7/63	786708	1596579	1			เดินกลับป่า
251	3/7/63	786349	1596579	1			เดินกลับป่า
252	8/7/63	787820	1595184	4			ร้องรอย
253	11/7/63	788962	1594358	2			ร้องรอย
254	13/7/63	789652	1594524	2			เข้ามาในหมู่บ้าน
255	13/7/63	789816	1594978	2		กล้วย	
256	13/7/63	789635	1595428	1		ขนุน	
257	28/7/63	796588	1589353	3		อ้อย	
258	29/7/63	798345	1590030	3		กล้วย	
259	30/7/63	798346	1589612	3		ข้าวโพด	
260	1/8/63	789606	1592247	2			เดินกลับป่า
261	2/8/63	789830	1591757	1			เดินกลับป่า

262	2/8/63	789657	1591846	1			ร้องรอย
263	3/8/63	791209	1590653	3			ร้องรอย
264	3/8/63	791185	1590666	3			ร้องรอย
265	3/8/63	791048	1590741	1			ร้องรอย
266	3/8/63	791013	1590772	1			ร้องรอย
267	5/8/63	789823	1592654	5		อ้อย	
268	7/8/63	788894	1597519	4			ข้ามถนน
269	8/8/63	789624	1592047	2			เดินกลับป่า
270	8/8/63	787731	1596812	2		อ้อย	
271	8/8/63	790023	1592812	1		อ้อย	เดินกลับป่า
272	9/8/63	789621	1592265	5			
273	9/8/63	790603	1592732	2		ข้าวโพด	
274	9/8/63	790681	1592602	3			ข้ามถนน
275	10/8/63	789597	1592085	1			ร้องรอย
276	11/8/63	789611	1592309	3			เดินกลับป่า
277	12/8/63	789330	1593762	1		ข้าวโพด	
278	12/8/63	789522	1592892	1		ข้าวโพด	
279	12/8/63	789297	1592892	1		ข้าวโพด	
280	12/8/63	789686	1594055	3			ข้ามถนน
281	13/8/63	786751	1596549	2			เดินกลับป่า
282	18/8/63	791004	1592118	2		อ้อย	
283	19/8/63	790114	1591764	2			เดินกลับป่า
284	19/8/63	791649	1590494	2			เดินกลับป่า
285	21/8/63	794360	1590031	3		ข้าวโพด	
286	21/8/63	795510	1589598	2			พังรั้ว
287	21/8/63	795597	1589840	2		อ้อย	
288	21/8/63	796434	1589348	2		อ้อย	
289	21/8/63	790316	1592744	3		อ้อย	
290	22/8/63	789756	1592912	2		มะพร้าว	
291	22/8/63	789824	1592752	2		อ้อย	
292	22/8/63	789617	1592337	1			ร้องรอย
293	23/8/63	789771	1592670	4		อ้อย	
294	23/8/63	789286	1593757	5		ข้าวโพด	
295	24/8/63	788861	1595416	2		กล้วย	
296	24/8/63	788686	1595239	2		อ้อย	
297	24/8/63	789006	1593955	1			เดินกลับป่า
298	27/8/63	786332	1596594	2			เดินกลับป่า
299	28/8/63	789918	1593037	2			ร้องรอย
300	29/8/63	789982	1592613	1		อ้อย	

301	30/8/63	788735	1595331	2		อ้อย	
302	1/8/63	797028	1589128	3		อ้อย	
303	5/8/63	796564	1589285	3		อ้อย	
304	6/8/63	797750	1589994	3		ข้าวโพด	
305	6/8/63	789567	1592344	5			เดินกลับป่า
306	7/8/63	788894	1597519	4			ข้ามถนน
307	8/8/63	789839	1593887	2			อาศัยอยู่ในสวนมัลเบอร์รี่
308	8/8/63	789920	1593528	4			เดินกลับป่า
309	9/8/63	790536	1592139	1		อ้อย	
310	9/8/63	790623	1592678	5			ข้ามถนน
311	10/8/63	790055	1592332	1			อาศัยอยู่ในวัด
312	11/8/63	789632	1592292	3			เดินกลับป่า
313	11/8/63	789978	1592875	3		อ้อย	ผลัดต้นออกจากหมู่บ้าน
314	12/8/63	789307	1593603	1		ข้าวโพด	
315	12/8/63	789642	1591915	1			เดินกลับป่า
316	12/8/63	788266	1594854	1			เดินกลับป่า
317	12/8/63	797881	1589091	1			ร่องรอย
318	13/8/63	789751	1596549	2		อ้อย	
319	18/8/63	791892	1591600	1			เดินกลับป่า
320	19/8/63	790412	1592067	2		อ้อย	
321	19/8/63	792675	1590171	3		ข้าวโพด	
322	21/8/63	786324	1596583	2			กินดินโป่ง
323	21/8/63	790316	1592744	3		ข้าว	
324	22/8/63	789814	1592935	2			ผลัดต้นออกจากหมู่บ้าน
325	22/8/63	789896	1592941	2		อ้อย	
326	22/8/63	789926	1593029	2			เดินกลับป่า
327	23/8/63	790152	1592936	3		อ้อย	ผลัดต้นออกจากหมู่บ้าน
328	23/8/63	789926	1593028	3		อ้อย	ผลัดต้นกลับป่า
329	24/8/63	789006	1593955	1			ผลัดต้นกลับป่า
330	26/8/63	796617	1589090	1		อ้อย	
331	27/8/63	797210	1589135	1		อ้อย	
332	27/8/63	787517	1595637	2			ผลัดต้นกลับป่า
333	27/8/63	789918	1593037	1			ผลัดต้นกลับป่า
334	29/8/63	788298	1594790	1			ผลัดต้นกลับป่า
335	29/8/63	798026	1590285	1		กล้วย	
336	30/8/63	790233	1591535	2			พังรั้ว

337	31/8/63	796652	1589105	1		อ้อย	
338	2/9/63	792647	1590139	2		อ้อย	
339	2/9/63	791612	1590384	2			เดินกลับป่า
340	2/9/63	791877	1590837	3			ผลัดต้นออกจากกรี สอร์ท
341	2/9/63	792222	1589926	2			พังรว
342	2/9/63	789582	1592499	4			เดินกลับป่า
343	2/9/63	792808	1589520	4			เดินกลับป่า
344	5/9/63	789612	1592236	4			เดินกลับป่า
345	5/9/63	789505	1592703	2			เดินกลับป่า
346	6/9/63	789022	1593966	1		อ้อย	
347	6/9/63	789022	1593966	1		อ้อย	
348	12/9/63	791312	1592023	5		ข้าวโพด	
349	12/9/63	789933	1592594	5		อ้อย	
350	13/9/63	790075	1591589	3			ผลัดต้นกลับป่า
351	13/9/63	790685	1592490	1			ผลัดต้นกลับป่า
352	13/9/63	790434	1592071	3		อ้อย	
353	14/9/63	789828	1592661	2		อ้อย	
354	14/9/63	790049	1592836	2		อ้อย	
355	16/9/63	790100	1591597	1			พังรว
356	16/9/63	790105	1591622	1			พังรว
357	22/9/63	790659	1591986	3		อ้อย	
358	23/9/63	790309	1591489	1			พังรว
359	23/9/63	790730	1592479	3		กล้วย	
360	25/9/63	789650	1591905	4		ไผ่	
361	25/9/63	790112	1592829	3		อ้อย	
362	28/9/63	789803	1591777	3			ร่องรอย
363	28/9/63	790479	1592146	3		อ้อย	
364	29/9/63	789954	1591740	1			ร่องรอย
365	4/9/63	796700	1589097	1		อ้อย	
366	4/9/63	799499	1589948	5		ข้าวโพด	
367	4/9/63	799499	1589945	5		อ้อย	
368	5/9/63	796734	1589109	2		ข้าวโพด	
369	7/9/63	796526	1589427	2		อ้อย	
370	9/9/63	798062	1589283	2		ข้าวโพด	
371	10/9/63	798508	1589216	2			ผลัดต้นกลับป่า
372	13/9/63	796751	1589282	1		อ้อย	
373	14/9/63	797133	1589508	1		กล้วย	
374	15/9/63	796776	1589133	1		อ้อย	

375	16/9/63	796723	1589099	1		อ้อย	
376	20/9/63	796800	1589812	1		ข้าวโพด	
377	20/9/63	796672	1589207				ร่องรอย
378	20/9/63	796669	1589204	1		ข้าวโพด	
379	20/9/63	796703	1589282	1		ข้าวโพด	
380	22/9/63	796631	1589231	3		ข้าวโพด	
381	23/9/63	796405	1589198	3		ข้าวโพด	
382	25/9/63	798309	1589653	1		ข้าวโพด	
383	25/9/63	798157	1589639	1		อ้อย	
384	29/9/63	796776	1588897	1		ข้าวโพด	
385	1/10/63	796895	1589607	1		อ้อย	
386	2/10/63	796888	1589066	1		อ้อย	
387	3/10/63	796739	1589141	1		อ้อย	
388	4/10/63	798059	1589310	1		อ้อย	
389	5/10/63	798772	1590069	2		ข้าวโพด	
390	6/10/63	789517	1592889	2		ข้าวโพด	
391	7/10/63	789492	1593770	3		ข้าวโพด	
392	7/10/63	789656	1593751	3			ผลัดต้นกล้วยป่า
393	8/10/63	789667	1594119	3			ผลัดต้นกล้วยป่า
394	9/10/63	790623	1594081	3		อ้อย	
395	10/10/63	789184	1594289	2		อ้อย	ผลัดต้นกล้วยป่า
396	10/10/63	789241	1593934	1		ข้าว	ผลัดต้นกล้วยป่า
397	11/10/63	789198	1594636	2		ขนุน	ผลัดต้นกล้วยป่า
398	11/10/63	789635	1595174	1		กล้วย	
399	12/10/63	788755	1595368	3		ข้าวโพด	
400	13/10/63	788318	1596236	2		ข้าวโพด	
401	14/10/63	789227	1596186	3			ผลัดต้นกล้วยป่า
402	15/10/63	786097	1599145	2		อ้อย	ผลัดต้นกล้วยป่า
403	16/10/63	785845	1598825	2		อ้อย	ผลัดต้นกล้วยป่า
404	17/10/63	787607	1595214	3			ผลัดต้นกล้วยป่า
405	17/10/63	788188	1595004	1			ผลัดต้นกล้วยป่า
406	18/10/63	788275	1594824	3			ผลัดต้นกล้วยป่า
407	19/10/63	786173	1596622	2			ผลัดต้นกล้วยป่า
408	20/10/63	789455	1592946	1	หมี	ข้าวโพด	ผลัดต้นกล้วยป่า
409	24/10/63	789325	1593846	1		อ้อย	
410	24/10/63	788841	1595034	2		อ้อย	
411	25/10/63	788920	1594765	2		อ้อย	
412	25/10/63	788496	1594683	1	หมี	อ้อย	
413	26/10/63	789742	1595078	2		ข้าวโพด	

414	26/10/63	789547	1595002	2			ผลัดดันกลับป่า
415	28/10/63	790021	1594454	2			ผลัดดันกลับป่า
416	30/10/63	789724	1593455	4			ผลัดดันกลับป่า
417	1/11/63	790014	1593288	4		ข้าว	ผลัดดันกลับป่า
418	2/11/63	790158	1592900	2		อ้อย	
419	2/11/63	791009	1592803	2		อ้อย	
420	3/11/63	790770	1592529	3			ผลัดดันกลับป่า
421	4/11/63	790650	1592433	2		อ้อย	
422	6/11/63	794393	1589832	3		กล้วย	
423	6/11/63	794167	1589177	3			ผลัดดันกลับป่า
424	7/11/63	794440	1590787	3	กระทิง	ข้าวโพด	
425	8/11/63	794266	1590953	2			ผลัดดันกลับป่า
426	9/11/63	795645	1589812	2		อ้อย	
427	10/11/63	796382	1589211	1		อ้อย	ผลัดดันกลับป่า
428	11/11/63	797877	1589997	2	กระทิง	corn	
429	12/11/63	797055	1589170	2		อ้อย	ผลัดดันกลับป่า
430	13/11/63	796804	1589476	1		อ้อย	
431	13/11/63	797015	1589109	1		อ้อย	ผลัดดันกลับป่า
432	14/11/63	798362	1589570	3	กระทิง	ข้าวโพด	
433	15/11/63	799590	1590546	3	กระทิง		ผลัดดันกลับป่า
434	16/11/63	798352	1589053	2			ผลัดดันกลับป่า
435	17/11/63	798395	1589705	2		ข้าวโพด	
436	18/11/63	797039	1589129	1		อ้อย	ผลัดดันกลับป่า
437	19/11/63	796905	1589575	1		อ้อย	ผลัดดันกลับป่า
438	21/11/63	794309	1589490	3		ขนุน	
439	22/11/63	794064	1590058	2		กล้วย	ผลัดดันกลับป่า
440	23/11/63	793059	1589946	2		ข้าวโพด	
441	24/11/63	792663	1590217	3	กระทิง	ข้าวโพด	
442	25/11/63	792506	1589752	3	หมี่	ข้าวโพด	
443	26/11/63	790872	1592043	2		อ้อย	
444	28/11/63	790798	1592548	3			ผลัดดันกลับป่า
445	29/11/63	790585	1592505	3		อ้อย	
446	30/11/63	789885	1592617	3		อ้อย	
447	1/12/63	789861	1593173	3			ผลัดดันกลับป่า
448	2/12/63	789709	1593477	3			ผลัดดันกลับป่า
449	3/12/63	790214	1594034	2		กล้วย	
450	4/12/63	790240	1592752	2		ข้าวโพด	กินข้าวโพดใน กระสอบ
451	5/12/63	789607	1592213	2		ขนุน	

452	6/12/63	788658	1594468	1		ข้าวโพด	
453	7/12/63	786578	1596504	1			เดินกลับป่า
454	7/12/63	790057	1591975	1	กระหัง	สับปะรด	
455	8/12/63	789554	1592149	2			เดินกลับป่า
456	9/12/63	787508	1596107	1			ผลัดต้นกลับป่า
457	9/12/63	790715	1590886	2	กระหัง		ผลัดต้นกลับป่า
458	11/12/63	792753	1589569	2		อ้อย	
459	11/12/63	793405	1588908	1			ผลัดต้นกลับป่า
460	13/12/63	799223	1589534	2	กระหัง		กลับเขาแผงม้า
461	19/12/63	795667	1589656	1	กระหัง	อ้อย	ผลัดต้นกลับป่า
462	22/12/63	798207	1589014	2		อ้อย	ผลัดต้นกลับป่า
463	22/12/63	789944	1591738	1			เดินกลับป่า
464	26/12/63	798626	1589080	1			เดินกลับป่า
465	27/12/63	798053	1589465	1		อ้อย	
466	27/12/63	796680	1589052	1		กล้วย	
467	28/12/63	797128	1589041	2			ผลัดต้นกลับป่า
468	28/12/63	796554	1589116	2		อ้อย	
469	29/12/63	794067	1590055	3		กล้วย	

ตาราง แสดงการเก็บข้อมูลพืชที่ข้างป่าออกมานอกพื้นที่ป่าอนุรักษ์

เอกสารอ้างอิง

- กองทุนสัตว์ป่าโลก (WWF ประเทศไทย). 2562. *ช้างป่ากุยบุรีต้องการความช่วยเหลือ*. แหล่งที่ <https://donate.wwf.or.th/th/campaign/23> 24 มิถุนายน 2562.
- พิเชฐ นุ่นโต, ชุตีอร ชวินี, มัทนา ศรีกระจำ, และชัชณวัฒน์ มณีขำ. 2561. *เสียงคน เสียงช้างป่า: แนวโน้มการตอบสนองของชุมชนต่อการจัดการปัญหาความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างป่าในประเทศไทย*. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น, กรุงเทพฯ.
- จิรัชย์ อาเคจักร และวุฒินันท์ พวงสาย. 2558. การศึกษาพฤติกรรมการกินพืชอาหารของช้างฝูงและช้างโทน ในพื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง จังหวัดเลย. หน้า 401-447. ใน *ผลงานวิจัย และรายงานความก้าวหน้างานวิจัย ประจำปี 2556-2558*. กลุ่มงานวิจัยสัตว์ป่า สำนักอนุรักษ์สัตว์ป่า กรมอุทยานแห่งชาติสัตว์ป่า และพันธุ์พืช. กรุงเทพฯ.
- สมหญิง ทัทพิกรณ์ และตะวัน สีทอง. 2554. เส้นทางเคลื่อนที่ของโขลงช้างป่า พื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง. หน้า 83-187. ใน *ผลงานวิจัย และรายงานความก้าวหน้างานวิจัย ประจำปี 2553*. กลุ่มงานวิจัยสัตว์ป่า สำนักอนุรักษ์สัตว์ป่า กรมอุทยานแห่งชาติสัตว์ป่า และพันธุ์พืช. กรุงเทพฯ.
- สุพล จิตรวิจักขณ์, ชลธร ชำนาญคิด และเสาวนีย์ สารเนตร. 2550. *คนกับช้างป่าบนสถานการณ์ใหม่อุทยานแห่งชาติกุยบุรี*. ฝ่ายจัดการทรัพยากรป่าไม้ WWF ประเทศไทย, ปทุมธานี.
- Bidayabha, T. 2001. *Ecology and behavior of gaur (Bos gaurus) in a degraded area at Khao Phaeng-ma, the Northeastern edge of Khao Yai National park, Thailand*. MSc thesis, Mahidol University.
- Pitimol, N. 2018. *Population Characters of Gaur Along the Forest Edge of a Protected Area, Central Thailand*. PhD thesis, Mahidol University.
- Prayong, N. and Srikosamatara, S. 2017. Cutting trees in a secondary forest to increase gaur *Bos gaurus* numbers in Khao Phaeng Ma Reforestation area, Nakhon Ratchasima Province, Thailand. *Conservation Evidence*. 14: 5-9.
- Srikrachang, M. and Srikosamatara, S. 2005. Elephant crop raiding problems and their solution at Kui Buri National Park, Southwestern Thailand. *Natural History Bulletin of the Siam Society*. 53: 87-89.